

ADABIYOT

XRESTOMATIYASI

A.S.Pushkin
**YEVGENIY
ONEGIN**

43 jild

ADABIYOT

XRESTOMATIYASI

A.S.Pushkin

YEVGENIY ONEGIN

She'riy roman

G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent – 2018

UO'K 821.161.1
KBK 84(2Ros=Rus)1
P96

R u s t i l i d a n
Oybek tarjimasi

Pushkin

Yevgeniy Onegin: she'riy roman. J. 43 / Pushkin. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 216 b. – (Adabiyot xrestomatiyasi).

Rus shoiri Pushkinning “Yevgeniy Onegin” she'riy romani Oybek tomonidan o'zbek tiliga o'girilgan ushbu asar ma'naviyatingiz boyitadi degan umiddamiz.

UO'K 821.161.1
KBK 84(2Ros=Rus)1

ISBN 978-9943-5211-4-8

© G'afur G'ulom nomidagi
nashriyot-matbaa ijodiy uyi,
2018

Petri de vanite il avait encore plus de cette espece d'orgueil qui fait avouer avec la meme idifference les bonnes comme les mauvaeises actions, suite d'un sentiment de superiorite, peutêtre imaginaire.

Tire d'une lettre particuliere'

Niyatim: kiborlar ermagi emas,
Qadrlab do'stlikning iltifotini,
Istadim bag'ishlay mehringga evaz –
Munosib kuylarning mukofotini,
Toki go'zal ruhga bo'lsin u manzur,
Muqaddas xayollar bilan lim to'lg'un
Tirik she'riyatki, toza va sernur;
Unga yuksak o'ylar, soddalik – mazmun;
Xo'b endi, orzumand qo'ling cho'z jasur,
Qabul et rang-barang boblar hammasin,
Bu kulgi va qayg'u aralash, go'zal
Ham o'zi xalqqa mos, ham soz, mukammal
Hangamalarimning kamtar mevasin;
Uyqusiz kechalar, yengil ilhomlar,
Dumbul, so'lg'un yillar ijodini, ham
Yurakning dardini qabul et bu dam².

BIRINCHI BOB

Ham yashashga oshiqadi, ham his etishga shoshadi.

K. Vyazemskiy³

I

«Taqvodor, qoidaparast amakim
Bo'larkan kasalga chinakam duchor,
O'zin izzatlashni u ko'rdi lozim,
Bundan soz tadbirni topmoqqa nochor.
Uning bu qilig'i boshqaga ibrat:
Lekin, parvardigor, bu qanday zahmat
Bemor kishi bilan kunduz ham, tun ham
O'ltirish, siljimay undan bir qadam!
Shu qadar tubanlik, makkorlikki bu:
O'limtik kishini sen ovuntirsang,
To'shak-yostig'ini tuzatib tursang,
Dori-darmon bersang bosib g'am-qayg'u,
Va yana xo'rsinib o'ylasang shu on:
Qachon sening joning qabz etar shayton!»

II

Shunday o'ylar edi yop-yosh shumtaka
Pochtovoyda changda oshib dala, qir.
Zevsning⁴ ilohiy irodasi-la,
Butun aqraboga u voris hozir.—
Lyudmila, Ruslanning⁵ do'st-u yoroni!
Menim romanimning shu qahramoni

Bilan hozir sizni, muqaddimasiz,
Tanishtirish uchun ruxsat etingiz:
Tanti bir oshnam bo'lgan Onegin,
Neva bo'ylarida tug'ilgan edi.
Siz ham u yerlarda, o'quvchim, balki,
Tug'ilgan yo jilva qilgansiz yorqin;
U yerlarda men ham kezgandim burun:
Lekin zararlidir shimol men uchun (1)^{6*}.

III

Xizmatin bajarib a'lo va sofdil,
Yashadi otasi qarzi-qurz bilan,
Uch daf'a bal⁷ berdi tark etmay har yil,
Oxir ajragandi bor-u yo'g'idan.
Taqdir Oneginni saqlagan emish:
Avval uni *Madame*⁸ qildi parvarish,
*Monsieur*⁹ oldi uning o'rnini keyin.
Go'dak sho'x, tiyrakdi, suyumli lekin.
Monsiuer bir yupun, fransuz edi,
Hech azob chekmasin deya yosh bola,
Hazil-huzl qo'shdi darsiga ancha,
Axloq-odob ila ko'p qiynamadi,
Sho'xlik qilsa agar yengil tergardi,
Tomosha-chun Yozgi boqqa eltardi.

IV

Kelgach Oneginning isyonchi, qizg'in
Yigitchalik davri va tilak-armon,
Nozik dard chekishlar davri, kamtarin
Monsieur ni quvdilar bu xonadondan.
Endi Oneginim ozoddir mana;
Sochlari qirqilgan so'nggi modada;

---

* Qavs ichidagi raqamlar – Pushkin izohlari.

London *dandy*¹⁰ siday kiyingan g'oyat; (2)
Kiborlar olamin ko'rdi, nihoyat.
Fransuz tilida u g'oyat tuzuk
So'zlar va yozardi fikrini ravon;
Mazurka¹¹ raqsiga tushardi oson,
Salom va ta'zimlar erkin ham nozik:
Ortiq nima kerak? Yuksak doira
Tan berdi, u ongli va dilbar, deya.

V

O'qidik oz-ozdan hammamiz bir qur,
Juda yengil-yelpi va chala-chulpa,
Tarbiya bobida, Tangriga shukur,
Maqtanishlik bizda qulaydir juda.
Onegin ko'plarning (shartta hal qilgan,
Qat'iyatchi sudlar) fikricha chindan
Epchil bir olimdir va lekin pedant,¹²
Uning farmonida baxtiyor talant:
Suhbat mushkulini yenga oladi,
Har bobni yengiltak bir cho'qib o'tib
Muhim bahsda o'zin bilimdon tutib,
Olimona sukut saqlayoladi;
Ham o'tkir hajvlar yolqini bilan
Kuldira bilardi xonimlarni shan.

VI

Bu kun lotin¹³ tili modadan chiqmish:
Sizga haqiqatin aytsam, Onegin
Ba'zi epigraflar ma'nosin yechish,
Maktub oxiriga bir *Vale*¹⁴ so'zin
Yozishga, Yuvinal¹⁵ haqida biror
Gap uchun yetarli lotincha bilar.
Yana bir-ikki she'r Eneidadan¹⁶
Chala-chattigina yodida qolgan.

Dunyoning sarguzasht tarixin uzoq
O'tmish davrlarning botib changiga,
Timirskilash uchun yo'q havas sira:
Va lekin Romuldan¹⁷ boshlab to shu choq
Kechgan zamonlarning latifalarin
Esidan chiqarmas edi Onegin.

VII

Nozik sadolarga umrin his bilan
Bag'ishlashga yo'qdi unda zo'r havas.
Qancha urinmaylik, Onegin zotan
Xoreyni yambdan¹⁸ farq qilabilmas.
Koyirdi Gomerni ham Feokritni¹⁹,
Ammo, o'qir edi Adam Smitni²⁰,
Iqtisodchi edi Onegin chuqur,
Ya'ni mulohaza u qilaolur:
Davlat qanday qilib boyiydi oldin,
So'ngra nima bilan yashar va nega
Oddiy mahsulotga u bo'lsa ega –
Unga kerak bo'lmas hattoki oltin,
Buni anglayolmas edi otasi,
Garovga qo'yildi yeri-dalasi.

VIII

Yevgeniyning yana bor ma'lumotin
Aytib berishlikka yo'q menda darmon;
Lekin, qaysi bobda u dohiydi chin,
Va qaysi ilmda u zo'r bilimdon?
Yoshligidan beri Onegin uchun
Ham yemak, ham azob, ham orom, har kun
Uning qayg'u-hasrat aralash, xasta
Tanbal hayotini to'ldirgan narsa –
Muhabbat, ehtiros ilmidir biroq.
Bu hisni etmishdi Nazon²¹ tarannum,

Shuning-chun ko'rgandi u jazo, zulm;
Moldaviya cho'li ichida, uzoq –
Quvilib o'z yurti Italiyadan,
Isyonkor va porloq umrin tugatgan.

IX

.....
.....
.....

X

Ko'p barvaqt o'rgandi riyo hunarin,
Umidni yashirar, rashkni yashirar,
Qayg'uli ko'rinar, ko'zlari g'amgin,
Ham aldar, ham avrar, ham inontirar,
Goh mag'rur ko'rinar, goh itoatkor.
O'ychan yo parishon bo'lishga tayyor!
Dam qanday parishon sukutga cho'kar;
Dam qanday otashin bir notiq bo'lar,
Ishqiy maktublarda u qanday qaydsiz!
Biriga berilib va sevib birin,
Qanday unutishni bilardi o'zin!
Boqishi qanday tez, nozik va tamiz,
Uyatchan va jasur, lekin ba'zi choq
Xohlarsa ko'z yoshin oqizar porloq.

XI

U qanday o'zgacha ko'rinib, hazil
Ila ma'sumlikni hayratga solar,
Darhol ma'yuslanib, qo'rqitib yengil,
Yoqimli xushomad bilan ovutar;
Ilishga ustadir ixlos lahzasin,
Qizlik iffatining mulohazasin –
Aql-u ehtiros-la yengib, u oxir –

Xoh-noxoh iltifot kutmoqqa mohir.
Yolvorish, e'tirof talab qilishni,
Qalbning ilk sadosin tinglashni zimdan,
Yor ketidan chopib, nogoh u bilan
Maxfiy uchrashuvni, qo'lga ilishni
Bilardi... so'ng, yor-la yolg'iz, bir pastda –
Xilvatda saboqlar bermoqqa usta.

XII

Dong'i chiqqan tannoz xotinlar qalbin
O'ynatishga qanday o'rgandi erta!
Istasa agar u o'z raqiblarin
Butun yo'qotishni, u shunday paytda
O, qanday zahar til bilan uzardi!
Qanday tuzoqlarni u hozirlardi!
Baxtliman, deb yurgan erlar, siz lekin
Yurdingiz u bilan do'st bo'lishib chin...
Ayyor er ham izzat qilardi rostdan,
Foblasning²² qadimiy talabasi-da,
Hammadan ishonchin uzgan kekxa-da,
Harvaqt o'zidan hamda ovqatdan,
Xotinidan rozi bo'lgan ulug'vor
Aldangan erlar ham unga lutfkor.

XIII, XIV

.....
.....
.....

XV

Hali u yotoqdan turmagan ekan:
Unga keltirishar birqancha maktub,
Nima gap? Taklifmi? Shu kechga chindan
Uchta xonadonga borishi matlub.

Bir yerda bal, birida go'dak bayrami,
Qayerga yugurar arzandam hali?
Kimdan boshlaydi u? Lokin baribir
Hammasin uddalash emasdir og'ir.
Hozir ertalabki kiyimida ul.
Boshiga kiygan u keng bir bolivar²³, (3)
Onegin gerdayib boradi bulvar
Keng maydon, u yerda kezadi butkul,
To tushlik ovqatga Breget-soat
Jaranglab daydini qilguncha da'vat.

XVI

Tushdi qorong'ilik; chenaga minar,
«Hayt, jonvor, chu-chu!» – uchar qichqiriq.
Sovuq qor uchquni kumushin separ,
Yaltiraydi yumshoq barra yoqalik.
Mashhur restoranga Onegin chopar,
Kaverin²⁴ kutadi unda, ishonar.
Mana kelib kirdi: may ham shishadan
Toshib, probkani shipga otar shan.
Seli oqib turgan Roast-beef²⁵ bunda,
Yosh chog'lar bezagi, laziz taomlar,
Farang dasturxonning guli salomlar.
Strasburgning issiq somsasi shunda,
Turar Limburgskiy – toza, xush, pishloq,
Ham totli, oltindek ananasga boq!

XVII

Seryog' issiqqina kotletdan keyin
Hali qadahlarga chanqoqdi lablar,
Soat jaranglaydi yangi bir o'yin,
Yangi bir baletdan beradi xabar.
Teatrning yovuz qonunshunosi,
Sahna orqasining faxriy a'zosi,

G'oyat jozibali aktrisalarga
Shamolday qarorsiz, topingan banda –
Onegin tez uchar teatr sari,
Bu yerda har kishi yayragan, erkin,
Balet-raqs avjlarin olqishlar, keyin
Izzalab Fedrani, Kleopatrani
Moinani²⁶ har kim qiladi da'vat,
Unigina hamma eshitsin faqat.

XVIII

Ey sehrli diyori! O'tmish zamonda
U yerda jur'atli hajvda ustoz,
Erk do'sti Fonvizin²⁷ surdi dabdaba,
Va unda Knyajin²⁸, ma'lum taqlidboz.
U yerda Ozerov²⁹ xalq ko'zyoshlarin,
Gulduros olqishlar va qutlashlarin
Semyonova³⁰ bilan bo'lishdi inoq.
Kornelning³¹ azamat dahosin bir choq
U yerda Katenin³² tirgizgan edi.
Zahar Shaxovskiy³³ chiqardi yana
Komediyalardan suronli gala.
Unda Didlo³⁴ shuhrat tojini kiydi;
U yerda, teatr tin ko'lkasida
Menim yosh chog'larim kechdi bir sira.

XIX

Mening parilarim! Bilay, qaydasiz?
Tinglangizlar menim yoniq faryodim:
Yana o'shamisiz? Yo boshqa ko'p qiz
Sizning o'rningizni bosgandur, balkim?
Yana tinglaymanmi kuyingiz andak?
Rus Terpsixori³⁵ bajargan yuksak
Ruhli raqslarni ko'rarmikanman?
Yo g'amli nigohim oshinolardan

Maroqsiz sahnada topolmas birin?
Yoki men begona hayotga tomon
O'ksingan lornetni³⁶ tutaman hayron?
O'yinga beparvo bir tomoshabin
Singari burchakda esnab o'tiray,
Va o'tgan damlarni esgami olay?

XX

Teatr liq to'la; lojalar porlar;
Parterlar, kursilar – bari qaynaydi,
Rayokda sabrsiz chapak chalishar,
Yuksalib yuqori parda gurlaydi.
Muhtasham va yengil, havoyi-mayin,
Kamonning sehrkor yoyiga tolg'in
Istomina³⁷ turar go'zal, nodira,
Raqqos parilar-la chizib doira,
Polga tegar uning bitta oyog'i,
Ikkinchi oyoq-la asta aylanar,
Naq Eol³⁸ labidan uchgandek bir par,
So'ng birdan sakraydi, birdan uchadi;
Goh qaddin buraydi, goh tik turadi,
Latif oyoqlarni tez-tez uradi.

XXI

Hamma chapak chalar. Onegin kirar.
Kursilar oralab bosar ilgari.
Qo'sh lornetni tutib, ko'zini tikar
Begona xonimlar lojasi sari.
Hamma yaruslarga otdi bir qarash,
Hammani ko'rdi u: chehralar, ust-bosh
Jihatdan uning ko'p diqqati oshdi.
Bosh egib erkaklar bilan so'rashdi.
So'ngra, qarab turdi sahnaga andak,
Uning boqishlari edi parishon.

Orqaga qaytarkan esnadi bir on,
Va dedi: «Hammasin yangilash» kerak;
Baletga shuncha vaqt sabr etib toʻzdim,
Lekin, Didlodan ham nihoyat bezdim. (4)

XXII

Sevgi Tangrilari, jinlar, ilonlar
Oʻynashar, sakrashar hali sahnada;
Charchagan lakeylar uxlab yotishar
Poʻstinga oʻralib tish ostonada.
Hali toʻxtamagan kezish, tipirlash,
Tupurish, yoʻtalish, chapak, piqirlash.
Ichkari, tashqari hali charogʻon,
Fonalar har yerda nur sochar xandon.
Sovuqdan otlar ham urinar hali,
Egar, jabduqlardan bezgan, charchagan,
Kucherlar gulxanni oʻrab qurshagan,
Soʻkar janoblarni kaft ishqab bari:
Bizning Onegin ham chiqib qoladi,
Uyga, kiyingali u yoʻl oladi.

XXIII

Tanho bir boʻlmaning men tasvirini
Chizaolamanmi toʻgʻri va chevar,
Bu yerda modaning oʻrnak shogirdi
Kiyinar, yechinar va pardozi etar?
Rezavorchi London boʻsh havas-orzu
Uchun ne mollarni ishlab sotsa-yu,
Boltiq dengizida koʻpirgan toʻlqin
Bizga na keltirsa yogʻoch, moy uchun...
Foydali bir hunar, sanʼat deb bilsa
Parijda ochkoʻz zavq nimani bir kun,
Eng yangi safo, noz va ziynat uchun,
Ermak, shoʻxlik uchun ixtiro qilsa,

Shularning hammasi o'n sakkiz yoshli
Faylasuf uyini bezardi yaxshi.

XXIV

Istambul kahrabo trubkalari,
Stolda bronza, chinni qalashir,
Nozik hisning orzu va nash'alari
Billur shishalarning ichida atir;
Taroqlar, po'latdan ko'p arrachalar,
To'p-to'g'ri va egri har xil qaychilar,
Cho'tkalar o'ttiz xil, ba'zisi tishga,
Ba'zisi tirnoqni toza qilishga.
Russo³⁹ (men bu gapni qistirib o'tay),
Anglayolmagandi yonida doim
Tentakcha xushsuhbat, savlatli Grim⁴⁰
Tirnoq tozalashga jasorat qilg'ay (⁵).
Erklik va huquqning u mudafiysi,
Mana shu to'g'rida tom haqsiz edi.

XXV

Tirnoq go'zalligini o'ylamoq mumkin,
Ishli, jiddiy odam bo'lsang-da doim!
Zamon-la bekorga bahslashmoq nechun?
Insonlarda odat mustabid hokim.
Ikkinchi Chaadayev⁴¹ bizning Onegin,
Gap-so'z bo'lishlikdan qo'rqqan edi chin.
Kiyinish bobida u edi pedant,
Biz aytib o'tganday olifta-frant.
Loaqal uch soat o'z vaqtini u,
Oynalar oldida o'tkazar edi.
Pardoz bo'lmasidan u chiqar edi,
Veneraga⁴² o'xshash yengil va suluv:
Erkakcha kiyinib go'yo bir pariy
Maskaradga borar noz karashmali.

XXVI

So'nggi zavq-u didga munosib kiyim,
Pardoz-la jalb etib diqqatingizni,
Onegin bezagin yoza bilardim,
Bilimdonlarga ham men tanlab so'zni.
Jasorat bo'lardi, albatta, bu ham,
Uni tavsiflamoq, zotan, vazifam,
Netayin, pantalon, frak va jilet,
Bular rus tilida yo'q, bu so'zlar chet;
Buni ko'rib, aybim qilaman iqror,
Ajnabiy so'zlar-la azaldan menim
Kambag'al so'zligim bu bilan balkim,
Bir quroq singari tovlanmas bekor,
Garchi eski vaqtda anjumani donish⁴³
Chiqargan lug'at-la bo'lsam-da tanish.

XXVII

Bizning mavzuyimiz hozir bu emas,
Yaxshisi bal sari oshiqaylik biz.
Bitta karetani⁴⁴ kiralab birpas –
Bazmga Onegin jo'nab ketdi tez.
Qorong'i uylarning oldida yonar,
Uyquli ko'chani to'ldirgan qator
Karetalarning qo'sh, shod fonarlari;
Mayin nur sochilar suyuq zar kabi.
Qorlarga chizilar shu'ladan yoylar
Atrofdagi yulduzday ko'p mayda chirog',
Porlaydi muhtasham katta uy shu chog';
Yaxlit oynalarda ko'lkalar kezar:
Bu – xonimlar, satang erkaklar shakli,
Ko'rinar va zumda yo'qolar aksi.

XXVIII

Bizning qahramon ham yetib keldi, boq,
Shveysar yonidan o'tdi o'q kabi,
Marmar zinalardan chiqdi ucharoq,
Tuzatdi qo'llari bilan sochini,
Kirdi ichkariga. Zalda xalq to'lgan,
Musiq ham endi gurullab tolgan.
Xalq butun band edi mazurka ila
Hamma yoqda shovqin, uylar liq to'la.
Suvori zobitning⁴⁵ shpori jarang;
So'lim xonimlarning oyoqchalari
Uchadi; sehri izlarning zori –
Yolqinli qarashlar uchar otashrang.
Tannozi xotinlarning rashk imolarin
Qoplaydi sozlarning na'rasi vazmin.

XXIX

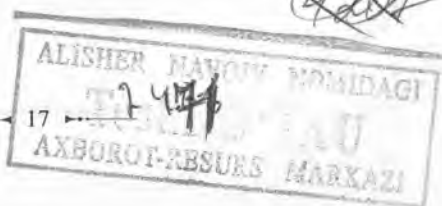
Nash'aning, tilakning o'tgan zamoni
Ballarga ishqiboz, oshifta edim.
Ishq izhor etgani, xat topshirgani
Bundan ham qulayroq makon yo'q, balkim.
Ey siz, ey muhtaram er-u xotinlar!
Xizmatimni taklif qilay bir qadar;
So'zimni tinglashni so'rayman sizdan.
Ogoh qilmoqchiman sizni bir so'zdan:
Siz ham, onajonlar, bo'ling ehtiyot,
O'z qizlaringizni ta'qib etingiz:
Lornetni juda ham to'g'ri tutingiz.
Yo'qsa... yo'qsa... Tangrim saqlasin, uyat!
Nechun buni yozdim sarf etib siyoh,
Chunki ko'pdan beri qilmayman gunoh.

XXX

Vodarig‘, har turli hangoma uchun
Ko‘pgina umrimni men isrof etdim!
Axloqqa ziyonli bo‘lmasa shu kun,
Shu damga qadar ham balni sevardim.
Men juda sevaman jo‘shqin yoshlikni,
Ko‘pchilik dabdaba, shod bo‘lishlikni,
Xonimlarning zavqqa monand bezagin;
Sevaman ularning oyog‘in, lekin:
Butun Rusiyada topilarmikan
Uch juft eng kelishgan xotin oyog‘i?
Oh, unutilmadim, qalbimda dog‘i,
Bir juft oyoqchani!.. Mahzun, sovingan,
Hali ham eslayman; tushimda hatto,
Qalbimni qiladi ular bezovta.

XXXI

Sen qachon, qayerda, qay cho‘lda butun
Esdan chiqarasen ularni, tentak?
Oh, latif oyoqlar! Qaydasiz bukun?
Qayerda bosasiz bahorgi chechak?
Sharqning safosida siz erkalangan,
Shimolning qayg‘uli qorida, lutfan,
Qoldirmay ketgansiz bironta ham iz.
Chunki siz u yerda jondan sevdingiz
Yumshoq gilamlarning mayin bo‘sasini,
Siz uchun bir mahal, axir, unutildim,
Shuhrat, shon orzusini, tug‘ishgan yurtim,
Tutqinda yashashning qayg‘u-jafosini?
Yo‘qoldi yoshlikning baxti ham esiz,
Bamisli maysada yengil izingiz.

XXXII

Diananing⁴⁶ ko'ksi va Floraning⁴⁷
Yanoqlari latif, sevikli do'stlar!
Lekin, mening uchun Terpsixoraning
Oyog'i, negadur, latifroq, dilbar.
Bebaho mukofot va'da etar u
Hamisha ko'zlarga, pardoqli suluv –
Ayol yuragimda orzu va armon
Girdobin chayqatar eslasam har on.
Sevamen oyog'in, do'stim Elvina⁴⁸,
Stollar ostiga tashlasam nazar.
Qish fasli kaminda⁴⁹ isinsak agar,
Zallar parketining oynasida ham,
Dengiz qoyasining panasida ham...

XXXIII

Qasirg'ali dengiz yodimda hali:
Uning oyog'iga yiqilish uchun,
Ketma-ket yugurgan to'lqinlar sari
Boqib xo'b qizg'ongan edim men u kun!
Istardim u choqda to'lqinlar ila
Aziz oyoqlarga lablarim tegsa!
Yo'q, yoshlik pallamda, qon qaynaganda,
Dilimni ishq o'ti band aylaganda,
Men hech qachon shunday bir azob bilan,
Jononlarning gulday yuzin yo labin,
Yoki mehr to'la nafis ko'kragin
O'pishni bu qadar istamaganman.
Yo'q, hislar hujumi hech qachon meni
Bu qadar to'sindan o'rtab ezmadi.

XXXIV

Yodimda qolgandir boshqa bir zamon:
Ezgu xayollarda men o'zim ba'zan
Baxtli uzanguni ushlayman; bir on
Latif bir oyoqni qo'lda sezaman.
Xayollarim oshib-toshadi yana.
U go'zal oyoqning tegishigina
Bu so'lg'in qalbimda yoqib qo'yar qon.
Yana-da muhabbat, yana dard-hijron...
Mahmadona sozing ila, yetar, bas,
Madh etib kuylamoq takaburlarni:
Na sevgiga, dardga, na ilhomlari
To'qigan kuylarga ular arzimas;
Bu sehrigarlarning so'zi va ko'zi
Naq oyoqlariday aldoqchi o'zi.

XXXV

Oneginim qalay? Mudrab va esnab
Yotoqqa u jo'nab ketadi baldan;
Harvaqt g'ovur-g'uvur Peterburg esa
Do'mbira tovushi ila uyg'ongan.
Savdogar turadi, tashuvchi borar,
Izvoshchi birjasi tomon yugurar,
Shoshadi xurmali bir sutchi xotin,
Tonggi qor g'irchillar u yurgan sayin.
Boshlandi yoqimli tongning suroni.
Darchalar ochildi. Quvurdan tutun
Yuksaldi havoga naq moviy quyun
Qog'oz qalpoq kiygan nemis nonvoyi
Xuddi har kungiday, kechikmay bir on,
Do'kon ochib, savdo qiladi chaqqon.

XXXVI

Balning shovqini-la qurgan tinkasi,
Onegin uchun tong yarim tungina.
U o'yin-kulgi-yu, ziynat erkasi,
Yotadi rohatda uxlab tinchgina.
Peshinda uyg'onar, tonggacha lekin
Boyagi tartibda umr o'tar tag'in.
Qanday hayot deysiz? Bir xil va rangli,
Ertangi hayoti kechaning ayni.
Baxtiyor va xursand edimi lekin,
Erkin yurib umrin ko'klam chog'ida,
Porloq zafarlarning keng quchog'ida,
Har kungi zavq-safo ichra Onegin?
Ziyofatlar ichra u ehtiyotsiz,
Sog'lomdi: bu hayot qoldirmadi iz?

XXXVII

Yo'q: uning hislari sovudi erta;
Zeriktirdi kibor hayot shovqini;
Fikrini go'zallar, jononlar qisqa
Zamongina mashg'ul etgandi uni;
Xiyonatlar uni charchatib qo'ydi.
Do'stlar, do'stliklardan juda tez to'ydi.
Yana har kun laziz taomlar yeyish,
Har kun shampanskiy qoniqib ichish,
Boshi og'rib turgan pallada yana
Rangdor, ingichka so'z yog'dirish haryon,—
Bulardan zerikdi, dili bo'ldi qon.
Garchi u bo'lsa-da qizg'in shumtaka,
Ko'ngli qolgan edi uning har ishdan:
Ham jangdan, ham o'qdan hamda qilichdan.

XXXVIII

Onegin muhtalo illat sababin
Qidirib topishning kelgandir chog'i.
Ingliz ziqqiga o'xshaydi, lekin
Qisqasin aytganda: rus xafaqoni
Sekin-sekin uni egallab oldi.
Tangriga shukurki, urinmay qoldi
U otib o'zini o'ldirish uchun.
Ammo, sovugandi hayotdan butun.
*Child Harold*⁵⁰ kabi g'ussali, siniq,
Qo'noqxonalarda bo'lar namoyon.
Kiborlar ichida na g'iybat, bo'ston⁵¹,
Na totli bir boqish, na bejo qiliq,
Hech bir narsa unga ta'sir etmasdi,
Yurardi hech narsa payqamay asti.

XXXIX XL, XLI

.....
.....
.....

XLII

Ey serqiliq kibor nozaninlari
Sizni u tark etdi hammadan burun.
Rost aytsam, kiborlar qilig'i bari
Ancha bezdiruvchi bo'libdir bugun.
Ehtimol, ba'zi bir xonim bir qadar,
Bentomni va Seyni⁵² izohlayolar;
Lekin ular gapi-so'zi, umuman,
Beg'ubor esa-da, mahrum ma'nodan.
Yana ular tag'in shunday begunoh,
Va shunday ulug'vor, shunday donishmand.

Taqvodorlik bilan yuraklari band,
Shunchalar subutli, ziyrak va ogoh,
Shunday nomahramdir ularga erkak,
Aftlarini ko'rib xun bo'lar yurak. (6)

XLIII

Peterburgning keng, tosh ko'chalaridan,
Kechki pallalarda uchqur va ko'rkam
Aravaga tushib ketuvchi xursand,
Go'zal yosh xonimlar, axir sizni ham
Butun tashlab ketdi bizning Yevgeniy;
Jo'shqin zavq-safodan qochib u endi
Uyiga butunlay qamalib qoldi.
Zerikib qo'liga qalamni oldi,
Yozishni istadi: mushkul, zo'r mehnat
Ko'nglini aynatdi, ezdi, qalamdan
Hech nima chiqmadi; u shuning bilan
Qalamkash ahliga bo'lmadi ulfat,
Men bu kasb haqida bir so'z demayman,
Chunki unga mening o'zim mansubman.

XLIV

Bekorchilikka u berildi yana,
Ruhida bir bo'shliq sezdi kun sayin.
Katta go'zal ishga qildi hafsala –
Bilim ortdirishga kirishdi qizg'in.
Tokchaga qaladi jild-jild kitoblar
O'qidi, o'qidi; foydasiz, bekor:
Birida dilgirlik, talvasa, xato;
Birida vijdon yo'q, birida ma'no.
Hammasida har xil irimdan nishon.
Qadimgilik qadri eskigan juda,
Yangilik ichida eski safsata.
Kitoblarni tashlar xotinlarsimon,

Chang bosgan kitoblar yotgan tokchaga,
Tortadi qop-qora qalin pardacha.

XLV

Kibor hayotining otib ermagin.
Behuda shovqindan qochib u kabi
Do'stlashgan edim men, u zamon lekin
Menga yoqqan edi bor xislatlari.
Xayollar, o'ylarga erksiz sadoqat,
Taqlid qilib bo'lmas ajib bir sifat,
Fikri, qarashlari sovuq va keskin,
Men g'azabli edim, u edi g'amgin.
O'yinin bilardik hirsning ikkimiz:
Biz ikkimizni-da bezdirgan hayot,
Uchgandi qalb o'ti ikkimizda bot.
Yana kutar edi xuddi umrimiz
Tonglarida bizning ikkimizni ham
Insonlar, ko'r taqdir g'azabi har dam.

XLVI

Yashab fikr qilgan kishi har zamon
Ruhida insondan nafrat etkusi.
His etgan kimsaga solar hayajon
Qaytishi imkonsiz kunlar sharpasi:
Unga qolmas aslo fusun, joziba,
Uni xotiralar iloni ila,
Yana pushaymonlar ichdan kemirar.
Bularning barchasi ko'pincha berar
Shirin bir nafislik so'zga, jumlagi,
Oneginning tili meni dastavval
Sarosima qildi; keyincha men sal
Ko'nikdim undagi ta'nali gapga,
Zahar aralashgan haziliga ham
Chidadim eng o'sal hajviga har dam.

XLVII

Yoz fasli ko‘p choqlar birga edik biz,
Nevaning ustida kecha samosi (7)
Ochilar tip-tiniq, yorug‘ va cheksiz,
Suvlarning nash‘ali o‘ynoq oynasi
To‘lin oy jamolin aks etmas ekan,
O‘tmish qissasini kechirib yoddan,
Biz jim eslar edik kechmish sevgini,
Biz beg‘am, bo‘shagan hislar tizgini;
Bu so‘lim kechaning nafasi butun –
Bizlarni aylardi bexush, jimgina
Qamoqdan ko‘m-ko‘k bir o‘rmon ichiga
Uxlagan paytida eltilgan tutqun
Singari, xayolda uchardik biz ham,
Yosh umr bahori qayda, deb shu dam.

XLVIII

Turardi fikrga tolib Yevgeniy;
Ruhi to‘la edi afsuslar bilan,
O‘zin tavsiflagan bir shoir kabi (8),
Sohilda granit-toshga suyangan.
Hammayoq jimjitdi; yolg‘izgina tun
Posbonlari ba‘zan chiqarardi un,
Izvoshchining olis dukuri ba‘zan
Eshitilar edi Millionayadan⁵³;
Eshkaklarni urib yolg‘iz bir qayiq
Mudragan daryoda suzardi asta,
Bizni qilar edi maftun, dilbasta –
Uzoqdan bir hay-u yoqimli qo‘shiq.
Tun bazmi ichida lekin totliroq
Torkvatto⁵⁴ she‘rining kuylari har choq!

XLIX

Adriatik dengizi to‘lqinlari, man,—
O, Brenta⁵⁵! Sizni ko‘rarman albat,
Ilhomlarim to‘lib-toshib yangidan,
Sehrli tovshingiz eshitmoq niyat!
Bu tovush Apollon nabiralari
Uchun muqaddasdir; uni kuy kabi,
Albion sozidan tuydim, tanish u.
Goh so‘zamol, goho indamas suluv —
Venetsiyali yosh bir jonon bilan
Sirli bir qayiqda men suzib, oltin
Go‘zal Italiya tunining erkin
Og‘ushida ishqdan lazzatlanarman,
Petrarka⁵⁶ va sevgi tilin u zamon
Bag‘ishlaydi menga bu dilbar jonon.

L

Keladimi mening erkim zamoni?
Kelmishdir fursati! Qumsayman erkim;
Dengiz qirg‘og‘ida ochiq havoni (⁹)
Kutaman; imlayman kema chodirin.
Qachon bo‘ronlarning ridosida, man
Mavjlar-la kurashib, dengizning ulkan
Ko‘ksida boshlayman safarni erkin?
Menga adovatli dengiz qirg‘og‘in
Tark etmakning endi kelmish zamoni.
Janub kengliklari ko‘ksida yayrab,
Afrikamning⁵⁷ tiniq ko‘kiga qarab (¹⁰),
Rossiyani o‘ylab oh chekish chog‘i,
O, men bu yerlarda qancha dard chekdim.
Bu yerlarda sevdim, ko‘mdim yuragim.

LI

Ajnabiy yurtlarning tomoshasiga
Onegin shaylangan edi men bilan.
Lekin biz taqdirning taqozosicha,
Uzoq vaqt ayrildik bir-birimizdan.
U zamon otasi vafot qilgandi.
Onegin qoshiga duv yig'ilgandi
Qarz berguvchilarning ochko'z to'dasi,
Har kimning o'z aqli va o'z rejasi:
Da'volardan nafrat qildi Onegin
O'z chekidan o'zi bo'lgandi rozi,
Qarzni to'lash uchun ketdi merosi,
Katta bir ziyon ham ko'rmadi lekin,
Go'yo bilgan edi u oldindanoq
Qari amakining o'lishin tez choq.

LII

Chindan ham Yevgeniy kutmagan damda
Ish boshqaruvchidan oladi bir xat.
O'lim oldidamish amaki; hamda
Vidolashuvni u istarmish faqat.
Qayg'uli nomani o'qib Yevgeniy
Shu on surushtirmay nari-berini,
Pochtovoyda chopdi uchrashish uchun.
Aqcha dardi uni egallar butun.
Aldash, yig'i-sig'i uchun u hozir.
(Romanni boshlagan edim bu bilan);
Zerikar, homuza tortar oldindan.
Mana u qishloqqa yetadi oxir.
Ko'rarkim, taxtada yotar amaki,
Yerga jo bo'lajak sovg'a singari.

LIII

Ko'rdi xizmat ahli to'lgan qo'rani;
Azaga kelishar yaqin-uzoqdan
Ko'mish marosimin havaskorlari,
Do'stlar, begonalar – bari har yoqdan.
O'lik ham ko'mildi; ovqat yeb-ichib
Pop, mehmonlar jo'nar gerdayib tinchib,
Go'yo bajardilar jiddiy bir ishni.
Onegin qishloqda yashovchi kishi
Bo'lib qoldi endi. Mana u o'rmon,
Yer-suv, zavodlarga tamom xo'jayin.
Shu choqqacha tanti, isrofgar, oltin
Qadrini bilmagan bu tanbal inson
Hozir juda xursand; u ilgarigi
Yo'lin almashtirdi, na bo'lsa mayli.

LIV

Yangiday ko'rindi ikki kungina
Oneginiga jimjit tanho dalalar,
Qorong'i o'rmonning salqini, yana
Buloqlardan uchgan mayin sadolar;
Uchinchi kun tepa, dala, chakalak
Uni ovuntira olmadi andak;
Ular so'ng keltirdi uning uyqusin;
Va so'ngra ko'p ravshan ko'rdi Onegin:
Qishloqda ham xuddi o'sha dilgiriklik.
Garchi na ko'cha bor, na saroy, na yor,
Na karta, na ballar, na munda she'r bor.
Xafaqonlik uni qo'ymay bir enlik,
Poylardi ketidan poyama-poya,
Vafodor xotinday yo misli soya.

LV

Tinchlik hayot uchun men tug'ilganman,
Tug'ilganman qishloq sukuti uchun:
Soz sasi pasqamda jaranglaydi shan,
Ijodiy xayollar jon, qonga to'lg'un.
Ma'sum, tin onlarga berilib tamom
Jimjit ko'l boshida yolg'iz har ayyom
Yuraman, bekorlik – mening qonunim.
Har kun tong paytida uyg'onaman jim,
Shirin huzur uchun, erkinlik uchun:
Ozgina o'qiyman, ko'proq uxlayman
O'tkinchi shuhratga nazar solmayman,
O'tmish zamonlarda men – naq shu yo'sin
Kechirmaganmidim kunlarim bekor,
Yashamaganmidim shunday baxtiyor!

LVI

Chaman, sevgi, qishloq, sayl etib yurish,
Dalalar! Men sizga sodiqman ruhan.
Onegin-la menim oramda bo'lmish
Farqni qayd etishga har vaqt men xursand,
Tokim, istehzoli biror o'quvchi,
Yoki mohirona tuhmat to'quvchi,
Biron nashriyotchi mening xislatim
Qiyos etib yana u demasinkim,
Mag'rurlik kuychisi Bayron⁵⁸ singari,
O'z portretimni men chizganman bunda,
Gap sotib yurmasin u unda-munda.
O'ylasharki, biz-chun imkonsiz kabi
Boshqalar haqida yaratmoq doston,
Go'yo shoir o'zin qilarmish bayon.

LVII

Aytib o'tay yana: butun shoirlar
Xayolchan sevgining do'stidir, lekin
Bir zamon eng go'zal lavhalar, sirlar
Tushimga kirardi. Ruhim yashirin,
Go'zal tasvirlarni saqladi mahkam,
Keyincha ularni jonlatdi Muzam.⁵⁹
Men shunday, qayg'usiz, tarannum etdim,
Tog'larning qizini, mening idealim,
Salgir⁶⁰ bo'ylarining asiralarin.
Eshitib qolaman, do'stlarim, hozir
Savol bilan meni qilasiz manzur:
«Kim uchun bu sozing chekadi, ohin?
U rashkli qizlardan kimni xushlabsan,
Qaysiga sozingda kuy bag'ishlabsan?»

LVIII

«Ilhomning mavjlatib kimning nigohi,
Armug'on etmishdir samimiy mehr,
Sening bu o'ylovchan kuyingga, qani?
Sening she'ring kimni olloh deb tanir?»
Do'stlarim, hech kimni, Xudo haqqi!.. Man
Boshimdan kechirdim, mahrum nash'adan,
Muhabbatning telba g'alayonini.
Ishq-la qofiyaning hayajonini
Kimki qo'shabilsa, u inson xushbaxt:
U she'rning muqaddas sirli sadosin
Yangratar va bosar Petrarka izin;
Qalbning azobini tinchitar; shul vaqt
Muyassar bo'ladi unga sharaf-shon;
Lekin men sevganda edim lol, nodon.

LIX

Ishq kechdi, ko‘rinish berdi ilhomim,
Zulmat bosgan fikr nurlandi sekin;
Ozodmen, yangidan izlayman doim
Sehrkor sadolar, xayol, o‘y bazmin.
Yozaman, yuragim bilmas dard nima...
Yozilib bitmagan she‘rlar yoniga
Qalam hushsizlanib chizmaydi rasmin
Xotin boldirlarin va chehralarin.
O‘chgan kul lov etib yonmas yangidan,
Yana qayg‘uraman! Ko‘zimda yo‘q yosh.
Mana endi bo‘ron izlari yuvosh
Ruhimda jim bo‘lib qolar tamoman.
U chog‘da yozarman yigirma beshta –
Qo‘shiqdan iborat doston albatta.

LX

O‘ylarkan asarning rejasin sekin
Va qahramonimni na deb atayman;
Romanning hozircha birinchi qismin
Bitirdim; bularning barin qaytadan
Ko‘rib chiqdim qat‘iy bir diqqat ila;
Bunda ziddiyatlar hali ko‘pgina,
Lekin tuzatishni men istamayman;
Senzurga⁶¹ o‘zimning burchim to‘layman,
Jurnalistlarga ham chaynamoq uchun
Mehnatim mevasin berarman yana:
Ey yangi tug‘ilgan asarim, jo‘na,
Neva bo‘ylarini kezib chiq butun;
Menga xizmat qilib, qozon sharaf-shon:
Qing‘ir so‘z va ur-sur, so‘kish va suron!

IKKINCHI BOB

O, rus!
*Hor.*⁶²
O, Rus!

I

Yevgeniy Onegin zerikkan qishloq,
Go‘zal, latofatli bir go‘sha edi;
Bu yerlarda kimki sof zavqqa inoq
Tangriga shukurlar qilsa arzirdi.
Aslzoda uyi xolis tamoman,
Shamollardan uni tog‘ panalagan,
Bir kichik daryoning tepasidadir;
Qarshidan uzoqda yashnar dala-qir,
O‘tloqlar va oltin ekinzorlar ham.
Qishloqlar olisda jim-jim miltirar.
Podalar o‘tloqda sekin tentirar.
Quyuq ko‘lkasini keng yoyar-gilam
Singari, boqimsiz kattakon bir bog‘,
O‘ychan driadlar⁶³ maskani har chog‘.

II

Solingan edi bu sharafli qasr,
Odatda qasrga xos bir yo‘sinda:
U g‘oyat mustahkam, savlatli, og‘ir,
Ma‘qul qadimiylilik didi bor unda.
Har tomonda baland uylar-bo‘lmalar,

Mehmonxonalarni shoyilar bezar,
Podsholarning rasmi devorlarida,
Rang-barang naqsh yonar pechkalarida.
Bukun eskirmishdir bularning bari.
Bilmayman, to'g'risi, nedir boisi,—
Shunday narsalarga do'stim xohishi
Yo'qligin bilaman. Ochilmas bahri;
U, modali qadim keng zallar ichra
Esnashdan o'zgani bilmasdi sira.

III

U shunday bir uyni qilgandi maskan,
Bu yerda qishloqning eski keksasi
Qirq yilcha urushib xodima bilan,
Derazaga qarab, pashsha ezgandi.
Hamma narsa sodda; poli qayindan.
Ikki shkaf, stol, yumshoq par divan,
Ko'rmaysiz hech yerda siyoh dog'-dug'in.
Shkaflarni ochib boqdi Onegin:
Birida topdi u chiqim daftarin,
Ikkinchida qator mayli shishalar,
Olma sharbatlari to'la ko'zalar,
Yana sakkizinchi yil kalendarin;
U cholning yumushi ko'p bo'lgan uchun
Boshqa kitoblarga boqmagan butun.

IV

O'z mulki — yerlari aro kezaroq
Yop-yolg'iz; vaqtini o'tkazish uchun,
Dastavval Onegin o'yladi uzoq.
Mulkida yangi bir tartibot qursin.
Bir chetda, kimsasiz oqil Onegin
Ko'hna barshchinaning⁶⁴ bo'yinturug'in
Yengil obrok⁶⁵ bilan alishtiradi;

Qul⁶⁶ ham taqdiriga shukur qiladi.
Lekin bu narsada dahshatli ziyon
Ko'rdi-da ish bilar uning qo'shnisi
Bir chekkada soldi qosh-qovog'ini;
Boshqa bir qo'shnisi kuldi naq shayton,
Hammasining bitta bo'ldi qarori:
Onegin judayam xavfli savdoyi.

V

Dastlab qo'shnilari bo'lishar qo'noq,
Lekin katta yo'lda ularning faqat
Kelayotganini ko'rish bilanoq
Xizmatkorlar unga tamomi sur'at –
Bilan keltirishar bir Don ayg'irin.
U orqa eshikdan qochar yashirin.
Xafa bo'lib shunday muomaladan
Do'stlikni uzadi hamma u bilan.
«Qo'shnimiz nodondir, aqlida nuqson,
U bir farmazondir⁶⁷; ichadi yolg'iz
Stakanda qizil sharob; xonim-qiz
Qo'llarin o'pishni istamas bir on.
Ha, deydi, yo'q, deydi; demaydi «*labbay*» –
«*Buyuring*». Umumiy fikr naq shunday⁶⁸.

VI

Yangi bir pomeschchik o'z qishlog'iga
Ot surib kelgandi xuddi u zamon,
Xuddi shuning kabi qo'ni-qo'shniga
Ermak bo'lgan edi – gap-so'z bepoyon.
Ismi edi uning Lenskiy Vladimir.
Ko'ksida Gittengen⁶⁹ ruhi chayqalir.
Go'zal bir juvondi gullagan endi,
Ham shoir, ham Kantning muxlisi edi⁷⁰.

Keltirmish tumanli Germaniyadan
Lenskiy olimlik samaralarin;
Erkinlik ishqining ko‘p xayollarin,
Keltirmish g‘alati, qizg‘in ruh bilan,
Yelkaga tushkuvchi jingal sochini,
Nutqida qaynagan hayajonini.

VII

Kibor doiraning sovuq fahshidan
So‘lib, sarg‘ayishga ulgurmay hali,
Qizlar erkalashi, do‘st qutlashidan
Hali isinardi yigitning qalbi;
Uning ko‘ngli edi sodda beg‘ubor,
Yuragiga har dam umid-orzu yor,
Dunyoda har yangi hashamat, shovqun
Uning yosh aqlini qilardi maftun.
Shirin xayol bilan u yupatardi
O‘z qalbin qoplagan shakllarni hamon;
Unga – hayotimiz g‘oyasi har on
Qiziq bir topishmoq bo‘lib qolardi.
Boshini qotirar edi bu haqda
Mo‘jizalar gumon qilar ko‘p choqda.

VIII

Jon payvand dilbarning u o‘zi bilan
Inoq bo‘lishiga ishonar edi.
Go‘yo, u qalb kuyib yonib ichidan,
Har kuni tinmasdan unga zor edi.
Ishonar ediki sharafi uchun
Do‘stlari tayyordir kishanga har kun,
Bo‘htonchi ko‘zasin chil-chil qilishga
Ularning qo‘llari cho‘chimas sira;
Ishonardi bor deb omadi kelgan
Odamlarning aziz, ezgu do‘stlari,

Ishonar ularning oilalari
Yoqimli, dilbar nurlari bilan
Albat bizni bir kun xo‘b yoritajak,
Jahonga kayf-huzur hadya etajak.

IX

Afsuslar, achchig‘lar, g‘azablanishlar,
Yaxshilikka bo‘lgan toza muhabbat,
Shuhrat uchun shirin azoblanishlar
To‘lqinlatgan erta qonini behad.
Sozi-la jahonni aylandi, ko‘rdi,
Shillerning, Gyotening yurtida yurdi.
Ularning shoirlik ilhomi ila
Yolqinlandi butun ruhi ko‘ksida.
San‘atning sof, yuksak muzalarin u
Uyaltirmagandi; mas‘ud, baxtiyor,
Qo‘shiqlarida ham doim iftixor
Ila saqlar edi yuksak bir tuyg‘u,
Bokira xayolning haroratini
Sersavlat soddalik latofatini.

X

Sevgini kuyladi, u ishqqa o‘g‘lon,
Uning qo‘shiqlari edi sof, yorqin,
Sodda dil bir qizning o‘ylari simon,
Go‘dakning tushidek, osmonning sokin
Cho‘lida kezuguvchi sir ilohasi,
Nozik oh chekishlar do‘sti oy kabi;
Shoir kuylar edi qayg‘u va hijron,
Sirli uzoqliklar va majhul jahon,
Romantik gullarni qildi tarannum,
Uzoq o‘lkalarni kuylar edi u,
U yerlarda qancha to‘kkandi qayg‘u,
Sukut og‘ushiga ko‘zyoshin yum-yum;

Sag'alkam o'n sakkiz yoshida shoir,
Kuyilar hayot so'lg'in guliga doir.

XI

U chet bir go'shada; aql-u zakosin
Qadrlay bilardi Onegin faqat,
Qo'shni qishloqlarning butun arkonin
Ziyofatlari ham yoqmasdi albat;
Qochardi suronli suhbatlaridan.
Ularning gaplari aqlga monand,
Itxonasi bilan, urug'- aqrabo,
Pichan o'rish bilan har turli vino
Haqida so'zlashar. Bunda yo'q tuyg'u,
Va na yolqinlanar she'riy bir otash,
Na zarofat, na-da chuqur bir qarash.
Na avom san'ati uchun misol u.
Suyukli xotinlar gapida ammo,
Yana ham oz edi aql va ma'no.

XII

Lenskiy kelishgan yigit, badavlat.
Har yerda kuyovdek qarshilanardi;
Qishloqda shundaydir har doim odat:
Har kim o'z qizini ko'zlab qo'yardi
Chala rus ko'ringan shu hamsoyaga;
Agar bosh suqsa u qaysi xonaga,
Boshlanib ketardi suhbat daf'atan,
Derlar bo'ydoqlikda yo'qdir nash'a-shan.
Qo'shnini so'ng choyga taklif qilishar;
Choy quya boshlaydi shu choqda Dunya,
Shivirlashar: «payqa, bir boq-da, Dunya!»
So'ngra keltiradi bittasi gitar:
U ham chiyillaydi (omon, yorabbim!):
– *Kelaqol! Qasrimga kel, ey oltinim!* ⁽¹⁾

XIII

Faqat, Lenskiyda yo‘q edi havas,
Nikoh zanjiriga tutsin yelkani.
Qalbdan orzu qildi tinmay bir nafas
Onegin-la tezdin do‘st tutingali.
Topisha qoldilar, xuddi tosh, to‘lqin,
Nazm bilan nasr, muz hamda yolqin
Shuncha bir-biriga bo‘lolmas qarshi.
Dastlab o‘rtadagi ayirma, garchi –
Ular o‘rtasiga sovuqlik soldi,
So‘ngra bir-biriga qoldi yoqishib,
So‘ngra har kun otda birga chopishib,
So‘ng ular ajralmas do‘st bo‘lib qoldi.
O‘zim iqror bo‘lay, odamlar ko‘p vaqt
Bekorhilikdan do‘st tutinar faqat.

XIV

Lekin, shu do‘stlik ham yo‘q oramizda,
Barcha odatlarni yakson qilib biz,
Hech kimni nazarga ilmaymiz sira,
Hammadan balandda go‘yo o‘zimiz.
Boqamiz hammamiz napoleoncha,⁷⁰
Millionlab qo‘sh oyoq maxluqlar barcha
Bizning uchun yolg‘iz quroldir mangu,
Kulinch ham vahshiydir biz uchun tuyg‘u.
Ko‘plardan durustroq edi Onegin;
Insonlarni bilar edi albatta,
Umuman ularga nafrati katta;
Istisnosiz yo‘qdir qoida lekin:
Ba‘zilarni juda ayirar edi,
Kishi yaxshiligin fahmlar edi.

XV

Tinglar Lenskiyni tabassum ila
Onegin; shoirning o'tli so'zlari
Muhokamalari qarorsizgina,
Hamisha ilhom-la yongan ko'zlari –
Bular Oneginga edi yangilik;
Sovuq, dag'al so'zni Onegin bekik,
Dilida saqlashga tirishar butun
Va shunday o'ylardi: ahmoqlik men-chun
Bir onlik zavqlarin kesmoq, albatta,
Mensiz ham bir kuni zamon kelajak,
Yashasin u mayli hozircha andak;
Inonsin dunyoning kamolotiga,
Kechiraylik yoshlik jozibasini,
Yoshlikning o'tini, talvasasini.

XVI

Ular o'rtasida, so'zsiz, har nima
Bahsga, tafakkurga olib kirardi;
Kechmish qabilalar tuzgan ahdnoma,
Yaxshilik, yomonlik, fanlar mevasi,
Asrlar cho'zilgan xurofotlar, ham
O'limdan keyingi sirlarki, mubham
Qolmasdi ulardan hayot va taqdir,
Har mavzu ustida o'ylashar bir-bir..
O'z fikrlarining alangasida
Shoir qaynab ketib o'qib yuborar,
Shimol dostonidan ba'zi parchalar⁷¹,
Shunda tavoze'li Onegin esa,
She'rlarni oz fahm etsa-da lekin
Yigitni tinglardi qo'yib diqqatin,

XVII

Xilvatnishinlarning fikrini lekin
Ehtiroslar ko‘proq etardi mashg‘ul,
Ular panjasidan qochib, Onegin
Ehtiros haqida so‘zlardi butkul.
Noiloj afsus va xo‘rsinish ila:
Ishqning to‘lqinini totib, keyincha
Undan qo‘l siltagan inson baxtiyor.
Undan-da baxtlidir kimki bexabar,
Kim ishqni ayriliq bilan sovutsa,
Dushmanlikni yengsa g‘iybatlar bilan,
Xotini, do‘stlari ila kim ba‘zan
Sezmay rashk azobin, tortsa homuza,
Bobolarning halol bisotlarini
Qimorga boy bermas, udir baxtli!

XVIII

Biz aqli solimning tinch ko‘lankasi
Tagida huzurlar qidirgan damda,
So‘nib muhabbatning o‘t-alangasi,
Ularning inodi, parvozi hamda,
Qalbimizdan chiqqan so‘nggi sadosi,
Kulinch ko‘rinarkan bizga g‘avg‘osi,
Qiyinlik-la halim va yuvosh bo‘lgan;
Biz juda sevamiz tinglashni ba‘zan
Begona hirslarning qizg‘in bayonin,
Bizning yurakni u o‘ynatar darhol,
Kulbasidagina unutilgan chol –
Mayib bir askar ham xuddi shundayin:
Qulog‘ini tutar shavq, havas ila
Shop mo‘ylov yoshlarning hikoyasiga⁷².

XIX

Biroq yolqinlangan otashin yoshlik
O'z ichida saqlay olmas hech narsa.
Xusumat, muhabbat, xursandlik, g'ashlik
Barchasin so'zlashga tayyor har lahza.
Muhabbatda ojiz hisoblab o'zin,
Tinglardi bilimdon tusda Onegin,
Yurak tavbasini sevguchi shoir
O'z dardini qanday bayon qila olur;
Shoir o'z beg'ubor, sof vijdonini
Oq ko'ngillik bilan unga ochganda,
Yevgeniy bilgandi qulay shu onda
Shoir sevgisining yosh qissasin,
Biz uchun hech yangi bo'lmagan tuyg'u –
Hislar-la bezalgan hikoyadir bu.

XX

Oh, qanday sevardi! Bizning pallada,
Seva olmas hech kim, xuddi u kabi;
Muhabbat qo'yishga mahkumdir yana
Yolg'iz bir shoirning tentakcha qalbi;
Har qachon, har yerda bir xayol surish,
Qonlariga singgan bir orzu, kuyish,
Unga doim hamroh bo'lgan bir alam!
Ko'ngilni sovutar uzoqliklar ham,
Na yillab cho'zilgan u ayriliqlar,
Na-da muzalarga bergan paytlari,
Na ajnabiy yerlar malikalari,
Na fanlar va,na u sho'x qiyqiriqlar,
Pokiza olovlar bilan isingan,
Uning ruhini hech o'zgartirmagan.

XXI

Yosh, o'smir chog'idan Olgaga asir,
Ishqning azoblarin bilmasdan hali,
U qizning go'dakcha sho'xligiga bir
Mehribon shohidi – uning yuragi.
O'rmonlarning quyuq ko'lankasida,
Sherikdi Olganing hangamasiga.
Otalari qo'shni va do'st, so'zlashgan,
Quda bo'lishlikni ular ko'zlashgan.
Ma'sum latofat-la to'lib yashnadi.
Tinliqda, parilar oromgohida,
Ota-onasining ko'zi oldida,
Nozik bir gul kabi Olga gulladi,
Bir gulki, bilinmas qalin maysada
Asalariga-da, kapalakka-da.

XXII

U qiz bag'ishlagan edi shoirga
Yoshlik shavqlarining ilk xayolini,
Ruhlantirdi u qiz kelib fikrga
Yosh shoir nayining ilk faryodini,
Alvido, endi ey oltin o'yinlar!
Qalin o'rmonlarni sevdi shu kunlar,
Sevdi u xilvatni, sukut-tinlikni,
Tunni, yulduzlarni va oydinlikni,
Samoning qandili oyga kechmishda
Oqshom qorong'isi kezishlarimiz,
Sirli qiynalishlar nashasini biz
Bag'ishlamasmidik ko'zyoshlar ila...
Endi ko'zlarimiz shu oyga boqar
Faqat unda ko'rar xira bir fonar.

XXIII

Olga har vaqt kamtar, har vaqt adabli,
Hamisha tong kabi edi u quvnoq.
Sof dili shoirning umri singari
Sevgi bo'sasidek dilbar, isinchoq,
Ko'zlari osmondek tiniq, zangori,
Uning tabassumi, sarg'ish kokili,
Raftori, tovushi va yengil qomat
Bezardi Olgani... lekin, siz faqat
Har qanday romanni olsangiz, unda
Toparsiz rasmini, ko'p yoqimli u,
Ilgari o'zim ham sevgan edim-ku,
Ammo zerikkanman undan o'lguncha,
Shuning-chun, o'quvchim, ruxsat so'rayin,
Uning opasi-la tanishtirayin.

XXIV

Opasining oti edi Tatyana... (12)
Bu romanning nafis sahifalarin
Shunday ism bilan birinchi daf'a,⁷³
Biz musharraf qildik, hech tortinmayin.
Garchi bu yoqimli, ohangdor ism,
Bu bilan bog'liqdir, men bilamankim,
O'tmish cho'rixona xotiralari.
Hammamiz e'tirof qilaylik, rosti,
Bizlarda ham bizning otlarimizda
Did bilan nafosat degan narsa oz.
(She'rlar haqida indamasak soz);
Maorif va urfon yuqmamish bizga.
Faqat undan bizga qolmishdir meros
Soxta noz-u ado – mana shu xolos.

XXV

Demak, uning ismi Tatyana edi.
Na u singlisining go'zalligi-la,
Yuzining qip-qizil olmaday rangi
Bilan u ko'zlarni tortmas balki-da...
U kamso'z, yovvoyi, yuzlari dardli,
Hurkakdi o'rmonning kiyigi kabi.
O'zining tug'ishgan oilasida
Ko'rinar yot qizcha kabi Tatyana...
Bilmasdi u sira erkalanishni
Na otasiga-yu, na onasiga;
Bolalar ichida istamas sira
O'yinni, sakrashni, har yon chopishni;
Ko'pincha deraza yonida yolg'iz,
Butun kun jimgina o'tirardi qiz.

XXVI

Beshikka belangan kunlardan buyon
O'ychanlik bu qizga o'rtoq edi chin.
Qishloqda jim oqar osuda zamon
Xayollar-la bezar edi yuragin.
Nozik barmoqlari bilmas ignani,
Kergiga egilib, u bir kashtani,
Turli naqshlar solib ipaklar bilan
Xuddi chaman kabi jonlantirmagan.
Hukmron bo'lishning bor alomati;
Yuvosh qo'g'irchoqni o'ynab yosh bola,
Kiborlik tartibi, nazokatiga
Hazil-huzil bilan tayyorlanadi,
Bola onasidan olgan sabog'in
Takrorlab o'rgatar o'z qo'g'irchog'in.

XXVII

Shu kichik yoshda ham hatto Tatyana
Qo'g'irchoqlarni hech qo'lga olmasdi,
Shahar xabarlari, moda haqida
Qo'g'irchoqlarini gapga solmasdi.
Bolalik sho'xligi nadir bilmagan.
Qish chog'i qop-qora tunlar inarkan,
Qo'rqinchli cho'pchaklar qalbini asir
Qilardi... enaga yosh Olga uchun
Hamma o'rtoqlarin yig'ib bir o'yin
Qildirishga olib borganda hech bir
O'yinni istamas edi Tatlanam;
Yoqmas Tatlanaga na jarang kulgi,
Bolalarning yengil ermagi, xulqi...

XXVIII

Rangsiz osmonning to'p-to'p yulduzi
Asta-asta so'nib yo'qolar ekan,
Balkonda o'tirib, jimgina o'zi
Shafaq tomoshasin sevardi qalban;
Yerning bir chekkasi sekin nurlanar,
Tongning xabarchisi – shamollar esar.
So'ngra astagina ko'tarilar kun.
Qish chog'i, kechaning zulmati butun
Jahonning yarmisin sekin bosganda,
Tumanli pardada oy qilsa yurish,
Bo'sh, mudroq sukunat ichida xomush
Erinchoq sharq uzoq orom olganda,
Mo'ljalda uyg'onib, u turar edi,
Sham yoqib, bir o'zi o'tirar edi.

XXIX

Yoshlikdan yoqqandi unga romanlar;
Roman-la unutdi har nimani ul;
Richardson⁷⁴ va Russo so‘qqan yolg‘onlar,
Uydirmalarga qiz qo‘ygandi ko‘ngil.
Oqko‘ngil va sodda edi otasi
Bir asr kechikkan zavqning egasi,
Lekin kitoblardan ko‘rmasdi ziyon;
Mutolaa qilmay o‘zi hech qachon,
O‘yinchoq sanardi kitoblarni u,
Qizining boshida naq tongga qadar,
Yostiqlar tagida qay kitob yotar, –
Bu haqda u sira chekmasdi qayg‘u.
Aqldan ozardi uning xotini
Eshitarkan Richardsonning otini.

XXX

Richardsonni sevdi xotin har mahal,
O‘qigani uchun emas sababi,
Grandisonni u Lovlasdan⁷⁵ afzal (¹³),
Ko‘rganligi uchun emas bu sevgi,
Faqat, o‘tgan yillar beka Alina –
Moskvali ammaning qizi ko‘pincha
U zotlarni bunga uqdirgan edi,
U vaqt kuyov edi hozirgi eri,
Ko‘ngliga yoqmasdi bu kishi lekin.
O‘zining qalbi va idroki bilan
Buning es-hushini ko‘proq band etgan
O‘zga bir yigit-chun chekardi ohin;
Bu Grandison-chi, olifta-tannoz,
Armiya serjanti hamda qimorboz⁷⁶.

XXXI

U yigit singari bu ham hamisha,
Kiyinardi moda, siymoga qarab,
Lekin qiz ra'yini so'rmayin picha
Eltadilar to'yga-nikohga sudrab.
Xotinning dardini tarqatish uchun,
Jo'naydi ongli er o'tmasdan uch kun
O'z qishlog'i tomon, bunda yosh xotin,
Kuyadi, qurshaydi kimlar atrofin.
Dastavval tinmaydi uning ko'z yoshi.
Erdan chiqishga ham bo'ladi tayyor.
Mashg'ul qildi uni keyincha ro'zg'or.
Odatlandi, bo'ldi taqdiridan rozi.
Odat, Xudovandning bir iltifoti,
U, chindan baxtlarning o'rnin bosadi ⁽¹⁴⁾.

XXXII

Hech bir narsa ila daf' etilmagan
Qayg'usini odat yupantirgandi.
U qilgan katta bir kashfiyot tezdin
O'zini tamoman ovuntirgandi.
Ish bilan osuda chog' orasida,
Kashf etdi na tarzda erni idora
Qilish lozim mutloq bir hokim kabi,
Shunda bo'laverdi har istagani.
Ish-kuchga qatnashib turar edi u.
Qish uchun u tuzlar edi qo'ziqorin,
Ro'zg'or qo'lda, qirqar malaylar sochin:⁷⁷
Odatdi har shanba hammomga tushuv,
Urar cho'rilarini g'azabi qaynoq,
Barchasin qilardi erdan beso'roq.

XXXIII

Bir vaqtlar o'z qoni bilan yozardi⁷⁸
U nozik qizlarning albomlariga,
Praskovya-Polina deb chaqirardi,⁷⁹
So'zlardi qo'shiqday u cho'zibgina,
Korsetni⁸⁰ judayam tor kiyar edi,
Rus so'zlarin fransuzcha singari
Ayta bilar edi dimog'i bilan.
Biroq o'zgardi u tezda tamoman;
Korsetni, albomni va knyaz xonim
Polinani, hissiy she'r daftarini
Unutdi, avvalgi Selinasini
Endi Akulka deb ataydi doim.
Yangi qiyofaga kirib oladi:
Guppi va qalpoqcha kiyib oladi.

XXXIV

Faqat eri jondan sevardi uni,
Aralashmas xotin ishiga hech choq.
Topshirib qo'ydi u bor-u yo'g'ini,
O'zi yer va ichar beparvo mutloq.
Tinchgina oqadi uning kunlari.
Ba'zan yig'ilishar kechqurunlari
Qo'ni-qo'shnilardan dilkash oila,
Takalluf bilmagan bir to'da jo'ra,
Dardlashar, bir qadar g'iybat qilishar.
Undan, mundan kulib qizir hangama,
Soatlar o'tadi. Shunda Olgaga
Choy hozirlash uchun farmon berishar,
Keyin kechki taom, so'ng uyqu dami.
Mehmonlar qo'radan jo'naydi jami.

XXXV

Osoyish turmushda saqlashgan barcha
Qadimning suyakli urf-u odatin;
Qilishardi sermoy maslinitada ⁸¹
Ularning uyida rus cho‘zmalarin.
Yilda ikki daf’a tutishar ro‘za;
Ot aylanmachoqni sevishar juda,
Irim-fol qo‘shig‘in, ko‘pchilik lapar,
Diniy bayram kuni, xalq esnab tinglar –
Ekan duolarni shunda bir nafas
Ular ko‘p sham’larga telmirib yuvosh
To‘kishardi ikki-uch qatra ko‘zyosh;
Havoday kerakdi ularga kvas.
Mehmonlarga ular tortardi taom
Mansabga rioya qilib batamom.⁸²

XXXVI

Shu yo‘sin qartaydi yashab ikkisi.
Nihoyat bir kuni ochildi asta
Erining yuziga qabr eshigi,
U kiydi boshiga yangi guldasta.
Ko‘plarga boqqanda yuragi asl,
O‘z sodiq xotini, bola-chaqasi
Va o‘z qo‘shnilari tutdi motamin,
O‘lgan edi tushki ovqatga yaqin.
U edi soddadil, muloyim barin,
Jasadi ko‘milgan joyga tashla ko‘z,
Qabr toshi uzra yozilgan shu so‘z:
Ojiz bir gunohkor, Dmitriy Larin,
Ollohning bandasi va brigadir,⁸³
Shul toshning tagida orom oladir.

XXXVII

Tug‘ilgan diyorga kelgani hamon
Qo‘shnining u jimjit oromgohini
Ziyorat ayladi Lenskiy, shu on
Bir hovuch tuproqqa chekdi ohini;
Qalbini bir hasrat qopladi uzoq
«*Poor Uorick*»⁸⁴ dedi hasratlanaroq – (15)
«Qo‘lida ko‘tarar edi u meni,
Ko‘p chog‘ o‘ynar edim bolalik payti –
Ko‘ksida Ochakov medalini⁸⁵ man!
U menga atagan edi Olgani.
Aytardi: u kunni ko‘rolamanmi?...»
Samimiy qayg‘uga ko‘kragi to‘lgan
Lenskiy qo‘shniga atab shundayoq
Yozdi bir marsiya – g‘am bilan qaynoq.

XXXVIII

Xuddi o‘sha yerda ota ham ona
Mahzun yozuvlari; ko‘zida yoshi,
Tavof qildi ajdod tuprog‘in yana...
Hayhot! Bu hayotning yo‘lida oniy
Bir o‘rim singari nasllar bir-bir,
Sirli bir iroda, qazo va taqdir
Hukmicha unadi, pishib, tushadi,
Boshqalar ularning izin tutadi.
Shunday, bizning yengil, betashvish bo‘g‘in
O‘sadi, hayajon ila qaynaydi,
Bobolarni qabr sari haydaydi.
Keladi bizning ham vaqtimiz bir kun,
Bizning nabiralar qutli soatda,
Bizni-da dunyodan surar, albatta!

XXXIX

Dam g'animat, suring dunyo nash'asin,
Sho'x hayot bilan mast bo'ling, jo'ralar!
Men esa payqayman uning hechligin,
Berilmayman unga boshqalar qadar.
Sharpalar uchun men ko'zni yumganman,
Lekin, uzoq, xira umidlar, ba'zan
Qalbimga hayajon soladi yolg'iz,
Bu yerda ozgina qoldirmasdan iz
Dunyoni tark etmak men uchun hazin.
Yashayman, yozaman madh uchun emas.
Faqat men, balki-da, istardim mahzun
Nasibim – chekimni shonlantirayin,
Orzu qilardimki, sodiq do'st kabi
Loaqal bir sado eslatsin mani.

XL

Bu sado kimningdir qalbiga yetar,
Ehtimolki, taqdir saqlab qoladi,
Men to'qigan misra, qo'shiq-qit'alar
Botmas unutilish nahriga, balki...
Ehtimol (bu faqat maqtanchoq armon!)
Ko'rsatib kelgusi choqda bir nodon
Menim dong'i ketgan suratimni-da,
Xo'p shoir edi bu!– deydi ichida...
Ey she'r parilarin dilbar oshig'i,
Bu mening qanotli uchar ijodim
O'z xotirasida saqlashga xodim,
Keksaning boshida sharaf tojini
Lutfkor qo'li-la siypalaydigan,
Mening tashakkurim qabul etkil, san!

UCHINCHI BOB

Elle était fille, elle était amoureuse.

*Malfilatre*⁸⁶

I

«Qayerga? Hayronman shoirlarga men!» –
– Jo‘nashim kerakdir, xayr, Onegin! –
«Men seni tutmayman, menga ayt-chi sen
Qayda o‘tkazasan, kechgi paytlaring?»
– Larinlar uyida. – «Mana bu qiziq.
Kechirgil! Sen uchun emas qiyinliq
Har kechni behuda mahv etish unda?»
– Hech bir-da. – «Tushuna olmayman bunga,
Shu yerdan bilaman nima ekanin:
Birinchidan (eshit, men haqlimi, yo‘q?);
Soddagina bir rus oilasi; to‘q;
E‘zoz-ikrom ila kutar mehmonin,
Qiyom va choy; keyin yomg‘ir va kanof
Va og‘il haqida gap-so‘z behisob...»

II

– Men bunda bir zarar hali ko‘rmayman.
«Zerikish-chi, do‘stim, mana bu ofat».
– Sizning kiborlardan nafratlanaman,
Oila o‘chog‘i xushroqdir albat,
Chunki, men bu yerda,.. – «Yana ekloga!⁸⁷
Bas endi, azizim, Tangri haqiga.
Na deyay, afsuski, jo‘nayatirsan.
Ha, tingla, Lenskiy; mumkinmasmikan
Fillidani⁸⁸ menga bir ko‘rish, xolos,

Fikrning, qalamning, ko‘z yoshining, ham
Qofiya-pofiya... boisin, oshnam?!
Sen meni taqdim et» – Hazilni qo‘y –«Ros»
– Men xursand – «Xo‘p, qachon?» – Istasang hozir.
Ular bizni jon deb kutib oladir.

III

Boraylik. – Ikki do‘st chopdi chanada.
Kelishdi; qadimgi zamonning ba‘zan
Mashaqqatli bo‘lgan e‘zosi yana
Ularga sochildi ortiqcha haddan.
Bajarilar ma‘lum odat batamom:
Talinkachalarda keltirib qiyom,
Kichkina stolga qo‘yarlar, yana
Meva suvi bilan to‘la ko‘zacha

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

IV

Ular otlarini shig‘ab haydagan,
Eng qisqa yo‘l bilan uyga uchadir. ⁽¹⁶⁾
Qahramonlarimiz ne so‘zlar ekan,
Yashirincha quloq solaylik hozir:
– Xo‘sh, qalay, Onegin? Esnaysan tag‘in?
– «Odatim, Lenskiy». – Negadur lekin
Ko‘proq zerikibsan. – «Yo‘q, qani birday;
Birpasda dalani qorong‘i talay

Bosmish! Hayda, hayda, ey Andryushka!
Uh; bu joylar qanday rasvo; bema'ni!
Aytganday, Larina sodda, samimiy;
Ham muloyim kampir ekan-da juda.
Qo'rqamanki, meva suvi nogihon
Yetkazmasa edi menga bir ziyon.

V

Sen ayt-chi: qizlarning qaysisi Tatyana?)»
– Ha, u, Svetlana⁸⁹ singari g'amli
Va indamas bir qiz; kirdi-da, asta
Deraza oldida o'tirdi hali. –
«Nahotki singlisin sevgansan, do'stim?»
– Xo'sh, nima? – «Sen kabi shoir bo'lsaydim,
Tanlagan bo'lardim u choq opasin.
Olga chehrasida hayot yo'q, bu chin,
U xuddi Vandika Madonnasiday;
Yuzi yup-yumaloq, qizil va semiz,
Ana shu bema'ni ufqda yolg'iz
Osilgan anavi misli ahmoq oy...»
Vladimir javob berib dimog'dor,
So'ngra indamadi yo'l bo'yi nochor.

VI

Oneginning kelib ketishi biroq;
Larinlar uyida har kim uchun ham
Zo'r ta'sir ko'rsatdi, yaqin va uzoq
Qo'ni-qo'shnilarni yupatdi biram,
Har xil gap-so'z, taxmin quvdi bir-birin.
Ta'bir qilishardi hamma yashirin,
Boshlandi hazillar, har xil mish-mishlar,
Tatyanaga kuyov tayin qilishlar.

Tasdiqlashar edi ba'zilar hatto,
Har narsa tayyormish to'y-nikoh uchun,
Faqat bir mod uzuk topilmagan-chun,
To'y biroz to'xtalib qolganmish go'yo...
Lenskiyning to'yi haqida ko'pdan,
Ular masalani yechib qo'yishgan.

VII

Shunday g'iybatlarni yozg'iribgina
Tinglardi Tatyana, faqat yashirin,
Dilni lim to'ldirgan saodat ila
Unga beixtiyor burardi fikrin.
Qalbiga bir fikr bo'libdi ulfat;
Fasli kelmish, dilda yondi muhabbat,
Yerga tushgan bir don kelganda fasli,
Bahor otashidan jonlangan kabi.
Uning xayollari ko'p choqdan buyon,
Qayg'u, ishq ichida sekin yonardi.
Xatarli g'idoni xayol qo'msardi.
Qalbi bir uzulish, tolsh ko'p zamon
Uning yosh ko'kragin ezar, siqardi,
Kim bo'lsa biriga... qalb intizordi.

VIII

Kutgani kelmishdi, ochildi ko'zlar;
Tatyana aytadi: bu o'sha odam!
Hayhot! Endi butun tunlar, kunduzlar,
Qizg'in, tanho uyqu, har bir narsa ham
U bilan to'lgandir, bu qizga tag'in
Har nima sehrli kuch-la tinmayin,
Uni yodlatardi; va Tatlanani
Bezdirardi shirin so'zlar sadosi,
G'amxo'r cho'rilarining boqishlari ham,
Dardlariga sho'ng'ib o'tirar o'zi

Quloqqa kirmasdi mehmonlar so‘zi,
Ularni qiz qarg‘ar – ular ko‘p beg‘am,
Kutilmagan vaqtda kelishar, biroq
Ezmalik qilishar o‘tirib uzoq.

IX

Bu qiz endi qanday zo‘r diqqat bilan
O‘qiydi lazzatli biron romanni!
Qanday sehrlanish bilan, yurakdan
Berilib ichadi go‘zal yolg‘onni!
Xayolning baxtiyor quvvati ila
Jonlantirilgan u shaxslar: Yuliya –
Valmarning go‘zal xushtori dilbar,
Yana Malek-Adel⁹⁰ bilan de-Linar⁹¹,
Ham Verter⁹² – isyonkor, azob bolasi,
Ismi uyqumizni keltirgan odam,
Ya‘ni u mislsiz Grandison ham (¹⁷)
Xayolparast qiz-chun bular hammasi
Yakka bir suratni aks etar hamon,
Bari Oneginni eslatar har on.

X

Tatyana sevgili ijodchilarin,
Klarisa,⁹⁴ Yuliya,⁹⁵ Delfina kabi⁹⁶
Qahramoni xayol qilaroq o‘zin,
O‘rmonlarning jimjit qo‘ynida daydi
Kezadi xavfli bir kitob-la tanho.
Kitobdan qidirar va topar hatto
O‘z sirli otashin, o‘z xayollarin,
Yurakni to‘ldirgan orzu-havasin,
Qahramonlar yanglig‘ xo‘rsinar yana,
Ularning qayg‘usi yuragiga yor.
Qiz shivirlab o‘qib qiladi takror
Suygan qahramoni uchun bir noma...

Mayli, kim bo'lmasin, bizning qahramon,
Har holda aniqki, emas Grandison.

XI

Otashin san'atkor, bir vaqt ulug'vor –
Ohangdor yo'sinda sozlab uslubin,
O'z qahramonini ajab ma'nodor
Va barkamol qilib bezardi tusin.
Hamisha haqsizlik dastidan shaydo
Quvg'indi insonni shoir doimo
Yaratdi hassos ruh va keng aqlga,
Hamda jozibali siymoga ega.
Harvaqt hayajonli, ruhli qahramon
Toza ehtiroslar alangasida
Har lahza tayyordi bo'lishga qurbon.
Va so'nggi qismining xotimasida
Yomonlik hamisha tortardi jazo,
Yaxshilik gultojga bo'lardi sazo.

XII

Tuman ichidadir bukun fikrlar,
Uyqu keltiradi bizlarga axloq,
Iltifot ko'rmoqda romanda ham shar,⁹⁷
Zafar nog'orasin u chalar shu choq.
Britan muzasining uydurmaları,
Yosh qizning uyqusin notinch qiladi,
Bir sanam bo'lmishdir uning-chun hozir,
Yoki xayollarga berilgan Vampir⁹⁸,
Yoki sayoq Melmot⁹⁹ – bu badbin odam
Yoki mangu juhud¹⁰⁰, va yoki – Korsar¹⁰¹,
Va yoki sirlarga cho'mgan Sbogar¹⁰², (18)
Umidsiz va barbod xudbinlikka ham
Lord Bayron kiydirdi zo'r havas bilan
G'amgin romantizm libosin o'tdan.

XIII

Do'stlarim, chiqadi bundan ne ma'no?
Tangri irodasi ila, balki, man
Shoirlikka butun bergum iste'fo,
Qurar yangi shayton ichimda maskan.
Apollon tahdidin mensimay sira,
Bo'ynimni egarman yuvosh nasrga.
Xushhol g'urubimni ana u zamon
Band etadi eski tarzdagi roman.
Men yomonliklarning sirli azobin
Unda tasvir etib, solmayman dahshat
Balki, soddagina yozaman faqat
Rus oilasining keng masallarini,
Tasvirlarman dillar muhabbatini
Va qadim davrimiz urf-odatini.

XIV

Hikoya qilaman, otaning, keksa
Tog'aning turmushi, sodda gapini;
Daraxt tagi, buloq boshida esa
Bolalarning maxfiy uchrashmasini;
Tasvirlarman baxtsiz rashkning qiynashin,
Hijron va yarashuv fasli ko'z yoshin.
Yana urushtirib, nihoyat, nikoh
Gultojiga ularni eltaman nogoh...
Ehtirosli ishqning tilin eslarman,
Hasratga muhtalo sevgi so'zlari –
Bu yolqinli so'zlar bir chog' o'zlari
Go'zal bir jononning poyida birdan
Tilimdan quyulgan edi, men bugun
U so'zlarni yoddan chiqardim butun.

XV

Sevikli Tatyana, ma'sum Tatyana!
Sen bilan birga men ko'zyosh quyaman,
Olifta zolimning qo'liga ana
Butun taqdiringni berib qo'ygansan.
Jonim, mahv o'lasan; dast avval ammo
Yuragingda porloq umidlar paydo,
Sirli saodatni imlaysan, tag'in
Totib bilajaksan hayot safosin.
Ichasan orzuning shirin zahrini.
Xayollar quvmoqda seni izma-iz:
Har yerda tasavvur qilasan yolg'iz
Baxtli uchrashishlar tin manzilini...
Har yerda qarshingda turadi doim,
Seni yo'ldan urgan u mash'um zolim...

XVI

Betinchdir Tatyana sevgi tufayli,
Bog'chaga chiqadi, qayg'uradi u;
Nariroq yurishga qolmaydi mayli,
Xumor ko'zlarini suzadi suluv:
Ko'kragi durkundir, yanoqlari ham
Oniy yolqin bilan yonadi bir dam.
Nafasi qotgandir dudoqlarida,
Ko'zi porlar, shovqin quloqlarida...
Tunda oy soqchiday chiqib aylanar
Samoning cheki yo'q keng gumbazini.
Og'ochlar qo'ynida bulbul sozini,
Jarang kuylarini boshlab yuborar...
Qorong'i; uxlamas Tatyana sira,
So'zlashar enaga bilan jimgina,

XVII

«Ena, uyqum kelmas: bu yer shunday dim!
Derazani och-da, o'tir yonimga».

– Nima bo'ldi senga, Tatyana, nima?–

«So'zlaylik o'tmishdan, ziqdir yuragim»

– Nima so'zlay, jonim! Men bir zamonlar

Esimda saqlardim jinlar, shaytonlar

Haqida burungi masal, ertakdan...

Hammasini kishi unutar ekan.

Hammasi qorong'i endi, Tatyana:

Nima bilgan bo'lsam, unutdim hozir.

Notavon qarilik yetdi-ku axir!..

– «Hikoya qilib ber, sen menga, ena,

So'zla, sen u ko'hna, kechmish yillardan:

Sen-da u choqlarda hech sevganmisan?» –

XVIII

– Voy, qo'zim, Tatyana! U choqlarda biz
Sevgi nimaligin eshitmagandik.

Marhuma qayin onam meni, shubhasiz,
Dunyodan haydardi, qolmasdim tirik. –

«Bo'lmasa, sen qanday er qilding, ena?» –

– Xudoning buyrug'i shu ekan. Vanya

Boyoqish yosh edi mendan, chirog'im,

Men esa u vaqtda o'n uchda edim,

Qatnadi sovchilar bir-ikki hafta

Bizning oilaga... va keyin otam

Fotiha o'qidi, so'ngra ish tamom.

Qo'rquvdan men zor-zor yig'ladim yakka...

Yig'i-sig'i bilan sochim o'rdilar,

Lapar-la cherkovga olib bordilar...

XIX

Meni uzatdilar yot oilaga...
Sen tinglamaysan-ku meni, oppog'im...
«Oh, mening qayg'um, zo'r, bilmaysan ena,
Shu topda ko'nglim g'ash bo'lmoqda, jonim!
Yig'lagim va faryod qilg'im keladi!..»
– Sog' emas, kasalsan, ko'zimning nuri,
Tangri, o'zing rahm et, ofatdan asra!
Qizim, na istasang, shuni tez so'ra...
Tanlaring yonmoqda... ezgi suv bilan
Yuz-ko'zing yuvayin...– «Men kasal emas:
Men.. men... bilasanmi, ena... sevganman»
– Qo'zichog'im, yor bo'lsin Tangri har nafas! –
Titroq qo'lin ochib qizga u xasta
Pichir-pichir duo o'qidi asta...

XX

Butun dardi bilan kampirga yana
Shivirlab: «Sevgiga tutildim», dedi.
– Mening jigarporam, kasalsan! Tingla!
«O'z holimga qo'y-chi, qalbimda sevgi»...
Shu choqda samoda oy ham porladi.
Yumshoq, sirli nurga u jim o'radi
Tatyananing so'lg'in, dardli husnini,
Parishon, yoyilgan ipak zulfini,
Nurlatdi ko'zyoshin... yosh qiz yonida
Pastgina kursida pisib o'tirgan,
Oq sochli boshiga ro'molcha o'ragan,
Paxta nimcha kiygan kampirchani-da;
Olamni ilhombaxsh oy nurga ko'mgan,
Mudrab hamma narsa sukutga cho'mgan.

XXI

Uzoq diyorlarga sayr etib uchar
Oyga jim telmurib, Tatyana qalbi...
Birdan qiz boshiga bir fikr tushar:
«O‘z holimga qo‘yib ketaver, meni!
Menga ber bir qalam va qog‘oz, ena,
Stolni beri sur; yozay tezgina,
Xayr endi». Hozir u qolgandi yolg‘iz,
Atrof jim. Ko‘kda oy kezardi eshsiz..
Kursiga yaslanib Tatyana yozar,
Faqat Yevgeniy bor tushunchasida;
Uzoq o‘ylanmagan ishqiy xatida
Ma’suma bu qizning sevgisi yonar.
Maktub tayyor bo‘ldi. Sekin bukildi...
Tatyana! Kim uchun bu xat bitildi?

XXII

Bilardim erishib bo‘lmas, so‘z uqmas,
Qish kabi sovuq, sof jononlar ham bor.
Ularning xislati aqlga sig‘mas,
Ularga yalinish, yolvorish bekor;
Hayrondim ularning modli kibriga,
Ularning tabiiy fazilatiga;
Qochgandim ulardan, bo‘layin iqror,
Dahshat-la o‘qigan edim, yodda bor,
Ular manglayida do‘zax lavhasin¹⁰³, (19)
Har qanday umidni sen keskil mudom!
Sevmoq ular uchun ofatdir tamom.
Qo‘rqitish ularga shodlik berar chin,
Neva bo‘ylarida shular singari
Xonimlarni siz ham ko‘rgansiz, balki.

XXIII

Yuvosh oshiqlarning oralarida
Qilig'i boshqacha xonimlar ham bor,
Yolqinli ohlarga, madhiyalarga
Ular beparvolik qilar ulug'vor.
Xo'sh, men ne ko'rdim, ne qoldirdi hayron?
Qahrli boqishlar bilan nogihon,
Nozik ishqni ular cho'chitib lekin
Uni jalb etishni bilardi tag'in.
Loaqal, ularda bor rahm-u shafqat,
Loaqal, ularning tovushi ba'zan
Tuyuladi shunday, latif, va'dachan.
Xovliqqan soddadil yosh oshiq albat,
O'zini unutib qo'yadi, shunday
Tashvishli jononga ergashar tinmay.

XXIV

Latif bir soddalik bilan qiz boyaqish,
Aldashni bilmasdan suyar vafodor.
Tanlagan xayolga chuqur inonish –
Tatyana aybimi? Bilmoqlik darkor!
Shuning uchunmikin: samimiy suyar,
Hisning da'vatiga faqat bo'ysunar,
Va qalbi inonar shunday tezgina?
Shuning uchunmikin: Tatyanasiga
Tangri baxsh etmishdir keng aql bilan
Isyonkor xayolni, u tengsiz boshni,
Jonli irodani va keng qarashni;
Yuragi yolqinli va nozik ekan.
Sevgi hislarining yengilligin siz,
Nahotki, bir marta kechirmasangiz?

XXV

Ishvakor xonimlar o'ylar sovuqqon.
Tatyana hech hazil qilmay sevadi,
Sevgiga u mutlaq fido qilar jon,
Xuddi bir yoqimtoy bola singari;
U aslo demaydi; qo'y, qoldiramiz;
Shundan ishq bahosin ko'paytiramiz,
To'rga tushiramiz oshiqni qulay,
Dastlab umid bilan sanchamiz shunday
Yorning izzat-nafsin, so'ng taraddud-la
Ko'nglini qiynaymiz, va bundan keyin
Jonlatamiz yoqib rashkning otashin:
Bo'lmasa zavqlardan bezgan vujud-la
Zanjirni har soat uzib qochish-chun
Shaylanar har oshiq – hiylakor tutqun.

XXVI

Yana qiyinchilik sezaman bu on,
Ona-yurt nomusin qutqarish uchun,
Tatyana maktubin beshak, begumon,
Tarjima qilishga majburman bugun.
Yomon bilar edi ruschani bu qiz,
O'qimagan edi jurnallarimiz.
Tatyana o'zining ona tilida
Fikrin so'zlar edi qiyinlik ila,
Demak, yozgan edi u fransuzcha,
Ne qilamiz! Yana etaman takror,
Bu kungacha ishqni hech xonim – dildor
Bayon qilmagandir bir daf'a ruscha.
Boy mag'rur tilimiz bu kunga davr
Maktub prozasiga o'rganmamishdir.

XXVII

Xonimlarni ruscha o'qishga majbur
Qilmoq istaydilar, bu dahshatli hol!
Ularni mumkinmi etmoq tasavvur:
Qo'llarida bo'lsin bizning bir jurnal!⁽²⁰⁾
Shoirlarim, guvoh bo'lingiz bir zum,
To'g'ri emasmi bu: dilbar va so'lim
Maxluqlar haqida she'rlar yozdingiz,
Yozdingiz ularni maxfiy va sassiz,
Siz bag'ishladingiz ularga ko'ngil,
Ular emasmi rus tilin juda
Zaif va kuch bilan egallab, xuddi
Shu tilni o'xshatib buzganlar butkul,
Ular dudog'ida begona bir til,
Ona tili bo'lib ketmasmi yengil!

XXVIII

Duch kelmasin aslo menga, Xudoyim,
Balda, yo yo'l usti biron dahlizda
Sarig' ro'mol o'ragan seminarist, yokim¹⁰⁴
Qalpoqcha kiygan bir akademik-da!¹⁰⁵
Tabassum uchmagan la'li lab kabi,
Grammatik xato bo'lmasa asli
Men ruscha jumlaning aslo sevmayman.
Ehtimol, boshimga bu balo bitgan,
Yangi jononlarning bu yosh bo'g'ini,
Jurnallar zorini tinglab bir qadar,
Grammatikani bizga o'rgatar;
Odat ham qilishar she'r o'quvni,
Lekin, men... Ne daxli bor menga, zotan?
Qadimgi zamonga sodiq qolarman.

XXIX

Noto'g'ri, beparvo tuzilgan jumla,
So'zlarni taxminiy gapirib bermoq,
Ko'ksimda uyg'otar hayajon – larza,
Avvalgi yillarda bo'lganday harchoq.
O'kinishlik uchun menda yo'q mador,
Menga yoqimlidir gallitsizmlar,¹⁰⁶
Naq o'tmish yoshlikning gunohi kabi,
Xuddi Bogdanovich she'ri singari.¹⁰⁷
Yetar, bas. Go'zalim maktubi bilan
Mashg'ul bo'lish uchun kelmishdir fursat.
So'z bergandim, endi yetarmi jur'at?
Undan voz kechishga hozir tayyorman.
Men bilamen: nozik Parni qalami¹⁰⁸
Bizning bu kunlarda moddan tashqari.

XXX

Bazmlar va yoniq qayg'u kuychisi, (21)
Men bilan bo'lsayding birga shu paytda,
Azizim, noqulay o'tinch-la seni
Tinchsizlatgan bo'lar edim, albatta;
Oshufta u qizning ajnabiy tildan –
Olgan so'zlarini sehrkor, ravshan
Maqomlarga solib bergil sen, deya;
Qayda sen? Kelaqol: huquqim senga
O'zim topshiraman ta'zimlar bilan...
Huzunli qoyalar ichida lekin,
Fin yeri bag'rida to'qib kuylarin
Madh-u sanolarni unutilib qalban,
Tentirab u yurar va uning ruhi
Eshitmas men chekkan alam-qayg'uni.

XXXI

Tatyana maktubi ko'zim o'ngida;
Men uni tabarruk deya asrayman,
O'qiyman naqadar sirli dard ila,
Uni o'qib, o'qib qoniqolmayman.
Bu mayinlikni kim etmish talqin?
So'zlarning bu loqayd tovlangan rangin?
Nozik safsatani talqin etdi kim?
Puchak so'zlari ham shirin, bejirim.
Bu so'zlar xatarli ham dilcash haddan.
Men anglayolmayman. Va lekin mana
Hali to'la emas kuchsiz tarjima:
Bu – rangsiz ko'chirma jonli lavhadan.
Yo bu o'rganmagan qiz talabalar
Freyshits¹⁰⁹ kuyini chalganga o'xshar.

T a t y a n a n i n g O n e g i n g a m a k t u b i

Men sizga yozaman; yana ne darkor?
Ne deya bilaman sizga man yana?
Lekin bilamanki, sizning ixtiyor
Jazo bersangiz ham menga nafrat-la.
Qora yozmishimga bir tomchi qadar,
Marhamat va shafqat qilg'aysiz lekin.
Tashlab ketmagaysiz, yanchib xayolim;
Avvallar men sukut etmoq istadim.
Mayli juda siyrak, mayli haftada
Qishlog'imizda men sizni bir daf'a
Ko'rayin, tinglayin so'zingizni jim,
Sizga bir og'iz so'z aytay-da keyin
Yangi uchrashuvga qadar erta-kech
O'ylayin, o'ylayin unutmazdan hech,
Degan umid meni qucharkan sekin,

Inoningki, mening – shu uyalganim,
Hech vaqtda tasavvur qilmaysiz, balkim...
Faqat aytalarkim siz odamsuymas;
Chet yoqa qishloqda zerikarmishsiz,
Biz esa... joziba egasi emas,
Ammo tashrifingiz biz uchun aziz!

Nega bizning uyga kelib ketdingiz?
Tashlandiq qishloqning bir go'shasida
Sizni hech ko'rmagan bo'lardim essiz...
Achchiq azobni-da bilmasdim sira.
Tajribasiz qalbning hayajonini
Bir kuni, kim bilur, men yengib mahkam,
Ko'ngilga muvofiq topib bir hamdam
Vafodor bir xotin, shafqatli ona
Bo'lardim, totmasdan ishq savdosini.

O'zga birov bilan?! Yo'q, men jahonda
Bag'ishlamas edim kimsaga qalbm!
Taqdirida yozilgan o'zgarmas aslo,
Tangri irodasi: sendamish chekim!
Butun hayotimning edi murodi,
Sen bilan uchrashuv, sen bilan visol,
Bilamanki, seni yubormish Tangri;
Qabrgacha meni himoyangga ol!..
Tushimda ko'rinish berdi xayoling;
Ilg'ab bo'lmasa-da go'zalding ayni.
Fusunkor nigohing sehr etdi meni,
Ruhimda jaranglab ketdi ovozing.
Ko'pdandir... bir ro'yo emas edi bu!
Kirishing bilanoq tanidim darrov,
Tilim tutilgandi, tanimda olov.
Va fikran derdimki, uning o'zi-ku!
Rost emasmi? Seni tanidi tuyg'u:
Yo'qsilga uzatar ekan sadaqa,
Yoki to'lqinlangan ruh iztirobin

Namoz-niyoz ila ovutgan choqda,
Men bilan so‘zlashding tinlikda sokin?
Mana shu lahzaning o‘zida menga
Tiniq qorong‘ida ko‘rsatib jilva,
Jimgina suqulib, boshim silagan
Xuddi sen emasmi, ey dilbar xayol?
Sen emasmi sevgi va sevinch bilan
Umidning so‘zlarin shipshitgan xushhol?
Sen kim: himoyachi bir farishtami?
Yo‘ldan ozdiruvchi makkor odammi?
Butun shak-shubhamni ey xayol, tez yech!
Ehtimol, bo‘sh gapdir buning barchasi,
Tajribasiz qalbga sarob bo‘lgan esh,
Butunlay boshqadir tole’ lavhasi...
Mayli, shunday bo‘lsa! Men o‘z qismatim
Shu zamondan boshlab taqdim qilaman.
Qarshingda oqizib yoniq ko‘zyoshim,
Yolvorib himoyang men o‘tinaman.
Sen bir faraz qil-chi, men yolg‘iz bir qiz,
Anglamaydi meni hech kim bu yerda.
Tushunchamda barbod bo‘lg‘usi erta,
Halok bo‘lishga-da mahkumman sassiz...
Men seni kutaman: bir nigoh ila
Qalbning umidlarin jonlantir, yashat,
Yo og‘ir ro‘yoni kes, sen achinma,
Sazoga loyiq bir itob-la, hayhot!

Bitirdim! Dahshatdir ko‘zdan kechirish...
Uyatdan, qo‘rquvdan qaqshaydi bu dil...
Lekin, vijdongingiz menga kafilmish,
Unga topshiraman o‘zimni dadil...

XXXII

Tatyana uxlamay oh-voh tortadi.
Maktubi qo‘lida damodam titrar;

Pushtirang konvertni yopishtiradi.
Qiz lablari qaqroq, yoniq... u dilbar
Chiroyli boshini egdi kiftiga;
Yengil ich ko'ynagi tushdi ko'ksiga
Uning latifgina oq yelkasidan.
Endi oy botadi... Uzoqda vodiy
Tumanlar ichidan yorishar... Anhor
Kumushlandi; cho'pon nayining dodi
Shu vaqt qishloqining ko'zini ochar.
Mana tong, odamlar ko'pdan turganlar:
Ammo Tatyana'miz bundan bexabar.

XXXIII

Sezmaydi Tatyana tongning nurini,
Boshni quyi solib o'tirardi qiz,
Maktubga o'zining o'yima muhrini
Bosishga qo'llari bormasdi yolg'iz;
Lekin, sekingina eshikni ochib,
Kiradi patnisda nonushta olib,
Sochlari oqargan kampir – enaga.
«Bolajonim, turgil, vaqt alla-palla:
Voy, go'zal dilbarim, tayyor ekansan!
Oh mening saharxez kichkina qushim,
Tun oqshom qo'rquvdan ketgandi hushim!
Tangriga shukurki, sog'lom ko'raman!
Tundagi qayg'ungdan yo'q bironta iz.
Yuzlaring lolarang yonmoqdadir, qiz!»

XXXIV

– Voh! Ena, sen menga bir muruvvat qil,
«Oppog'im, buyurgin, qilaber farmon». –
– O'ylama... to'g'risi... gumon qilmagil!
So'zimni qaytarma, lekin, enajon –
«Jonim, sen aytaber, Xudoyim kafil».

– Mana, nabirangdan maxfiy yuborgil
Shu xatni ana u... eltsin O...ga...
Qo‘shnimiz-chi anu... uqdirki, yana
U yerda bir og‘iz gap gapirmasin.
Aytib qo‘ymasin u mening otimni...–
«Yoqimtoyim, kimga, bersin xatingni?
Shu kunlarda miyam aynagani chin.
Atrofdada juda ko‘p hamsoyalalar bor;
Ularni sanashga menda yo‘q mador».

XXXV

– Munchayam befahm bo‘lgansan, ena!–
«Aziz jigarporam, endi qaridim;
Tatyanam, zehnim xit – o‘tmas bo‘lmoqda,
Bir vaqtlar, o‘tdi-da, men ziyrak edim,
Janoblar og‘zidan na chiqsa – darrov...»
– Oh, ena, oh, ena! Shunchami chaynov?
Ehtiyojim bormi sening aqlingga?
Ko‘rib turasan-ku, gap Oneginga
Bir maktub yuborish haqida zotan. –
– «Tushundim gapingni... qizishma, jonim!
Bilasan-ku esdan ketayotganim...
Nima bo‘ldi, ranging qum o‘chdi, nedan?»
– Hech nima bo‘lgan yo‘q, ena, qo‘yaver,
Tezdan nabirangni sen yuboraver.

XXXVI

Bir kun kechdi, lekin, undan yo‘q javob.
Yana bir kun o‘tdi; yo‘q sira darak.
Tatyana erta-kech chekib iztirob
Kutib o‘tiradi, rangi soyadek.
Kelgandi Olgani sevib topingan,
Savol yog‘ilgandi uy bekasidan.

«Ayting, oshnangiz qayerda yurar?
U bizni butunlay unutgan o'xshar».
Lov yonib qaltirar edi Tatyana.
– Bu kun kelish edi uning va'dasi,
Pochtada kechikib qolgan chamasi!–
Lenskiy kampirga degach, ohista
Tatyana yashirdi o'z nigohini,
Go'yo eshitgandek achchiq g'inani..

XXXVII

Oqshom qorong'isi. Stolda porloq,
Shaqillab qaynardi kechki samovar,
Xitoyi choynakni qizdirib uzoq,
Burqib uchar edi yep-yengil bug'lar.
Olganing qo'lida toza, xushbo'y choy
Choynakdan xuddi bir qora uqaday
Quyulib turardi piyolalarga,
Qaymoq tortar edi xizmatkor bola;
Deraza oldida Tatyana yolg'iz,
Sovuq oynalarga tutib nafasini,
Fikrga tolardi; birozdan keyin
Latif barmoq bilan asta yozar qiz
Tumanli oynaga yuragida jo
Bo'lgan ikki harf – ya'ni «Ye» ham «O».

XXXVIII

Siqilar qiz dili, kuyardi joni,
Xumor ko'zlari ham yosh bilan to'la.
To'satdan dukurlash!.. Qotdi qiz qoni.
Mana yaqin! Otlar chopar... qo'raga...
Yevgeniy!.. «Voh!» deya soyadan yengil
Qiz boshqa yo'lakka hatlaydi epchil,

Zinadan hovliga, so'ng, to'g'ri boqqa
Uchadi, uchadi; u orqa yoqqa
Qarashga botinmas; zumda aylanar
Gulzorlar, ko'priklar, kichik o'rmonni,
Ko'lga tutashuvchi bir xiyobonni,
Siren novdalari yuzin tirmalar,
Gulzorlardan uchar ekan chashmaga,
Nafasi tiqilib skameykaga

XXXIX

Yiqildi...

«Bu yerda hozir u! Bunda Yevgeniy!
Yo Rabbim! U nima o'yladi ekan!»
Dard-u hasrat to'la qiz yuragini
Umidning qorong'i orzusi quchgan,
Tatyana qaltirar, nafasi yoniq.
Kelayotganmikan? Kutar; lekin «tiq»
Etgan bir tovush yo'q. Shul choq bog'chada
Xizmatchi ayollar terardi meva,
Buyruqqa binoan qo'shiq aytishar.
(Barinlar mevasin o'g'rincha tag'in
Tama'xo'r og'izlar oshab qo'ymasin,
Degan andishadan chiqqan bir buyruq;
Bu ham qishloqdagi ayyorlik, quvliq!)

Qizlar qo'shig'i

Qizchalar, do'ndiqchalar,
O'rtoqjonlar, sho'x o'ynang,
Siz yoqimtoy qizchalar,
Yashnab o'ynang, to'xtamang!
Cho'zib ayting laparni,
Dil sevgan ashulani;

Tortinglar yigitchani
Bizning to'p ashulaga.
Yigitchani tortgan choq
Olisdan ko'rib, inoq
Tumtaraqay qochaylik.
Olchani, malinani
Va smorodinani
Har tomondan otaylik,
Ko'ngil siri – kuyini
Zimdan tinglashga yurma.
Qizlarning o'yinini
Ko'rish-chun mo'ralama.

XL

Ular kuylashadi; juda beparvo –
Eshitar ularning sho'x kuyini qiz,
Qolmasin yurakda hayajon aslo,–
Deb kutib turardi bunda sabrsiz.
Koshki, yanoqlarning o'chsa otashi,
Barmoqlarining-da qolmas titrashi.
So'nmas yuzlarining yallig'i aslo,
Ravshanroq, yorqinroq yonardi hatto...
Sho'x maktabbachchaning qo'lida asir
Bechora kapalak shunday sinadi,
Guldor qanotlar-la tipirchinadi;
Shu taxlit shudgorda titraydi zir-zir
Jimgina bekingan ovchini quyon
Uzoqlardan payqab qolsa nogihon...

XLI

Rostlab nafasini eng so'ng Tatyana
Qo'zg'oldi o'rnidan; bir necha odim
Otdi: qayrilarkan bir xiyobonga,

Nogihon bu qizning qarshisidan jim,
Bir yovuz ko'lkadek, ko'zlari chaqnoq
Yevgeniy Onegin chiqqandi shul choq.
Boshidan naq olov quyilgan kabi
Qiz turgan joyida to'xtagan edi.
Faqat, kutilmagan bu uchrashuvni,
Oqibatlarini, do'stlarim, bukun
Menda to'zim yo'qdir hikoyasi-chun;
Ko'p uzoq so'zladim, endi men uni,
Biroz orom olib, biroz yoyilib:
So'ng tasvir etarman bir iloj qilib.

TO'RTINCHI BOB

La morale est dans la nature des choses.

*Necrer*¹¹⁰

I. II. III. IV. V. VI. VII

Qancha oz muhabbat qo'ysak xotinga,
Yoqamiz unga biz shu qadar oson.
Fusunkor to'rlarga shunchalik inja
Chulg'ab mahv etamiz uni begumon.
Muhabbat ilmi deb topgandi shuhrat
Bir vaqtlar pardasiz buzuqlik albat,
Har yerda o'zini qilib ovoza,
Muhabbat qo'ymasdan zavq surdi rosa.
Lekin bu hashamatli hangoma – o'yin
Maqtanilgan eski bobolar davri –
Uchun xosdir, uning chol maymunlari
Uchun munosibdir. Lavloslar bugun
Shuhratni yo'qotdi, o'tdi ulug'vor
Pariklar¹¹² shuhrati bilan bir qator.

VIII

Munofiqlik kimni bezdirmas, ayni –
Narsani turlicha qilaroq takror,
Ko'p choqdan hammaga ma'lum narsani
Viqor-la uqtirish kim uchun darkor;
Bir xil e'tirozlar eshitmoq har choq,
Xurofotlarini mahv etib yiqmoq,
Holbukim, bo'lmagan va yo'qdir shu dam
Endi o'n uch yoshga kirgan qizda ham!

Kimni bezdirmaydi tahdidlar toshi,
Sajdalar, qasamlar va mavhum qo‘rquv,
Quloch-quloch qilib nomalar yozuv,
Aldashlar, g‘iybatlar, uzuk, ko‘zyoshi,
Xola, onalarning doim tergovlari,
Er degan zotlarning do‘stlik bo‘g‘ovi!

IX

Shunday deb o‘ylardi bizning Onegin.
O‘spirin chog‘ida u bo‘ldi qurbon
Jo‘shqin gumrohlikka, yana betizgin
Quturgan hirslarga botib nogihon;
Hayot rasmi, urfi bilan taltaydi,
Biriga bir muddat ko‘nglin bog‘laydi,
Boshqa birisidan ko‘ngilni uzib,
Orzu-havaslardan ohista bezib,
Hordi yengil-yelpi g‘alabalardan,
Ham shovqin, ham sukut ichida hamon,
Tingladi ruhidan abadiy fig‘on,
Lanjlikni bosdi u qahqaha bilan:
U shunday mahv etdi sakkiz yilini,
Boy berib umrining chechak faslini.

X

Go‘zallarga ortiq qo‘ymasdi ko‘ngil,
Surgalib yurardi istar-istamay,
Rad etsalar, darhol ovunardi ul.
Xiyonat qilsalar – u shod, dam olgay.
Dilbarlar ketidan yurar havassiz,
Tashlardi ularni qilmayin afsus,
Ishqin va achchig‘in eslab goh bir on,
Karta o‘yiniga kelgan bir mehmon
Singari takalluf bilmay kelar u,
O‘tirib o‘ynaydi; tugagach o‘yin

Chiqib jo'nab qolar hovlidan har tun,
Uyida tinchgina quchadi uyqu.
Ertalab turganda bilmaydi o'zi
Kechqurun qayerni mo'ljallar ko'zi.

XI

Lekin, Tatyananing olib xatini,
Onegin yuragin bosdi hayajon:
Qiz xayollarining samimiy tili
Fikrlar galasin uchurdi bir on;
Go'zal Tatyananing o'chiq yuzini,
Xotirladi uning g'amgin tusini,
Allaqanday shirin, pokiza xayol
Quchoqladi uni, u botdi darhol.
Ehtimol qadimgi hislar qizg'ini
Uni egalladi bir minutgina.
Lekin istamasdi aldashni sira
Ishonuvchan, sodda qizning dilini.
Endi biz qaytaylik bog'chaga yana,
Unga uchragandi bunda Tatyana.

XII

Turishdi so'zlamay ular bir nafas;
So'ng, qizning yoniga keldi Onegin;
Va dedi: «Yozgansiz, tonish kerakmas,
Menga xat; men uni o'qidim, lekin
O'qidim sodda ruh e'tirofini,
Pokiza sevgining iztirobini,
Samimiyatingiz men uchun aziz:
Qachonlar jim bo'lgan hislarni yolg'iz
Hayajonga solgan faqat ugina;
Sizni maqtashlikni men xohlamayman,
Samimiyatingiz haqin to'layman.
Ayni ochiq ko'ngil bir iqror ila.

Tavbam – yurak sirim qabul qilingiz:
O‘zimni topshirdim, nadir hukmingiz?

XIII

«Agar men hayotni faqat uy ichi –
Oila debgina orzu qilsaydim,
Qachon ota va er bo‘lish mehrini,
Toleim menga-da buyursa, yokim
Maftun bo‘lib bir kun, loaqal lahza
Qilsam oilani men mulohaza,
U choq men qidirmas edim hech qachon
Sizdan boshqa hech bir qalliqni bir on.
Maddohlik, gapdonlik qilmasdan yolg‘iz
Aytayin, bo‘lsaydi avvalgi g‘oyam;
Faqat siznigina tanlardim u dam,
Butun go‘zallikka garov o‘zingiz,
Bu g‘amli umringa siz bo‘lib chin yor,
Bo‘lardim, armonda qolmay, baxtiyor!

XIV

«Men yaratilmadim halovat uchun;
Ruhinga begona xushbaxtlik tamom.
Sizdagi kamolat behuda butun,
Men unga sazovor bo‘lishim mahol.
Inoning (vijdonim kafildir sizga)
Er-xotin bo‘lishlik azobdir bizga...
Men sizni naqadar kuch-la sevmayin,
O‘rgandimmi, sevgim tez so‘nar lekin;
Boshlaysiz yig‘ini: ko‘zyoshlaringiz
Mening qalbimga hech to‘qinmayajak,
Balki, uni battar quturtirajak.
O‘zingiz bir o‘ylang – bu iqbolimiz,
Buni hozirlaydi bizga Gimeney,¹¹⁴
Ehtimol, bu narsa ko‘pga cho‘zilgay.

XV

«Dunyoda yomonroq yana nima bor
Shunday oiladan, unda ilojsiz
Bir xotin noloyiq erdan yig‘lab zor,
Kunduz ham, oqshom ham, o‘tirar yolg‘iz.
Sho‘r tumshuq er uning bilib qadrini
(Lekin, xo‘p la‘natlab o‘z taqdirini),
Hamisha mum tishlab, qovog‘i soluq,
Jahlidan tushmaydi, rashk etar sovuq:
Men shunday. Siz toza, yolqin ruh bilan,
Siz shunday soddalik, shunday aql-la
Menga u maktubni yozgan damlarda,
Axtarganmidingiz mendayni chindan?
Ajabo, siz uchun shunday bir ulush
Rahmsiz taqdirdan nasiba bo‘lmish?

XVI

«Xayol, o‘tgan umr ortiga qaytmas,
Men endi ruhimni yosh qilolmayman.
Men sizni sevaman akadek xolos,
Va balki bundan ham nozik sevaman.
Tinglangiz siz meni g‘azablanmayin:
Yosh qiz almashtirar ko‘p martaba chin
Xayollari bilan yengil fikrini.
Bilasiz, daraxtlar o‘z barglarini
Yangilab turadi bog‘da har bahor.
Shunday hukm etganga o‘xshaydi samo.
Yangidan siz yana sevarsiz: ammo...
O‘zni tutishni-da o‘rganmoq darkor;
Har kim tushunmaydi menga shekillik.
Ofatga eltadi tajribasizlik».

XVII

Yevgeniy Onegin va'z etdi shunday.
Ko'zyoshi oralab ko'rmay hech nima,
Zo'rg'a nafas olib, naq yiqilgunday,
Indamay eshitib turdi Tatyana.
Qo'l cho'zdi Onegin, Tatyana mahzun
(G'ayri ixtiyoriy, shuursiz butun)
Hech nima so'zlamay, boshin egarak,
Uning gavdasiga suyaldi andak;
Polizdan aylanib uyga jo'nashdi.
Ikkovi kirganda, bularni hech kim
Ayblamas, ularga bir so'z demaskim,
Gerdaygan Moskvada bo'lgani kabi –
Bunda ham qishloqcha sodda, baxtiyor
Yigit va qiz aro erkinliklar bor.

XVIII

Bizning oshnamiz xushmuomala,
G'amli Tatlanaga yaxshilik qildi.
O'quvchim, qoyilsiz bunga albatta.
Ruhining chinakam aslligini
Shuningdek ko'p daf'a qilmish namoyon,
Insondan badxohlik ko'rib har zamon –
Qalbida hislari qotgandi garchi:
Uning dushmanlari, uning do'stlari,
(Balki, ikkisi ham ayni bir narsa)
Uni yomonladi har maqom bilan.
Dunyoda har kimda bo'ladi dushman,
Faqat, Rabbim, o'zing do'stlardan asra!
Oh, do'st bo'lmishlarim, do'st bo'lmishlarim!
Behuda emas bu xotirlashlarim.

XIX

Nima? Nima bo'lar? Men uxlataman
Bo'm - bo'sh va qop-qora xayolni faqat.
Men yolg'iz shuni qayd etib o'taman:
Bo'lar shundayin chirkin bir tuhmat,
Uni to'qir qabih yolg'onchi shayton,
Johil kibor qilar uni xo'b chaqqon;
Bo'lur shunday tagsiz, puchak uydirma,
Bo'lur eng beadab, iflos hajviya –
Uni ham do'stingiz tirjayib beor,
Oddiy voqeani so'zlagan kabi,
Dup-durust odamlar ichra har gali
Bilar-bilmas, yuzlab qiladi takror.
Holbuki, u siz-chun suyangan tog'day,
Sizni shunday sevar... naq tug'ishganday.

XX

Xo'sh, mening qimmatli, nodir o'quvchim,
Salomatmi sizning qavmi-qarindosh?
Menga ruxsat eting, lozimdir balkim,
Qarindoshlar nima ekanini fosh
Eтайin, o'rganing siz endi mendan,
Qarindosh-urug'lar shundaydir zotan:
Biz majbur ularni erkalash uchun,
Ko'ngildan sevarak hurmatlash uchun,
Va yana bo'ysunib xalq odatiga,
Yil boshi haytida hol-ahvol so'rash,
Yo jilla bo'lmasa xat yozib qutlash;
Sababi shu: yilning o'zga faslida
Ular bizni sira o'ylab ko'rmasin...
Gap shu, Tangri uzoq umrlar bersin!

XXI

Nafis go'zallarning sevgisi lekin
Do'stlikdan, urug'dan ishonchliroqdir;
Qizg'in bo'ronda ham ishqning tizginin
Qo'ymaysiz va sizning tomonda haqdir.
To'g'ri gap bu. Lekin moda dolg'asi,
Yana tabiatning o'zgachaligi,
Yana kiborlarning tanalari zil,
Holbuki, latif jins ukparday yengil...
So'ngra fazilatkor bir xotin uchun
Erning o'yi, fikri yana begumon,
Muhtaram bo'lishi kerakdir har on.
Sodiq rafiqangiz ko'zlari suzgun.
Ba'zan bir lahzada o'ynoqlar dili.
Chunki ishq, muhabbat shayton hazili.

XXII

Kimga ishonaylik? Kimni sevaylik?
Ayting-chi, xiyonat qilmas kim bizga,
Har ishni, har so'zni o'ligin tirik
Qilaroq kim o'lchar bizning gaz ila?
Bo'hton urug'ini kim bizga sepmas?
Erkalar kim bizni, mehrin ayamas?
Kimga ofat emas bizning aybimiz?
Kim hech qoldirmaydi bizning tab'imiz?
Sharpa qidiruvchi, ovora, shoshqoq,
Ey mening muhtaram, asl o'quvchim!
G'ayratni behuda mahv etmay, balkim,
O'zingiznigina sevingiz har choq!
Bu juda soz, bundan o'zgani asti
Bundan yaxshiroqni o'ylamang asli.

XXIII

Tungi uchrashuvning oqibati na?
Hayhot, mushkul emas buni payqamoq!
Sevgining iztirob, alami telba;
Hasratga chanqagan yosh ruhni har choq
Hayajon ichida qaqshatar edi,
Yo‘q, Tatyana battar o‘rtanar edi.
Qorong‘i-nash‘asiz his changalida
Yotog‘idan uyqu qochdi jimgina;
Sog‘liq, hayot nuri, lazzat, tabassum,
Qizlik oromlari yo‘qoldi butun,
Yo‘qoldi barchasi go‘yo bo‘sh bir un,
So‘nar nozik qizning yoshligi har zum:
Yorishib keluvchi kun shu‘lasini,
Bo‘ronning ko‘lkasi o‘ragan kabi.

XXIV

Hayhotki, Tatyana so‘lar ohista,
Ranglari siniqar, so‘nar, indamas.
Uni qiziqtirmas aslo hech narsa,
Hech narsa ruhini tebrata olmas.
Qo‘shnilar boshlarni chayqab, o‘zaro
Shivirlashadilar to‘planib goho:
Erta-indin demay tez erga tegsin!..
Lekin, yetar shu gap. Men tezgina chin
Mas‘ud bir sevgining tasviri ila
Endi xayollarni bir quvontiray.
Faqat, azizlarim, ixtiyorsizday,
Afsus va qizg‘onish sig‘mas ko‘ksimga,
Kechiringiz meni: chunki shu qadar,
Sevaman Tanyamni, u shunday dilbar!

XXV

Yosh Olganing husni har soat sayin
Lenskiy qalbini ayladi asir.
Lekin bu tutqunlik uning-chun shirin,
Butun ruhi bilan berildi shoir.
Olga bo'lmasida hamisha ular
Ikkovi xilvatda inoq o'tirar;
Bog'chada saharlar qo'lma-qo'l bo'lib,
Kezishar ikkisi baxtlarga to'lib;
Na bo'ldi? Shoirni sevgi mast etgan.
Nozik uyalishdan sarosimada,
Olga tabassum-la berarkan dalda,
Shunday jasurlanib, Lenskiy ba'zan
Olganing jingalak zulfini siypar
Yoki kiyimining bir chetin o'par.

XXVI

Axloqiy-ta'limiy romanni olib,
Olgasiga o'qib beradi ba'zan,
Shatobrian¹¹⁵ ham ketadi qolib
Tabiat bilishda u romanchidan;
O'qib turgan choqda, ikki-uch betni,
(Qizlarning qalbiga bu joy qo'rqinchli
Chunki, uydirmalar va talvasalar)
Lenskiy qizarib, o'qimay o'tar.
Tinch joyga chekinib hammadan uzoq,
Bir shaxmat taxtasi uzra ikkisi,
Stolga yonboshlab, ba'zi vaqt jiddiy
Chuqur o'yga botib o'ynaylar inoq,
Lenskiy shuncha ham parishonxotir,
O'z ruxin piyoda bilan oladir.¹¹⁶

XXVII

Uyga borganda ham Lenskiy yana
Mashg'ul bo'lar edi Olgasi bilan.
Albom yaproqlarin o'z yori Olga
Xotirasi uchun bezaydi o'bdan:
Goh solar qishloqning manzaralarin,
Goh qabr toshlari, Kiprid ma'badin,¹¹⁷
Yo qalam va ranglar bilan u bezar
Liraning ustida bir kichik kaptar.
Goho esdalikning varaqlariga,
Boshqa ko'p har turli imzodan keyin
Yozardi o'zining latif bir she'rin,
She'rki, xayollar uzra lol jig'a
Bu, oniy fikrning o'chmas bir izi,
Ko'p yillar o'tsa-da u aynan o'zi.

XXVIII

Qishloqi bir qizning albomchasini
Albatta ko'rgansiz ko'p marta, ancha,
Buni pastdan, boshdan, gir aylanasi,
Qoralab tashlagan do'st yori, barcha.
Imlo qoidasi barbod etilgan,
Vaznsiz she'rlar naqlan bitilgan.
Samimiy do'stlikni eslatish uchun
Yozilgan, yo'nilgan, qisqa va uzun.
Ilk betda ko'rasan shunday orzuni:
*Qu'ecrirez vous sur ces tablettes.*¹¹⁸
Yana shu imzoni: *t. a. v. Annette.*¹¹⁹
So'nggi betda esa o'qiysan buni:
«*Kim mendan ortiqroq sevarkan sani,
Mendan quyiroqda yozsin-chi, qani*»

XXIX

Albatta, ko'rasiz albom ichida
Ikki qalb, mash'ali va gullar, tag'in¹²⁰
Qabr toshigacha o'z sevgisiga
Sodiq qolish uchun bergan qasamin.
Bu yerda qandaydir askariy nozim,¹²¹
Qabih baytlarini so'qqan befahm.
Do'stlarim o'zim ham, e'tirof qilay,
Yozardim bo'lsaydi bir albom shunday,
Chunki men ishongan bo'lardim chuqur,
Tirishib so'zlagan bo'sh-bo'g'ov gapim
Lutfikor nigohni jalb etar, balkim,
So'ngra, zaharxanda, bema'ni g'urur
Ila surushtirib o'tirmaslar, xo'sh,
Yolg'onni qotira bildimmi yo bo'sh.

XXX

Siz, ey ajinalar kutubxonasi,
Parishon va tarqoq jildlar, va qiymat
Chiroyli albomlar, sizlar modali
Qofiyabozlarni qiynaysiz faqat,
Siz, ey Tolstoyning mo'jiz bo'yog'i,
Yo Baratinskiyning tutgan qalami
Bilan bezatilgan albomlar tor-mor –
Bo'lingiz, Tangrimning qahriga duchor!
Porloq va muhtasham bir xonim agar
Menga uzatganda o'z albomini,
Bir titroq, bir zarda bosadi meni,
Ruhimda ilonday qo'zg'alib qolar
O'sha xonim uchun o'tkir hajviya,
Sen axir, yozgansan unga madhiya!

XXXI

Yoshgina Olganing albomchasiga
Lenskiy madhiya yozmas hech qachon.
Qalami yashaydi yoniq ishq ila,
Sovuq gapdonlikdan ozod bu ilhom.
Nelarki, u Olga haqda eshitar
Yo ko‘rar, barchasin she‘riga bitar:
Jonli haqiqat-la to‘lib-tosharoq
Oqar o‘lanlari xuddi bir buloq.
Sen esa, Yazikov¹²², ilhomli shoir,
Qalbingda hayajon mavjlanar ekan,
Bir Tangri biladi, kimni kuylaysan,
Butun taqdiringning qissasin, nodir,
Mungli g‘azallardan qimmatli devon
Taqdim etajakdir senga bir zamon.

XXXII

Jim qolgin! Quloq sol! Qat‘iy tanqidchi
Hissi she‘rlarning gul dastalarin
Aytib tashlashlikka buyuradiki,
Qofiyabozlarga ko‘tarib sasin
Qichqirar: «To‘xtaling yig‘i-sig‘idan,
Har vaqt ayni gapni vaqillash ekan,
O‘tmishga, moziyga achinish yetar,
Boshqa to‘g‘rilarda kuylangiz» – deyar.
– Sen haqli, ham, to‘g‘ri, sen ko‘rsatasan,
Karnayni, niqobni, xanjarni biz-chun.¹²³
Fikrlarning o‘lik mablag‘in butun
Tirgizishga yana farmon qilasan:
Do‘stim, shundaymasmi? – Hech bir. Hech qachon!
«Yozing, afandilar, qasidalardan,¹²⁴

XXXIII

Yozing, burun qanday yozgan bo'lsalar,
Qadimda u rasm bo'lgani kabi...»
– Faqat tumtaroqli she'r-qasidalar!
Yetar, bas, oshnam, birmasmi bari?
Satirik¹²⁵ na degan uni eslab tur!
Nahotki, sen uchun afzal bo'libdir –
Xafaqon qofiyabozlardan, balki –
Begona ma'noning ayyor liriki?–
«Lekin elegiyada har nima puchak;
Hechdir u ayanchli maqsadi bilan
Qasidaning esa g'oyasi baland
Va oliyjanobdir...» bu yerda andak
Bahslash mumkinku-ya, aytmayman hech bir:
Istamam talashsin shu ikki asr ¹²⁶.

XXXIV

Qaynoq o'ylarining mavjlanishida
Shuhrat va erklik oshiqi shoir
Yoza olar edi qancha qasida,
Uni o'qimasdi Olgasi, axir.
Yig'loq shoirlarga to'g'ri kelganmi,
Sevgililariga asarlarini,
Ko'zma-ko'z o'qishlik? Aytalar go'yo
Mukofot yo'q emish bundan ham a'lo.
Ishqni, qo'shiqlarni tug'dirgan jonon
Yoqimli, xumorko'z bir malikaga,
O'z xayollarini o'qib bermak-la,
Kamtar oshiq sezar bir lazzat har on.
Holbuki, ehtimol o'sha sevgili –
Boshqa xayol ila o'ynaydir dili...

XXXV

Ohangdor o'ylarim va xayollarim
Samaralarini avval men o'zim:
Qari enagamga o'qiyman doim ¹²⁷,
U edi bolalik chog'imda do'stim.
Yo tushki ovqatdan keyin zerikib,
Tentirab bosh suqqan qo'shnini sezib,
Etagidan nogoh ushlab olaman,
Tragediyam-la xippa bo'g'aman,
Yoki (bunisida sira yo'q hazil),
Qofiya va qayg'u bilan men tolib;
Bir ko'l yoqasida kezaman gangib,
Yovvoyi o'rdaklar cho'chiydi yengil:
Tinglashib xush sado sozim qo'shig'in,
Sohillardan uchib ketishar shoshqin.

XXXVI. XXXVII

Xo'sh, Onegin qalay? Og'alar, payti!
So'rayman sizlardan, qilingiz sabr:
Nimadir har kungi mashg'uliyati,
Men uning tavsifin qilay birma-bir
Go'shanishin bo'lib yashar Yevgeniy,
Soat yettida u turar yoz kuni,
Ham yengil kiyinib jo'naydi yakka,
Tog'lar etagida jo'shqin daryoga.
Gulnor shoiriga taqlid qilaroq ¹²⁸.
Ushbu Gellespontdan ¹²⁹ suzib kechardi.
Bir yomon jurnalni varaqlab, qaynoq
Qahvasini keyin asta ichardi,
So'ng kiyinardi...

XXXVIII. XXXIX

Kezishlar, o'qishlar va qattiq uyqu,
O'rmonlar ko'lkasi, suvlarning sasi,
Qora ko'z kapalak butun beqayg'u,
Tegib o'tgan tirik, toza bo'sasi,
Nozik va ham laziz har tushki ovqat,
Jilovga o'rgangan yugurik bir ot,
Bir shishada tiniq, shu'larang vino,
Odamlardan uzoq – jimjit bir dunyo:
Mana Oneginning ezgu hayoti;
Bunga u berildi hissiz, beparvo,
Beg'am rohat ichra yo'q edi hatto,
Go'zal yoz kunlarin sanashga tobi;
Unutildi do'stlar va shahar butun,
Bayramlardagi bo'sh hangoma-shovqun.

XL

Lekin, bizning shimol yozlari tamom –
Janub qishlariga karikatura,
Lip etib o'tadi, o'chadi hamon,
E'tirof qilmaymiz – bu ma'lumku-ya.
Mana ko'kda kezar kuzning nafasi,
Siyrak yaltiraydi quyosh shu'lasi.
Kunduz borgan sari qisqarar edi;
Hazin shovqin bilan ochilar edi,
O'rmonlarning sirli, quchog'i. Yog'in.
Dalaga cho'zilib yotardi tuman,
Qaqildoq g'ozlardan uchdi bir karvon
Janub tomonlarga: kelardi yaqin
Yurak qizdiruvchi hazin bir palla;
Noyabr eshikni qoqadi ana.

XLI

Sovuq qorong'ini yoradi shafaq;
Tindi ish shovqini ekinzorlarda;
Och ona bo'rini yetaklab shu vaqt
Yo'lga chiqqan, mana u ovda
Yo'lchining ayg'iri yirtqich izini
Sezib pishqiradi, tadbirli kishi
Orqa-o'ngga boqmay chopar tog' tomon.
Tong shafaq yoyganda uyg'onib cho'pon,
Haydamas og'ildan endi sigirlar,
Kun yarim bo'lganda bir doiraga
To'plamas ularni o'z nayi ila.
Kulbasida kuylab qiz ip yigirar ⁽²²⁾,
Yonida miltirar dudli jinchiroy
Qishki kechalarda qizga bu o'rtoq.

XLII

Mana charsillaydi izg'irin sovuq,
Dalalar bag'riga sochdi kumush gul...
(O'quvchi kutadi bunga muvofiq
Qofiya; mana tez olaqol: bulbul!)

Porlaydi muz kiyim kiygan bir anhor;
Moylab tozalangan parket singari.
Bir to'da sho'x, o'ynoq erkak bolalar
Konkida g'izillab kesadi yaxni ⁽²³⁾.
Panjalari qizil og'ir – lappos g'oz
Suvlar og'ushida istaydi yuzmak,
Muzga qadam qo'yar, yurmasdan andak
Sirg'anib yiqilar; ko'klarda parvoz
Qilib tinmay uchar birinchi sho'x qor,
Yulduzlar singari qirg'oqqa yog'ar.

XLIII

Qishloqda netasan shunday faslda?
Kezishmi? Qishloqning bu qishki payti
Yalang'och va bir xil manzarasi-la
Ko'zni beixtiyor zeriktiradi.
Ot minib chopishmi sovuq sahroda?
Muzni tishlayolmas yeyilgan taqa.
Ot mingach, har onda kutib tur birdan
Sirg'anib muk tushib yiqilmasmikan.
Kulbang, boshpanangda o'tiraber tin.
O'qi: ana Pradt¹³⁰ mana V. Scott¹³¹
Istamaysan? Chiqim daftarin ol bot,
Tekshir va achchig'lan, yo ich, uzoq tun
Bir navi o'tadi; shunday qil erta,
Qishni o'tkazasan zerikmay sira.

XLIV

Chayld Garold o'zi Onegin go'yo,
O'ychan tanballikka sho'ng'igan butun:
Uyqudan ko'z ochib muzday vannaga
Tushar, so'ng hovlida qolar butun kun.
Qo'lda uchi to'mtoq bilyard tayog'i,
Mo'ljallab urmoqning yo'qdir sanog'i.
Yolg'iz o'zi tongdan bilyard o'ynar,
Faqat ikki sharni bir-biriga urar.
Sekingina cho'kar qishloqqa oqshom,
Bilyardni qoldirar, tayoqni tashlar,
Kaminning oldida dasturxon yashnar.
Yevgeniy kutadi: keladi shu dam
Lenskiy uch otli o'z chanasida:
Ovqatlanmoq kerakdir tezda!
Kliko tullari yoki Moeta¹³²

XLV

Chiqargan tabarruk sharobi shu choq
Shoir Lenskiy-chun yaxdek shishada
Tez olib kelinar,— ochalar chanqoq,
Epokrenadek¹³³ yarqirar nuri,
Bu may tovlanishi, yana ko'pigi
(Yana u boshqa ko'p xislatlari-la)
Meni asir etgan: men unga esa
Bir vaqtlar eng so'nggi chaqam berardim,
Balki, xotirlarsiz do'stlarim, buni?
Mayning eng sehrli oqish uchquni
Uh, qancha sho'xliklar tug'dirardikim...
She'rlar, hazillar, bahslashuv, kulgu —
Va quvnoq tushlarni bag'ishlardi u.

XLVI

Lekin, qaynab toshgan ko'pigi ila
Bu sharob me'damni buzar shu mahal,
Qaynamas va yuvosh *Bordonigina*¹³⁴
Ko'nghlim undan endi ko'radi afzal.
*Aiga*¹³⁵ qolmadi sira toqatim (²⁴);
Ai naq o'xshaydi ma'shuqaga kim,
U yorqin va porloq, jonli, ishvakor,
Yengiltak va o'jar, lekin puch, beor.
Ammo, sen ey *Bordo*, do'stga o'xshaysan,
Bir do'stki, yuz bersa qayg'u, andisha —
Vafokor jo'rasan bizga hamisha,
Bizga xizmat, yordam bermoqqa shaysan;
Yoki bo'sh chog'larda otamlashar u.
Biz bilan: yashasin do'stimiz *Bordo*!

XLVII

O't so'ndi; oltin cho'g' usti kul ila
Salgina qoplanib qoraygan chog'i;
Ilinar-ilinmas ko'z qiriniga
Bug'lar ham burqiydi, kamin o'chog'i
Kuchsiz yallig' berar. Quvurchalardan
Tutun quvurlarga kirar. Qadah shan,
Stolda vishillab turadi hali.
Oqshom qorong'isin kelgandi gali...
(Sevamen do'stona sho'x hangomani,
Sevamen do'stona qadahda mayni,
Ayniqsa bir paytki, shu paytni ayni –
Deydilar bo'ri-yu it aro payti,
Nega shunday deyarlar, bilmayman faqat)
Mana endi do'stlar qiladi suhbat:

«Qo'shni qizlar qalay? Qalay Tatyana?
Sening u o'ynoqi, sho'x Olgang qalay?»
– Yarim stakan quy menga may yana...
Yetadi, azizim... oila shunday
Sog'-salomat; senga salom ulardan,
Uh, bilsang, azizim, Olga yetilgan;
Undagi to'lishgan kift va go'zal ko'krak!
Bormi unday ko'ngil? Biror kun andak
Kirib chiqaylik biz: bu sendan lozim;
Bo'lmasa, o'zing ham bir o'ylab qara:
Bir-ikki bosh suqding ularga, so'ngra
Soyangni ko'rsatmay ketaberding jim.
E-he... qara meni, fahmi kaltaga!
Seni chaqirishgan kelar haftaga –

XLIX

«Menimi?» – Ha, seni; kelar shanbada
Bo'lar Tatyanning imeninasini ¹³⁶.

Olganing, onaning bu da'vatiga
Bormasang, buning yo'q uzri – ma'nosi.–
«Lekin unda bo'lur juda ko'p odam,
So'ngra, har qandayin qurama avom...»
– Bilaman, begona bo'lmaydi aslo!
Kim ham bo'lar edi? O'sha oila.
Boramiz, lutf ayla! Xo'sh, nima deyay?–
«Roziman borishga» – Qanday tanti san! –
Shu so'zni aytib u sipqirar birdan
Stakandan mayni, bundan so'ng ichmay,
Boshlaydi so'zini qayta boshdan u
Olga to'g'risida, ishq degani shu!

L

Shod edi Lenskiy. Ikki haftadan
So'ngra kelar uning eng baxtli chog'i.
Nikoh visolining sirlari bilan
Sevgining gultoji, shirin quchog'i –
Kutardi kuyovni, sevinchni katta.
Uning tushiga ham kirmasdi hatto –
Oila turmushin sonsiz zahmati,
Hafsala pir bo'lib esnash, hasrati...
Holbuki, bunday bir taqdirga dushman –
Bizlar oilada ko'ramiz qator
Faqat zeriktirgich, xunuk lavhalar
Lafonten zavqida yozilmish roman ⁽²⁵⁾.
Bechora Lenskiy, yuragi-didi
O'shanday umr uchun tug'ilgan edi.

LI

Sevilar edi u... jilla bo'lmasa
Shunday xayol qilar, u baxtiyordi.
Kim sovuq idrokni yuvoshlantirsa,
Ishonchga berilsa uning yo'q dardi.

Mast yo'lchi musofirxonada yotib
Orom olganiday huzurga botib,
Bahorning gulini qucharoq emgan
Kapalak singari, u mas'ud va shan
Kimki har nimani oldindan sezsa,
Boshi mast bo'lmasa, butun harakat
Va butun so'zlarning ma'nosin faqat
Yalang'och anglasa, qalbin tajriba
Sovutsa, qaqshatsa, tolg'in va hushsiz
Bo'lishni man'etsa, u inson ojiz!

BESHINCHI BOB

Bu qo'rqinchli tushlarni bilma sen,
Ey mening Svetlanam!

*Jukovskiy*¹³⁷

I

O'sha yili kuzak havosi faqat
Hamma yilgidan ham cho'zildi uzoq,
Qishga ko'p muntazir edi tabiat,
Yanvarning uchinchi kechasi biroq
Qor yog'di... Uyg'onib saharda, erta,
Derazadan qarab ko'rdi Tatyana,
Tong chog'i oqargan katta qo'rani,
Qor bosgan tomlarni, devor, gulzorni;
Oynalarga nozik naqshlar chizilgan,
Og'ochlar kiyimi – qishning kumushi.
Qo'rada hakkalar, toshar sevinchi,
Qishning yarqiragan oq mavji bilan
Uzoqlarda tog'lar qoplangan mayin.
Hammayoq oppoqdi, hammayoq yorqin.

II

Mana qish!.. Dehqon ham tantana ila
Chetan aravada yo'lni yangilar.
Uning oriq oti qor iskabgina
Zo'r-bazo'r sudralib lo'killab yurar.
Iz soladi yumshoq qorni ag'darib,
Soyabonli chana uchadi qalqib.
Oldinda o'tirar haydovchi uni,
Belda qizil belbog', ustda po'stini.
Chanaga ot bo'lib o'zini qo'shar,

Kuchugin o'tqazib, bir dehqon bola,
Qorlarda o'ynaydi u chopa-chopa;
Bu sho'xning barmog'in izg'irin yalar:
U og'riq ham sezar, kuladi ham shan.
Onasi koyiydi uni oynadan...

III

Ehtimol, sizlarni bunday tasvirlar,
Manzaralar sira qiziqtirmaydi:
Oddiy tabiatni ular aks etar,¹³⁸
Ularda nafislik ozroq uchraydi.
Tangri ilhomlari bilan ruhlangan
Bir shoir ziynatli uslubi bilan
Go'zal tasvirlagan birinchi qorni,
Qish nash'asidagi nozik ranglarni (²⁶):
Chanalarda maxfiy kezishlarni u
Yolqinli she'rida chizarkan gulgun,
Ishonaman, sizni qiladi maftun,
Lekin men hozircha kurashni orzu
Qilmayman u bilan, na-da sen ila
Ey yosh fin qizining kuychisi, tingla (²⁷)!

IV

Tatyana (rus qizi butun qalbi-da,
Bilmasdi o'zi ham hech sababini)
Sevardi qahraton go'zalligi-la,
Sevardi Tatyana shu rus qishini,
Oftobda qirovni, izg'iriqli kun
Chanani; shafaqlar yonsa kechqurun
Qorlarning pushtirang yarqirashini,
Muqaddas oqshomlar qorong'isini...
Ularning uyida shunday oqshomlar,
Qadimgi zamonday bo'lar tantana.
Butun qo'radagi cho'ri-xodima
Yetilgan qizlarga follar ochishar –

Berishar ularga har yil xushxabar:
Harbiy kuyovlar-u ko'p uzoq safar.

V

Burungi avomiy afsonalarga,
Tushlarga, ham karta bilan fol ochish,
Oyning ta'biriga, nishonalarga
Tatyana sezardi chuqur ishonish.
Hayajonga solar edi ramzlar,
Har turli narsalar bu qizga sirlar
Aralash bir nima bayon qilardi.
Allanechuk hislar qalbin siqardi.
Karashmali mushuk o'choq boshida,
Xurullab tumshug'in u yuvsa agar;
Bu belgi shubhasiz mehmondan xabar
Berar edi unga; agar Tatyana
Nogoh ko'rib qolsa keng osmondagi
Chap tomondan chiqqan yosh o'roq oyni,

VI

Qaltirar edi qiz, o'chardi rangi.
Agar ko'kda yulduz yashinday porloq,
Ucharkan yirtaroq qora pardani,
Ana shu zamonda bosadi titroq
Sarosima bo'lib qolar Tatyana.
Uchar yulduz oqar ekan samoda,
Oshiqar edi u qalbning orzusin
Unga shivirlashga... ko'ngil tugunin.
Qora kiyim kiygan bir rohib agar
Uchrab qolsa unga, yo chopqir quyon,
Dalada yo'lini kessa nogihon.
Qo'rquvdan ko'z oldi darhol qorayar,
Qalbini musibat dardi tutardi,
Biron falokatni aniq kutardi.

VII

Ne qilsin? Topardi sirli nafosat
Tatyana dahshatning o'zidan, dilshod:
Zotan ziddiyatga moil tabiat
Bizlarni shu taxlit aylamish bunyod.
Mana hayit keldi, uh, qancha shodlik!
Fol ochadi yengil va mas'ud yoshlik.
Uning hech narsaga kelmaydi zori.
Uning qarshisida hayot diyori
Go'yoki, bepoyon porloq bir dala...
Qarilar fol ko'rar ko'z oynagidan,
Butun borlig'idan mangu ayrilgan,
Tobut taxtasining ro'baro'sida.
Baribir ularni umid va armon,
Go'dakday g'ujullab aldadi har on.

VIII

Tatyana qiziqqan bir boqish ila
Erib yonayotgan shamga telmurar;
Uning ajib – quyma naqshi bir nima
Ajib sirdan qizga berardi xabar;
Suv bilan liq to'la bir laganchadan
Uzuklar ketma-ket chiqadi ravshan;
Mana suvdan chiqdi bir kichik uzuk,
Aytilib turarkan shu eski qo'shiq:
*«U yerda mujiklar bari badavlat;
Kuraklab kumushdan yasaylar xirmon;
Kimga qo'shiq aytsak, unga sharaf-shon,
Mol-mulk!»* va'da etar talaf – musibat
Bu qo'shiqning hazin maqomi biroq.
Qizlarning qalbiga «mushuk» yaqinroq¹³⁹. (28)

IX

Ayozli bir kecha: osmon ravshan;
Ko'kdagi yulduzlar fusunkor dasta,

Yulduzlar jimirlar sokit, hamohang...
Yengil ko'ylagida chiqar birpasda
Tatyana qo'raga yolg'iz bir o'zi,
Mohtobga ro'para qo'lda ko'zgusi,
Oynaning ichida titrab ko'rinar,
Faqat bir mahzun oy... G'ijillaydi qor...
Kimdir u? O'tkinchi... oyoq uchida
Chopib boradi qiz u kishi tonon,
Tovushi ko'p mayin jaranglar shu on,
Nayning kuyidan ham latif ingichka:
Ismingiz nimadi ⁽²⁹⁾?U kishi boqar,—
Agafon!¹⁴⁰ – Shu damda javob qaytarar.

X

Enaga kengashi bilan Tatyana
Istadi kechasi xayrli fol ochish,
Ikki kishi uchun bir dasturxoncha
Hammomda yasashga berdi farmoyish.
Lekin dahshat bosdi qizni to'satdan...
– Men Svetlanani shu dam o'ylarkan,
Meni-da o'radi qo'rquv – qo'y nuqta...
Biz folni ochmayik Tatyana ila.
Tatyana ham ipak kamarchasini
Yechdi va yechindi, kirdi ko'rpaga.
Sevgi ilohasi boshida asta
Aylanar; yumshoq paryostiq tagini
Band etib bu qizning oynasi yotar.
Har narsa jimidi. Tatyana uxlar.

XI

Tatyana uyquda ko'rar qiziq tush.
Tushida u go'yo yolg'iz boradi
Qor bosgan daladan. Uni qurshamish
Qandaydir huzunli oqshom zulmati;

Qorli tepalarda uning oldidan
Qishning qo'li ila kishanlanmagan,
Jo'shqin va oq sochli bir toshqin oqar,
To'lqinlari burqib, sapchib hayqirar;
Ikki cho'p, jipslashgan yupqa muz ila,
Liqillab, liqillab arang turuvchi,
Bu – toshqin ustidan o'lim ko'prigi:
Hayqirib qaynovchi girdob labida
To'xtab qolgan edi Tatyana hayron,
Bilmasdi ne qilsin, titrardi nolon.

XII

Noo'rin Hijronning boisi kabi
Zorlanar irmoqqa qarab Tatyana,
U yoqda hech kimsa ko'rinmaydiki,
Unga qo'lin cho'zib so'ylassa: mana!
Lekin, qimirladi qor tepa birdan;
Kim uning tagidan ko'rinish bergan?
Yunglari hurpaygan, kattakon ayiq;
Tatyana, voh, dedi baqirib qattiq
Tirnoqlari o'tkir qo'pol panjani
Uzatdi u qizga; dami kesilgan
Tatyana qaltiroq qo'llari bilan
Suyaldi. Atak-chechak qilganlar kabi
Irmოდan o'tadi qiz qo'rqa-qo'rqa,
Jo'nadi, ayiq ham kelar orqada...

XIII

Botinmay orqaga tashlashga nazar,
Tatyana qadamin qo'yadi ildam;
Lekin u qocholmas, chopsin naqadar,
Orqada keladi seryung malay ham;
Tasqara u maxluq harsillab chopar;
O'rmon duch keladi; sokin archalar

Turardi huzunli go'zalligi-la;
Hamma butoqlari qor chodiri-la
Egilgan yog'ochlar – qarag'ay, qayin
Uchlaridan siljib porlar kechasi
Osmon qandilining toza shu'lasi.
Yo'llar yo'q. Tik jarlar to'qaylar sokin,
Barchasini kuchli bo'ron bosgandir.
Chuqur qor ostida bari botgandir.

XIV

O'rmonga kirar qiz; orqadan ayiq;
Tizzasidan kelar edi yumshoq qor;
Dam uzun butoqlar tegadi qattiq
Tatyana bo'yniga; dam yulib olar
Oltin isirg'asin quloqlaridan.
Dam tushadi nozik oyoqlaridan
Toza, mo'rt qorlarda botib ho'l kafshi,
Dam u tushiradi ro'molchasini.
Olishga vaqti yo'q; chunki qo'rqadi,
Sezadi ayiqni yana orqada,
Titroq qo'li bilan etagin hatto
Ko'tarib olishga qiz uyaladi;
Tatyana yugurar, ayiq orqadan,
Chopish uchun qizda darmon qolmagan.

XV

U qorga yiqildi; ayiq tezgina,
Qizni ko'taradi, yana jo'naydi;
Tatyana butunlay behush, asira,
Qimir ham etmaydi, nafas olmaydi.
Ayiqlik ko'targancha o'rmondan chopar.
Yog'ochzorda nogoh bir chayla uchrar,
Atrof tin, bu faqir chayla o'ralgan
Har yog'idan sokit oppoq qor bilan,

Faqat derazani chaylaning ravshan,
Ichidan kelardi qiy-chuv va shovqin,
Ayiq der: bu joyda amakim turg'un.
Bu yerda bir qadar isinib ol san.
Ayiq to'ppa-to'g'ri kirar yo'lakka,
Qizni ostonada qo'yar chekkaga.

XVI

Hushga kelgandan so'ng Tatyana boqar:
Ayiq yo'q; qolibdi yo'lakda yolg'iz;
Ko'mish marosimi kabi qadahlar
Jaranglar, chaylaning g'alvasi so'ngsiz;
Anglamas ma'nosin, bo'ladi hayron,
Boqar sekingina tirqishdan bir on,
Nima bu! Stolni qurshab olganlar
Qandaydir dahshatli maxluq-hayvonlar;
Birining shoxi bor, kuchuk tumshuqli,
Ikkinchining boshi xo'rozga o'xshar,
Echki soqolli bir alvasti ham bor;
Bir yoqda skelet mag'rur qiliqli,
Ana unda turar dumli ajina,
Anov yarmi mushuk, yarmi qush – nima?

XVII

Bundan ham ajoyib, bundan vahimali:
Ana qisqichbaqa o'rgimchak mingan,
Ana g'oz bo'ynida odam kallasi,
Qizil qalpoq kiyib aylanar chindan;
Yel tegirmon esa tinmay raqs etar,
Qanotlari bilan galdirar, yelpar.
Hurish, kulgi, qo'shiq, chapak g'alvasi,
Otlarning dukuri, odam ovozi, ⁽³⁰⁾
Nimalar bosar qiz o'y-xayolini,
Mehmonlar ichidan tanigan zamon

Qoʻrqinch ham sevimli bir shaxsni shu on,
Yaʼni romanimiz qahramonini!
Onegin stolda oʻtirar edi,
Eshikka goh-goh koʻz yugurtar edi.

XVIII

Ishorat qilar u: hamma urinar;
U ichar: hammasi ichar qichqirib;
U kular: hammasi qahqaha urar;
Chimirar qoshini: hamma jim turib
Qaraydi. Bu yerda udir xoʻjayin...
Qiz sal unutadi bu yer dahshatin.
Biroz tetiklanib, maroqlanadi,
Eshikni shu damda biroz ochadi...
Yolqinlanib yongan tun chiroqlarin
Esib oʻchiradi shamol toʻsatdan;
Jinlarning shaykasi gʻazablanarkan
Onegin hayqirar, nigohi chaqin;
Turadi oʻrnidan: turar hamma ham;
Onegin tashlaydi eshikka qadam.

XIX

Tatyana juda qoʻrqib titraydi,
Shoshib urinadi qochishga bundan,
Lekin hech iloj yoʻq, sabri bitadi,
Qichqirmoq istaydi, dami boʻgʻilgan,
Ovozi chiqmaydi, Yevgeniy ochar
Eshikni... Doʻzaxdan bu tasqaralar
Koʻzlarini tikar, qaltiraydi qiz.
Vahshiy bir qahqaha portlar omonsiz.
Oʻt koʻzlar, tuyoqlar, qiyshiq xartumlar,
Xunuk, qoʻrqinch tishlar, chochvoqli dumlar,
Osilgan moʻylovlar va tillar qonli,
Shoxlar, nuqul suyak barmoqlar bari

U qizni ko'rsatar, ko'z olaytirar,
Meniki! Meniki! – qichqirib turar.

XX

Meniki!..– O'qrayib, dedi Onegin,
Shunda g'oyib bo'ldi shayka nogihon;
Qorong'i, sovuqda qiz turar sokin,
Faqat uning do'sti turar yonma-yon.
Onegin jalb etib, iydrib asta ⁽³¹⁾
Tortar Tatyani qarshi go'shaga.
Qaltis bir kursiga o'tqazar uni
Qizning yelkasiga qo'yar boshini,
Nogihon Olga ham kirib qoladi,
Ketidan Lenskiy; porladi ziyo;
Onegin qo'lini ko'tarib, g'avg'o
Boshlaydi; ko'zlari vahshiy yonadi;
So'kar kutilmagan mehmonlarni u,
Tatyana yotadi nimjon, serqayg'u.

XXI

Janjal zo'rayadi; birdan Yevgeniy
Sug'urar bir uzun pichoq; lahzada
Lenskiy yiqilar; qo'rqinch qorong'i
Yana quyuqlashdi; qichqiriq, nola
Yuksaldi, lopillab ketdi chayla ham,
Dahshatdan Tatyana uyg'onar shu dam.
Qaraydi haryoqqa, uy ichi yorug',
O'ynar tongning qizil shu'lasi yallig'
Bergan darchaning muz oynaklariga,
Eshik ochiladi, qushdan ham yengil,
*Shimol Avrora*¹⁴¹ kabi qipqizil,
Olgasi kiradi uning yoniga;
Va deydi: «Xo'sh, qani, gapir-chi shu tun
Tushingda sen kimni ko'rding, ayt butun?!»

XXII

Lekin payqamasdan u singlisining,
Tushagida yotar. Qo'lida kitob,
Varaqlaydi uni, tushmas ko'z qiri,
Olgaga qaramas va qilmas xitob.
Bu kitob ichida garchi yo'q edi
Na shoirning shirin fikri, na dardi,
Na chuqur haqiqat, na tasvir; lekin
Qizga na Vergiliy, na adib Rasin,
Na Skott, na Bayron va na Seneka¹⁴²
Na-da xonimlarning Moda Jurnal¹⁴³
Hech qaysi qiziqmas u kitob kabi.
U edi, do'stlarim, Martin Zadeka, ⁽³²⁾
Xaldey¹⁴⁴ donishmandlar ahlining piri,
Asari: folbinlik, tushlar ta'biri.

XXIII

Mana shu hikmatli asarni bir gal
Ko'chkinchi savdogar olib kelgandi
Bu tanho qishloqqa; Tanya shu mahal
Kitobni qiziqib sotib olgandi.
Savdogar bir shaloq *Malvina* ila¹⁴⁵
Rozi bo'lgan edi uch yarim so'mga,
Va pulning ustiga olgandi yana
Ko'cha masallar¹⁴⁶in tergan majmua,
Ikki Pyotr¹⁴⁶noma, til qoidasin,
Marmontel¹⁴⁷ kitobin shular ustiga.
Keyingi vaqtlarda Marten Zadeka —
Tatyana sirdoshi... butun nash'asin,
Qayg'u, alam chog'in unga baxsh etar,
Ajralmas, u bilan uyquga ketar..

XXIV

Ko'nglini g'ash qilar edi ro'yosi,
Qanday tushunishni bilmasdi sira;
U qo'rqinch xayolning nedir ma'nosi,
Istardi kitobdan bir surushtirsa.
Tatyana muxtasar mundarijadan
Topadi alifbe sirasi bilan:
O'rmon, ham jin archa va tipratikon,
Zulmat, ko'prik, ayiq, qasirg'a – bo'ron,
Va hokazo so'zlar. Butun shubhani
Bu Marten Zadeka yecha olmadi.
Lekin u mash'um tush talqin qiladi
Qayg'uli va foje ko'p mojaroni.
Tatyana o'yladi yana qancha kun,
Tashvish tortar edi o'sha tush uchun.

XXV

Mana alvon qo'li bilan ol shafaq⁽³³⁾
Tonggi vodiylardan qilar armug'on
Quyosh ila birga juda xushchaqchaq
Imenina degan bayramni xandon.
Larin xonadoni ertadan buyon
Mehmonlarga to'la; qo'shnilar har yon
Bola-chaqa bilan kelmoqda yana,
Har xil aravalar va chanalarda.
Dahlizda tiqilish, qiy-chuv va g'ovg'a:
Mehmonxonalarda uchrash, tanishish.
Itlar hurar, qizlar olardi o'pish,
Bo'sag'ada shovqin, kulgi, qah-qaha,
Mehmonlar duvuri, salom, ta'zimi,
Sut-ena tovushi, go'dak yig'isi.

XXVI

Durkun, serkillagan xotini bilan
Bu yerga kelgandi Pustyakov – yo‘g‘on;
Qashshoq mujiklarning Gvozdin degan
Puxta xo‘jayini bu yerda mehmon.
Oq sochli chol-kampir Skotininlar
O‘ttiz yoshdan boshlab to ikki yashar
Bola-chaqagacha sudrab kelishgan.
Uyaz oliftasi Petushkov degan,
Mening amakvachcham bo‘lgan Buyanov¹⁴⁸,
Parga ag‘anagan, qalpog‘i katta ⁽³⁴⁾
(U sizlarga tanish bo‘lgay albatta),
Iste’foga chiqqan to‘ra Flyanov,
Ko‘p dag‘al g‘iybatchi va eski shayton
Poraxo‘r, qiziqchi, ochko‘z, o‘larmon.

XXVII

Panfil Xarlikovning oilasi-la
Mosye Trike ham bo‘lgandi hozir,
Oynakli, mallarang sochli, yaqinda
Tambovdan kelgan bir askiyabozdir.
Haqiqiy fransuz kabi kissada
Tatyanaga kuplet keltirmish hadya,
Buni bolalar ham bilardi garchi:
*Reveillez vous, belle endormie*¹⁴⁹.
Bu, to‘zondan shunday chiqdi yuzaga:
Mana shu kupletki, bosilgan bir choq;
Ziyrak shoir Trike chiqargan uzoq
Almanaxdagi ko‘hna qo‘shiqlar ichra,
*Belle Nina*¹⁵⁰ so‘zi o‘rniga, ana
Aslo tortinmasdan: *Belle Tatiana*¹⁵¹.

XXVIII

Yetilgan qizlarning aziz sanami,
Qo'shinlar turguvchi yaqin dahadan
Kentli onalarning oromi-joni
Rota komandiri ham yetib kelgan;
Uh, qanday yangilik, so'ramang, qanday!
Polkning musiqasi bo'lajak, hay, hay!
Polkovnikning o'zi uni yuborgan.
Shodlikning cheki yo'q, bal bo'lur chindan!
Sevinib sakraydi hamma qizchalar ⁽³⁵⁾
Mana taom tayyor. Juft-juft bo'lishib,
Mehmonlar yurishar qo'lni ushlab.
Qizlar Tatyani qurshab olalar,
Erkaklar qarshida: cho'qinib hamma
Ustalga cho'kishar g'ovur-g'uvur-la.

XXIX

Tingandi gap-so'zlar bir lahzagina.
Ovqat chaynashadi. Va har tomondan
Sharaqlar har turli asbob, talinka.
Qadahlar cho'qishar, jarang har yondan;
Mana birin-sirin mehmonlar hozir
Umumiy gurungga singar bahuzur.
Bir-birin tinglamas, qichqirishadi,
Kulishib, bahslashib chuvullashadi.
Ochilib ketadi eshiklar birdan,
Lenskiy, Onegin kirar shu palla,
«Oh, egam! oxir!» der beka baralla.
Qisilar mehmonlar va tezlik bilan
Harkim stul, asbob taklif qiladi,
Va ikki do'st darhol o'tqiziladi.

XXX

Xuddi Tatyananing ro'baro'siga
O'tqazishar, lekin tonggi oyday qiz
Rangsizdi; quvg'indi ohudan xiyla
Titroqdi; qoraygan ko'zlarin hargiz
Yerdan uzolmasdi; dilda chayqalar
Ehtiros olovi, boshi ay lanar.
Ikki do'st tabrigin eshitmaydi u;
Ko'zlardan yoshlari shu choqda duv-duv
To'kilmoq istardi; qiz boyaqish tayyor
Yuz tuban tushishga ketib hushidan.
Lekin, idrok bilan, iroda bilan
O'zin bazo'r tutib, jimgina aytar
Bir-ikki so'zni u yamlab, ohista,
O'tirar o'ziga zo'r berib, xasta.

XXXI

Og'ir, fojeona, asabiy holat,
Qizlar hushsizligi, ko'zyoshin ko'rish
Bunga Oneginda yo'q sira toqat;
Chunki bularni ko'p boshdan kechirmish.
Katta ziyofatga ilingan hamon,
Jahli chiqqan uning; lekin parishon
Qizdagi larzani u sezgandan so'ng,
Pushaymon ko'zlarin yerga tikdi to'ng.
Qovog'ini soldi g'azablanaroq
Lenskiyning jahlin chiqarib shu tun
Va undan o'xshatib o'ch olish uchun
Qasam ichdi. Mana kekkayib shu choq
Fikran chizaboshlar u birin-ketin
Hamma mehmonlarning karikaturasin.

XXXII

Tatyanada bo'lgan sarosimani
O'tirganlar bari bilaolardi;
Chunki, muhokama, ko'zlar nishoni
Shu topda tortilgan moy somsalarni
(Baxtga qarshi, somsa bo'lgan sho'rtangroq);
Jarkob bilan manje orasida yoq¹⁵²
Keltirib qo'yishar simlyanskiyni¹⁵³,
Puxta berkitilgan may shishasini;
So'ng, uzun, ingichka ryumkalar qator;
Sening beling kabi nozik va xipcha,
Ey Zizi,¹⁵⁴ qalbimning sof guli, g'uncha,
Ma'sum she'rlarimning parisi, ey yor,
Sevgining sehrli sen piyolasi.
Meni mast qilarding visol pallasi.

XXXIII

Probka otilar, shishadan shu on
May toshar, vishillar, she'r o'qish uchun
Trike turadi, u ko'pdan buyon
Bu paytni kutardi kekkayib butun.
Unga ko'z tikishib majlisdagilar
Chuqur bir sukunat kuzatadilar.
Tatyana nimtirik; Trike mana,
Bir parcha qog'ozni ushlab qo'lida
Kuylaydi qalbaki. Chapaklar, saslar
Uni olqishlaydi. Tatyana esa
Majburdir shoirga ta'zim etishga;
Ulug' bo'lsa hamki shoir xo'b kamtar,
Qizning sog'lig'iga ichadi oldin,
So'ngra taqdim etar qizga kupletin.

XXXIV

Boshlandi tabriklar, qutlashlar qator
Tatyana hammaga tashakkur etar,
Oneginga navbat yetganda, xumor
Va g'amgin qiz sari tashlaydi nazar.
Qizdagi horg'inlik, parishon holat
Yevgeniy qalbiga soldi marhamat:
Qizga ta'zim etdi, so'zsiz Onegin,
Uning ko'zlarining boqishi, lekin
Negadir muloyim edi, fusunkor,
U ta'sirlandimi chinakam, yoki
Bu narsa sho'xlig-u noz edi balki;
Xohishi bilanmi, yo beixtiyor,
Harqalay mehribon bu boqish darhol:
Tatyana qalbiga keltirdi majol.

XXXV

Surilgan stullar taqirlar ekan,
Xalq yopiriladi mehmonxonaga:
Bolari guvillab chuchuk uyadan
To'p-to'p uchgan kabi erkin dalaga.
Laziz ovqatlardan topib qanoat,
Qo'shnilar kekirib boshlaydi suhbat.
Xonimlar kaminga yaqin o'tirar,
Yosh qizlar burchakda shivirlab turar.
Mana yashil rangli stollar yoyiq¹⁵⁵.
Chaqirar qizg'in qimorbozlarni,
Boston hamda *Lomber*¹⁵⁶ – chollarning dardi,
Bugunga qadar ham mashhur *vist* aniq
Surushtirsang bir xil o'yindir bari,
Zerikkan bekorlar suygan ermagi.

XXXVI

Vist qahramonlari o'ynashgan edi
Sakkiz qayta o'yin va sakkiz daf'a
Ular o'z joylarin almashgan edi;
Choy hozir. Sevaman tushki ovqat-la
Choy ham kechki ovqat orasin ta'yin
Etishni; qishloqda bu emas qiyin.
Dahmaza kerakmas bunga hech qachon.
Qornimiz – eng to'g'ri soatdir hamon;
Fursati kelganda qistirib ketay,
Ko'p vaqt men o'zimning baytlarim aro –
Gap ochib bazmdan, bo'ldim ovora,
Kuyladim taomlar, probka va may
Haqida; ilohi Gomer,¹⁵⁷ sen kabi,
Ey o'ttiz asrning ulug' sanami!

XXXVII. XXXVIII. XXXIX

Mana choy berishar: qizlar odob-la
Dasturxonga endi qo'l uzatarkan,
Eshik orqasidan uzun bir zalda
Musiqa guldirab yuksalar birdan.
Ohangdor sadolar bilan sevingan,
Choyini qoldirib qiyomi bilan
Chet yoqa yerlardan bir paris¹⁵⁸ mana
Petushkov yondoshib kelar Olgaga;
Lenskiy raqs etar Tatyana bilan,
Qallig'i qari qiz Xarlikovani
Tambovli shoirim qo'ltiqlagandi,
Buyanov ajralmas Pustyakovadan.
Zalga sepilgandi shu choq hamma ham.
Butun shavkati-la bal chaqnar ko'rkam.

XL

Men bu romanimgning ibtidosida
(Birinchi daftarga qilingiz nazar)
Tasvir qilmoqchidim Alban¹⁵⁹ tarzida,
Peterburg balini, rassomdek chevar.
Berildim ko'ngilning bo'sh xulyosiga,
Tanish xonimlarning nafis poyiga
Doir xotiralar fikrim qoplamish,
Ey nafis oyoqlar, yetar adashish
Sizning u sehrli izlaringizda!
Modomiki, yoshligim qilmadi vafo,
Aqlimni yig'mog'im lozim mutlaqo,
Ishlarim, uslubim tuzatay tezda;
Ham romanning ushbu beshinchi bobin,
Lirik chekinishlardan men tozalayin..

XLI

Yosh umr quyuni, to'liqini kabi
Bir rangda, bir turda, lekin sho'x, jo'shqin
Valsning sho'x girdobi gir aylanadi;
Juft bo'lib, juft bo'lib xalq boshlar o'yin.
O'ch olish paytiga yaqinlasharoq,
Onegin ichidan iljayib bir choq
Yondoshar Olgaga. U bilan keyin
Mehmonlar oldida raqs etadi chin.
O'tqazib stulga keyin Olgani,
Uyoqdan-buyoqdan so'z ochar asta,
Bir-ikki minutdan keyin yanada
Boshlanar qiz bilan valsning¹⁶⁰ davomi.
Hamma ham hayratda... Lenskiy o'zi
Ishonmas: bu tushmi yo aldar ko'zi...

XLII

Mazurka gurladi. O'tmish zamonda –
Mazurka gurlasa jadal, ketma-ket,
Kattakon bir zalda, bir xonadonda –
Poshnadan qarsillab ketardi parket,
Qaqshab derazalar silkinar edi;
Hozir unday emas! Xonimlar kabi
Sip-silliq pollarda biz sirpanamiz.
Shaharlarda shunday, qishloqda yolg'iz
Mazurka hozir ham saqlagan tamom
O'zining qadimgi ruhin, chiroyin:
Mo'ylovlar, poshnalar, sakrash maqomin,
O'zgartirmagandir ularni ayyom,
U bizga jafokor moda balosi –
Eng yangi rusiyalilar havasi.

XLIII. XLIV.

Jasoratli mening Buyanov og'am
Keltirdi Tatyana bilan Olgani
Bizning qahramonga: shosharoq shu dam
Onegin Olgani qo'ltiqlagandi.
U bilan raqs etar beparvogina
Engashib shivirlar qizga jimgina,
Qandaydir tuzsizroq bir madhiyani,
Qo'lini siqadi shul choq Olgani.
Qizning bino qo'ygan yuzi gulgunday,
Yonadi, Lenskiy ko'rdi hammasin,
Qizishdi, tutashdi o'zin bilmayin;
Rashk, g'azab ichida u yiqilgunday,
Mazurka bitsin deb kutadi hali,
Qizni keyin raqsga taklif qilgali.

Lekin, mumkin emas. Mumkinmas? Nechun?
Oneginga Olga so‘z berib qo‘ygan.
Yo Rabbim, yo Rabbim! Axir qanday kun!
Na tinglar Lenskiy? Mumkin Olgadan...
Mumkinmi? Ona sut og‘zida hali,
U tannoz bo‘libdir, yoshlik mahali
Hiylaga sinashta bo‘lmish halitdan,
Halitdan xiyonat qilishni bilgan!
Zarbani daf’ etish uchun mador yo‘q,
Xotinlar makriga la‘nat sovurar,
Chiqib tashqariga otini so‘rar,
Minadi-chopadi. Ikki dona o‘q
Va bir juft to‘pponcha – shu o‘zi faqat –
Lenskiy taqdirin hal etar albat.

OLTINCHI BOB

La, sotto igiorni nubilosi e brevi,
Nasce una gente a cui'l orir
non dole.

Petr ¹⁶¹

I

Onegin sezdiki Lenskiy g'oyib,
Yanadan dilgirlik qo'ymaydi sira,
Olgan qasosidan qanoatlanib
Olganing yonida cho'mdi fikrga.
Uning orqasidan Olga esnadi,
Ko'zi jovdiraydi, Lenskiy qani?
Va uzoq cho'zilgan so'nggi, o'yini,
Og'ir bir tush kabi, hordirdi uni.
So'ng raqs bitdi. Tayyor kechki ovqat ham.
O'rin soladilar; endi mehmonlar
Bilan hamma uylar dahlizga qadar
Band bo'lgan. Shu topda hamma uchun dam,
Tinch uyqu lozimdir. Faqat Onegin
O'z uyiga jo'nab ketadi sekin.

II

Hammayoq tinchidi: mehmonxonada
Xurрак otar edi og'ir Pustyakov
Zil-zambil va lappos xotini ila.
Gvozdin, Buyanov hamda Petushkov,
Jilla sog' bo'lmagan Flyanov, bari
Yetishdi suyanib stullar sari.
Polda yotar edi Trike janob,
Fufayka va eski qalpoqda ag'nab.
Qizlarni oromli uyqu quchgandi.

Tatyana va Olga uyi to'la qiz,
Deraza ostida o'tirar yolg'iz,
Bechora Tatyana uxlamagandi,
Oy shu'lasida u yarqirab tanho,
Qaraydi dalaga, jim dala, dunyo.

III

ning birdan qang'ib keluvi,
Ko'zlarida yongan oniy bir mehr,
Olgaga nisbatan ajib qilig'i
Uning yuragiga chuqur – bir ta'sir
Qoldirib ketgandi...
Lekin Tatyana
Tushunolmas edi bu hodisaga.
Qizni rashk qayg'usi to'lqinlatadi,
Qandaydir sovuq qo'l qalbin siqadi,
Qandaydir o'pqqonlik uning tagidan
Shuvullab, qopqora girdob o'tganday...
«Halok bo'laman, – der Tatyana, – Netay,
U tufayli halok bo'lish o'zi shan,
Men hech zorlanmayman: nechun zorlanay?
U menga saodat bera olmagay».

IV

Olg'a bos, tarixim! Shu sahifadan
Bizni yangi bir shaxs aylaydi da'vat.
Lenskiy qishlog'i, Krasnogoryedan
Besh chaqrim narida sog'-u salomat –
Yashab kelmoqdadir bugunga qadar,
Falsafiy xilvatda beg'am, bekadar
Zaretskiy; o'zi bir vaqtlar shaloq,
Kartaboz shaykaga qo'rboshi; sayoq –
Shumlarning boshlig'i, maypurish durust,
Bu kunlarda halim, xush xulq va sodda;
Oila bobosi, bo'ydoq bir ota,
Shumlarning boshlig'i, maypurish durust,

Hattoki, u endi halol bir odam:
Shunday tuzalmoqda bizning asr ham!

V

Bir vaqt xushomadgo'y kibor olami
Yovuz botirligin uning maqtagan:
U chindan besh sajin naridagini
Urardi mo'ljallab to'pponcha bilan,
Bir marta, darvoqe bag'oyat sarxush
Urush maydonida g'ayrat ko'rsatmish:
Es-hushin yo'qotgan mast Zaretskiy
Qalmoqi otidan, jonsiz singari,
Balchiqqa yiqilgan va tushgan asir
Fransuzlarga u: bebaho garov!
Har tong Verida¹⁶² uch shishani darrov⁽³⁶⁾
Qarzga ichar edi; shu uchun hozir
Yana tutqun bo'lsa rozidir butkul:
Bu nomus Tangrisi, bu yangi Regul¹⁶³.

VI

Goho u masxara qilardi qiziq,
Ahmoqni o'xshatib tovlab qo'yardi,
Yoki zimdangina, yoki op-ochiq,
Dononi o'xshatib ahmoq qilardi,
Garchi, hazillari uning ba'zi choq.
O'ziga bersa-da ko'pgina saboq,
Garchi, ba'zi vaqtda o'zi go'l-bayov
Singari tuzoqqa tushsa-da darrov;
Talasha bilardi Zaretskiy shan,
Uning o'tkir-o'tmas javobi tayyor,
Ba'zan tadbir ila indamay turar,
Tadbir-la to'polon qiladi, ba'zan,
Buza olar ikki yosh do'st orasin
Duelga¹⁶⁴ yetkizib so'ng mojarosin.

VII

Yoki yarashuvga majbur qiladi,
Nonushtani ko‘rar uchovi baham,
So‘ngra, hazil, yolg‘on gap tarqatardi,
Ular obro‘cini to‘kardi har dam.
Zamonlar o‘zgardi! Yigit mardligi
(O‘zga bir sho‘xlikdir ishq dardi kabi)
Quvnoq yoshlik ila kechadi qaytmay,
Bizning Zaretskiy, men aytganimday,
Oqibat voz kechdi bo‘ronlardan ham,
Shumurt, akatsiya soyasiga band,
Yashaydi misoli asl donishmand,
Goratsiy singari ekadi karam,
O‘rdak, g‘oz boqish-la ovora bo‘lar,
Alifbe o‘qiydi undan bolalar.

VIII

U ahmoq emasdi; bizning Onegin
Qilmasa ham uni shaxsan ehtirom,
Yoqtirar bu zotning muhokamasin,
Ba‘zi to‘g‘rilarida qarashin sog‘lom.
Onegin u bilan ko‘rishsa ba‘zan –
Mamnun bo‘lar edi, shu-uchun ertan
Uning kelganini ko‘rganda bir on,
Onegin hech nima qilmadi gumon.
Zaretskiy salom-alikdan keyin,
Darrov kesib qo‘ydi o‘zga gap-so‘zni,
O‘ynatib ayyorlik bilan yuz, ko‘zni,
Oneginga berdi shoirning xatin,
Onegin deraza yoniga kelib,
O‘qidi ichida xatni tikilib.

IX

Bu maktub yoqimli va asilona
Qisqacha da'vatdan berardi xabar:
Sovuq haqiqat-la, ta'zimkorona,
Lenskiy duelga do'stin chaqirar.
Onegin qayrildi cho'chimay sira,
Shunday topshiriqning bu elchisiga
Yuzini o'girdi, o'zga so'z darkor
Emasdek, dediki: *u harvaqt tayyor!*
Uyida yumushi ko'p bo'lgan uchun
Zaretskiy uzoq qolish istamay
Turdi, izohlarni ortiq ko'rganday,
Chiqdi tashqariga; Yevgeniy shu kun
Tanho surishtirib qalbini o'zi
Harholda o'zidan bo'ldi norozi.

X

Bu holat nojo'ya; qat'iy tekshirib,
Chaqirdi o'zini vijdon hukmiga.
Shunda ma'lum bo'ldi o'zidadir ayb.
Birinchidan: haqsiz edi u kecha,
Nozik va pokiza ishqni shu qadar
Masxara qildiki, butunlay beor.
Ikkinchidan: mayli, o'ynasin shoir,
O'n sakkiz yoshlarda sevgiga doir
Yoshlik havaslarin afv etish mumkin.
Ko'ngildan sevarak shu yosh yigitni,
Yevgeniy taassub quroli kabi,
Yo qizg'in nizochi va sho'x o'spirin
Ko'rsatmay o'zini, aql va nomus
Egasi bo'lishi kerakdi... Afsus.

XI

Bir yirtqich singari hurpaymay, balki,
Ko'rsatsa bo'lardi asl hislarin;
Unga lozim edi qurol tarkini
Yosh qalbga o'rgatish... «Endi ish lekin
Kechikdi, vaqt o'tdi... o'ylaydi yana,
Shunisi yomonki, ishga bu daf'a
Aralashib qoldi eski duelchi;
U yomon, g'iybatchi, u so'zga epchil...
Qaytsa, Zaretskiy har yerda uni
Qattiq masxaralab yuradi har choq,
Ivir-shivir qilar, kular har ahmoq...»
Mana buni derlar fikri umumiy ⁽³⁷⁾!
Nomus prujinasi, bu bizning Xudo!
Mana, buning bilan aylanar dunyo!

XII

Chidamsiz dushmanlik bilan bag'ri qon
O'z uyida javob kutardi shoir;
Mana ketgan qo'shni, bu ezma inson,
Tantana-la javob keltirar oxir.
Rashkchi uchun endi xuddi bir bayram!
U qo'rqqan ediki, hazilkash oshnam
Biron iloj topib hazil qilmasa,
To'qimasa edi biron bahona,
Olib qochmasaydi ko'ksini o'qdan,
Butun shubhalari yechildi hozir:
Erta tongga qadar yetib boradir
Tegirmon bo'yiga ikkov uzoqdan;
Bir-biriga qurol dast ko'tarishar,
Chakkadan, yo beldan nishon olishar.

XIII

Nozchini nafratga loyiq deb, o'ynoq
Olgani ko'rishni duel oldidan
Istamagan edi Lenskiy – qaynoq;
Boqardi quyoshga, soatga ba'zan,
Eng so'ngida shoir siltadi qo'lni.
Qo'shni qizlar tomon boshladi yo'lni.
Istadi Olgani hayratga solsin,
O'z kelishi bilan qizarta olsin
Kutganday bo'lmadi: avvalgi kabi
Bechora kuychini qarshilash uchun
Sakradi zinadan Olgasi gulgun,
Yengil va havoyi umid singari,
U edi o'ynoqi, sho'x-shan va beg'am,
Avval qanday bo'lsa, shunday hozir ham.

XIV

«Tez qochib ketdingiz kecha siz nechun?»
Olgasining edi bu ilk savoli.
Barcha tuyg'ulari burqugan tutun,
Lenskiy indamas, yo'qdi javobi.
Yo'qoldi shoirning rashki, dardi-da
Bu tiniq ko'zlarning nuri oldida.
Bu latif soddalik qay go'zalda bor,
Uning o'ynoq ruhi qanday sho'lador!
Boqadi shirin shavq ichida shoir,
U ravshan ko'radi: yana sevilar;
Qalbida shu zamon o'kinch sezilar.
Kechir, deb Olgadan so'rashga hozir
U ichdan titraydi, so'z topolmaydi,
U baxtli, u endi qariyb sog'aydi...

XV. XVI. XVII

Yana-da u o'ychan, yana xafa u,
Go'zal Olgasining ro'baro'sida
Vladimirda yo'q edi kuch, tuyg'u
Tungi voqeani eslatay desa;
O'ylaydi: «Men qizga bo'lgum xaloskor.
Chidash mumkinmiki, buzuqi, ayyor
Maqtashlar, oh-vohlar otashi ila
Yosh qalbni aldagay qurib bir hiyla;
Zaharli va chirkin bir qurt sunbulning
Novdasin kemirib qo'ymasin tag'in;
Atigi ikki tong o'pgan g'unchasin
So'lg'inlik quchmagay – yosh umrin gulning».
Do'stlarim, chiqadi bundan shu ma'ni:
Oshnam-la duelga chiqurman ya'ni...

XVIII

Tatyana qalbini qanday bir yara
Kuydirayotganin bilsaydi bir on!
Oh, koshki, xabardor bo'lsa Tatyana,
Koshki, u bilsaydi erta nogahon –
Vladimir Lenskiy bilan Yevgeniy
Talashar qabrning tin ko'lkasini;
Ehtimol, Tatyana ishqiy yanadan
Qovushtirarmidi do'stlarni qalban!
Bu ehtirolarni hech kimsa lekin
Tasodifan bo'lsin kashf qilolmadi,
Onegin butunlay og'iz ochmadi;
Tatyana jim ingrar edi yashirin,
Bila olar edi enaga yolg'iz,
Lekin u juda ham edi fahmsiz.

XIX

Butun kech parishon edi Lenskiy.
Goh sukut qiladi, dam u shod yana,
Agar erkalatsa ilhom kishini,
Har vaqt shunday bo'lar: Lenskiy xafa,
Chalardi klavikord,¹⁶⁵ solib qovog'in
Yolg'iz akkordlarni olardi lekin.
Dam u ko'zlarini tikib Olgaga,
«Men baxtli, to'g'rimi» derdi ohista.
Kech bo'ldi; jo'namoq payti ham yetdi
Qalbi siqiladi, dard-u g'am ulkan.
U yosh qiz ila xayrlasharkan
Ko'ngli go'yo chil-chil sindi-da ketdi.
Qiz unga der: «Sizga nima bo'ldi-a?»
Eshikda u javob berar: Hech nima.

XX

Uyiga qaytib u pistoletini,
Nazardan o'tkazib, yana yashikka
Joyladi, so'ngra u yechib kiyimni,
Sham yoqib, Shillerni ochdi ohista.
Lekin, unga hokim yolg'iz bir fikr;
Hasratli qalbini mudroq bosmaydir:
Tasvir qilib bo'lmas go'zalligi-la
Olgani ko'radi ko'zi o'ngida,
Shunda Vladimir kitobni yopar,
Qo'lga qalam olar; ishqiy safsata
Ila sug'orilgan misralar esa
Kumushdek jaranglar, ko'ngildan oqar.
Ziyofatlarda mast Delvig singari¹⁶⁶
U o'qir she'rlar – o't va dard bari.

XXI

She'r tasodifan saqlangan, mana
Men uni sizlarga etayin taqdim:
«Qayga uzoqlashib ketdingiz, qayga,
Bahorimning oltin kunlari, baxtim?
Menga kelajak kun nima hozirlar?
Chuqur qorong'ida yashirin sirlar,
Nigohim behuda qidirar uni,
Hojat yo'q: haqlidir taqdir qonuni.
Teshib o'tgan o'qdan men yiqilaman,
Yoki yondan uchib o'tadi qiyo,
Barchasi ne'matdir: uyg'oqlik, ro'yo,
Bordir har biriga soat – muayyan;
Muborakdir zahmat, tashvishli kun ham,
Muborakdir zulmat yopingan tun ham!

XXII

Sho'lalar yarqirab yonadi tongda,
Kunduz yorqin jilva qiladi birdan;
Men esa – ehtimol, erta sog'ona
Sirli zulmatini quchib yotarman.
Yoshgina shoirning xotirasini
Qamrar unutilish – zamon daryosi,
Meni unutadi jahon; sen lekin,
Ey nafosat qizi, kelasanmi chin,
Shu bevaqt, mozorim ustida ko'zyosh
Quyib o'ylarsanmi: u sevdi meni,
Jo'shqin bir umrning dardli tongini
Yolg'izgina menga baxsh etdi sirdosh!
Sevgili dildorim, azizim mening
Kelaqol, kelaqol: men ering sening! ...»

XXIII

U shunday yozgandi mubham va so'lg'in,
Buni romantizm deya ataymiz,
Garchi romantizm bunda bus-butun
Ko'rmayman, ham uni nima qilgaymiz?
Nihoyat, yoyilgan vaqtda tong nuri,
Charchagan boshini solar u quyi,
Ideal¹⁶⁷ deb atalgan modali so'zda,
Mudroq paydo bo'ldi jimgina ko'zda;
Uyqu lazzatini totib u ozroq,
Jimjit kabinetga kiradi chaqqon.
O'zni unutmadi, qo'shnisi shu on
Uyg'otar shoirni u turtib qistoq:
«Turing, soat yetti, vaqt o'tib qoldi.
Onegin bizlarni naq kutib qoldi».

XXIV

Ammo, yanglishardi: chunki Onegin
Dang qotib uxlardi xuddi shu choqda.
Yorishib borardi tun asta-sekin.
Xo'roz tong yulduzin qutlar uzoqda;
Onegin bemalol uxlab yotardi.
Mana quyosh chiqib yuksala bordi.
Havoda bo'ronlar guvlab aylanar,
Oftobda yarqirab qor uchar, o'ynar,
Yotoqdan Yevgeniy turmagan ammo,
Hali ham yelpiydi uyqu qanoti.
Mana ko'zlarini ochdi nihoyat.
Pardani ko'tarar, chaqnaydi samo.
Ko'rarki, qo'radan jo'nash mo'ljali
Allaqachon o'tgan, shoshar turgali.

XXV

Darhol ching'irlatar. Yugurib kirib,
Uning xizmatchisi Fransuz Gilo,
Joma va tufisin tez taqdim etib,
Ichki kiyimni ham qilar muhayyo.
Kiyinishga shoshar shu choq Onegin.
Giloga buyurar – tez tayyorlansin
Birga borish uchun, ham olsun qo'lga
Qurol-o'q solingan bir yashik. Yo'lga
Mana tayyor bo'ldi chopqir chanalar.
Onegin o'tirib, tegirmon tomon
Uchadi: Yetdilar. Qarolga shu on.
Qurolni olib yur, deb u buyurar.
Otlarni daraxtga bog'lab xizmatkor,
Onegin ortidan jo'nar bosib qor.

XXVI

To'g'onga suyanib ko'pdan Lenskiy
Kutib turar edi bunda besabr.
Qishloq mexanigi quv Zaretskiy
Tegirmonda har xil nuqson topadir.
Afv so'rab yetib keldi Onegin,
Zaretskiy hayron, buradi labin:
«Qani axir, qayda sizning sekundant?»¹⁶⁸
Duel sohasida klassik, pedant,
Usulboz edi aslida xulqan,
Hatto odamzodni o'ldirmoqda ham
Qoida, shartlarin so'rardi hardam,
Bu san'at shartlarin buzmay qat'iyon,
Qadimgi odatin raso bajarar,
(Mana bu sifatini maqtasak bo'lar).

XXVII

«Mening sekundantim?» dedi Onegin:
«Mana u: rafiqim, Gilo afandi.
Mening namoyandam uchun men taxmin
Qilamen e'tiroz bo'lmagay endi:
Garchi bu noma'lum kishi esa-da,
Lekin o'zi juda vijdonli kimsa».
Zaretskiy labin tishlab qolarkan,
Onegin so'raydi Vladimirdan:
«Xo'sh, endi boshlaymiz?» – Boshlasak bo'lar, –
Deb aytdi Lenskiy, ketdi ikkisi
Tegirmon ortiga... Va Zaretskiy
Ham vijdonli kimsa – xizmatkor tuzar –
Ekan nariroqda shartnoma¹⁶⁹ muhim,
Dushmanlar turardi yerga boqib jim.

XXVIII

Dushmanlar! Ko'pdanmi qonning chanqog'i
Ayirdi ularni bir-birisidan?
Yaqinda ularning butun bo'sh chog'i
Suhbatda, taomda sheriklik bilan
O'tmasmidi axir? O, ular hozir
Dahshatli, tushunib bo'lmas bosiriq
Ichra tayyorlashar sokin, op-ochiq,
Bir-birlari uchun balo chuqurin.
Belanmay qonlarga qo'llari hali,
Ular xandon urib, naq do'stlar kabi,
Topishib ketmasmi yana bir-birin?
Biroq kiborlarning dushmanligin ko'r,
Qalbaki uyatdan qo'rqadilar zo'r.

XXIX

Mana to'pponchalar birdan yarqirar.
Bolg'acha gurladi tegib sumbaga:
Yarqiroq o'qdonga o'qlar joylashar,
Tepki shiqilladi birinchi daf'a.
Mana to'kiladi o'qdonga kulrang
Oqimcha singari porox: ana jang!
Mustahkam buralgan tishli chaqmoq tosh
Hozircha tikkaygan; parishon, dilg'ash,
Bir to'nka ortida Gilo turadi.
Ust to'nni tashlaydi ikki dushman ham.
Zaretskiy o'ttiz ikki teng qadam
Juda aniq, tekis qilib o'Ichadi,
Do'stlarni ayirdi har ikki tomon,
Oldi to'pponchasin ikkisi shu on.

XXX

«Endi yaqinlashing» – Sovuq qon, vazmin,
Nishon olmay hali bu ikki dushman
Keskin odim otar, tekis va sokin
To'rt qadam qo'yadi ikki tomondan,
O'tishdi o'limning to'rt bosqichini.
Oldinga bosishdan to'xtamay hali,
O'z to'pponchasini Yevgeniy shu on
Ko'tara boshladi asta, beomon;
Mana tashladilar besh qadam tag'in.
Lenskiy so'l ko'zin biroz qisaroq,
Nishon ola boshlar – shu zamon biroq
Onegin o'q uzdi... Taqdirning tayin
Etgan soati ham urildi hozir,
To'pponchani qo'ldan tushirar shoir.

XXXI

Qo'lni ko'kragiga sekin qo'yadi,
Yerga yiqiladi... Bulutli nigoh
G'amnimas, o'limni tasvir qiladi.
Tog'larning sirtidan ba'zida nogoh,
Quyoshda uchqunlar chaqnatgan qorlar —
Bo'laklanib shunday asta yumalar.
Oniy izg'irindan qalbi titragan
Onegin chopadi shoirga birdan,
Boqar va chaqirar, faqat behuda:
Chunki endi u yo'q. Navqiron shoir
Bemahal o'limni quchdi, ming chaqir!
Bo'ron nafasidan tong shafag'ida
Go'zal, toza chechak so'ldi bemahal,
So'nib qoldi birdan mehrobda mash'al!..¹⁷⁰

XXXII

Qimir etmay yotar, ajib juda ham,
Manglayida horg'in va so'nggi armon,
U ko'krak ostidan yarador, shu dam
Oqardi tinmasdan yarasidan qon.
Bir nafas ilgari bu qalb ichida
Urrib turar edi ilhom va gina,
Dushmanlik va umid, muhabbat, har on
O'ynar edi hayot, o'ynar edi qon:
Endi u tashlandiq g'arib uy kabi,
Ichi qop-qorong'i va jimjit faqat,
Uni quchgan endi mangu sukunat,
Pardalar yopilgan, derazalari
Bo'r bilan suvalgan. Yo'q uy bekasi.
Qayda, Xudo bilar. O'chgan qorasi.

XXXIII

Yaxshi bo'lar yozib o'tkir hajviya
Befahm dushmanni quturtirish chin.
Ahmoq shoxlarini o'jarchasiga,
Egaroq oynaga uning qarashin
Tomosha qilishlik juda yaxshiku;
O'zini tanishga ko'p uyalsa u,
Hammadan yoqadi, do'stlar, u agar –
Ahmoqcha baqirsa: menmi bu magar!
Yana ham yaxshiroq bo'lardi, zimdan
Unga tayyor qilib bir parcha mozor,
Yaxshi masofadan turib, purviqor
Nishon olsang rangsiz peshonasidan;
Lekin darxon qilish uni bus-butun,
Jilla ham yoqmasa kerak siz uchun.

XXXIV

Na bo'ladi, agar o'qingiz bilan
Yiqilsa yoshgina qalin do'stingiz,
Sizga tavozesiz boqib, yo birdan
May ichish bazmida tamom sababsiz,
Bir bahona topib qilsa haqorat.
Yo qizg'in achchig'dan o'zi betoqat,
Jangga da'vat etgan bo'lsa u mag'ur,
Ayting: ruhingizni qanday his bo'g'ur,
Agar u do'stingiz jim quchsa yerni,
Qarshingizda yotsa qimirlamay zum,
Sho'rlikning boshini silasa o'lim,
Tosh singari asta qotsa badani?
Boshida enkayib ming qichqirsangiz,
Lekin undan sado chiqmasa hargiz?

XXXV

Ko'ngil azobining iztirobidan
Mahkam siqib qo'lda to'pponchasini,
Yevgeniy shoirga nazar tashlarkan,
«Na bo'ldi? O'libdi!» dedi qo'shnisi.
O'libdi! Dahshatli bu xitob bilan
Tosh qotib Onegin qaltirar, birdan
Chekinar; chaqirar odamlarni u,
Yaxlagan jasadni Zaretskiy shu –
Zamon bir chanaga avaylab qo'yar;
Uyga u eltadi mudhish xazina
O'likni payqagan otlar jimgina
Turmaydi; urunib, ko'piklar sochar.
Po'lat so'liqlarni chaynashar tinmay.
So'ngra, ular uchib ketadi o'qday.

XXXVI

Ehtimol, shoirga siz achinasiz:
Nash'ali umidlar gullagan payti.
Dunyoga ulardan qoldirmay bir iz,
Go'daklik kiyimin tashlamay hali,
U so'ldi! Qayerda qizg'in hayajon,
Qayerda yosh, yuksak, nozik va mardon
Hislar, fikrlarning nodir va asl
Intilishlari u? Qayerda, aytgin?
Qani muhabbatning toshqin havasi,
Bilimga, mehnatga bo'lgan chanqoqlik,
Qabih ish, uyatdan qo'rquv va poklik?..
Qaydasiz, muqaddas she'r ro'yosi!?
Qaydasiz, samoviy hayot soyasi,
Qaydasiz, dil suygan xayol sharpasi?

XXXVII

Ehtimol, jahonning saodati-chun,
Yoki shuhrat uchun tug'ilgandi u;
Sukut etgan sozi ohangdor kuyin
Va go'zal sadosini dunyoda mangu
Yuksalta bilardi. Kim bilgin, balki,
Kiborlar olami narvonidagi
Oliy bir martaba, izzat poyasi
Uni kutar edi. Shoir soyasi –
Muqaddas sirini o'zi-la birga
Qabrga eltgandur; endi biz uchun
Hayot bag'ishlovchi sozni quchdi tun.
Qabrda yotar u, va unga sira
Yetmas zamonlarning madh-u sanosi,
Kelgusi nasllar ishq, duosi.

XXXVIII. XXXIX

Bu ham bir ehtimol: shoirni, balki,
Kutib turar edi oddiy bir taqdir.
O'tib ketgach qizg'in yigitlik davri,
Sovurdi ruhining o'ti, kim bilar?
O'zgarardi balki, u sekin-sekin
Ijoddan ayrilar, olardi xotin,
Qishloqda taltayib yashardi so'qim,
Egnida qavilma choponi to'qim,
Hayotni anglardi balki chinakam,
U qirq yoshida bod kasalga uchrar,
Yer, ichar, zerikar, semirar, ozar,
Nihoyat yotoqda, ajal kelgan dam,
O'lgan bo'lar edi – bunga ne chora,
Bolalar, kampirlar, tabiblar ora.

XL

O'quvchim, har nima bo'lmasin, mayli,
Lekin, afsuski, u yoshgina oshiq,
U shoir, tafakkur, xayol timsoli
Halok bo'ldi do'stning qo'lida yoziq.
Ilhomning farzandi yashagan joydan,
So'l tomonda bordir bir kichik maskan,
Bu yerda qo'sh archa o'sar yonma-yon,
Archaning tagidan oqadi haryon
Buloq suvi kumush uqa singari;
Bunda qo'shchi orom olishni sevar,
To'lqinga botirish uchun kelishar
Pichanchilar olib jarang ko'zani;
Quyuq soyalikda, buloq yonida,
Tikilgan kichik va sodda obida.

XLI

Bahorning yomg'iri qir ekinini
Tomchilab yashnata boshlarkan, cho'pon
Haykalning ostida o'z shippagini
To'qib, baliqchilar haqida doston
Kuylaydi; yoshgina shaharlik xotin,
O'tkazib qishloqda issiq yoz chog'in,
Otini qamchilab ucharkan yolg'iz,
Uchi ko'rinmagan dalada g'amsiz,
Qayish tizginini birdan tortaroq,
Haykalning oldida otni to'xtatar.
Shlyapadan mayin to'rini tortar,
Ko'zini yugurtib o'qirkan shu choq
Bir sodda bitikni – ma'yus bo'ladi
Va nafis ko'zlarga yoshlar to'ladi.

XLII

Top-toza dalada jo'narkan sekin,
Bu xotin xayolga sho'ng'iydi chuqur.
Ruhi uzoq zamon yo'qotib erkin
Lenskiy taqdiri bilan lim to'lur.
O'ylaydi: «Olganing holi na bo'ldi?
Qancha vaqt qalbiga g'am-g'ussa to'ldi,
Yoki tez o'tdimi motam pallasi,
Qayerda turarkin endi opasi?
Satang go'zallarga u satang dushman,
Nash'a va insonlar qochqini qayda?
Qayda mudom dili ziq bo'lgan telba?
Yosh shoir qotili qayerda sarson?»
Bu haqda hisobot berurman: faqat
Batafsil so'zlashga zolimdir fursat.

XLIII

Lekin, hozir kutmang. Sevsam-da uni –
O'z qahramonimni men butun qalban,
Garchi qaytsam-da unga bir kuni,
Biroq hozir aslo qarayolmayman.
Yillar nasr sari sudraydi meni,
Yillar quvayotir sho'x qofiyani,
Men esa – oh chekib bo'layin iqror, –
Ketidan sudralib boraman beor.
Qadimiy qalamning yo'qdir havasi,
Tarqoq varaqlarni qoralash uchun;
O'zgacha va sovuq xayollar, butun
O'zgacha zahmatning g'am-andishasi
Hayot bazmida ham, jimjitlikda ham
Qalbim ro'yosini tinch qo'ymas bir dam.

XLIV

Tanidim o'zgacha orzu sasini,
Tanidim endi men yangi qayg'uni,
Orzular qaynatmas qalb nash'asini,
Eski qayg'ularning dilda tuguni
Xayollar, sizdagi sirdoshlik qani?
Mangu qofiyasi u *yoshlik* qani?
Ajabo, yoshlikning gultoji chindan
So'lganmi, nihoyat, so'lganmi birdan?
Inonish mumkinmi, shumi haqiqat,
Qayg'uli har qanday sho'xlikdan xoli,
O'tarmi umrimning bahor ayyomi?
Shu choqqacha hazil derdim men faqat,
Nahotki, yoshligim qayta bermas yuz?
Nahotki, yoshim ham bo'libdir o'ttiz?

XLV

Demak, umrimning-da o'tmishidir yarmi,
Ko'raman, lozimdir iqror etishim.
Xo'p, taqdir shu ekan: endi samimiy
Xushlashaylik, yengil yoshligim menim!
Minnatdorman sendan zavq-safo uchun,
Qayg'u, dard, yoqimli u jafu uchun.
Sho'xliklar, qaynashlar, bazmlar, surur –
Baxsh etgan bor tuhfang uchun tashakkur.
Rahmatlar o'qiyman, sen bilan har on
G'avg'olar ichida, sukut, ichinda,
Kayflar surgandim... Qongunchagina. . .
Bas, yetar! Bugun men yangi yo'l tomon
Ravshan ko'nglim bilan qadam tashlayman,
O'tmishdan men orom ola boshlayman.

XLVI

Orqamga qarayin kechir, maskanim,
O'ychan ruhim tushi, qizg'in xayoli,
Shirin tanballik-la to'la kunlarim
Qo'yningda bir zamon kechdi vafoli.
Sen esa, sen ham, ey yosh jo'shqin ilhom,
Mening xayolimni to'lqinlat mudom,
Sust, mudroq qalbimni sen jonlantirgil;
Maskanimga tez-tez sen uchib kelgil,
Shoir ruhi uchun aslo qo'yma yo'l,
Sovushga, qurishga, yovvoyilanishga,
Nihoyat, tosh kabi qotib qolishga,
Kiborlar hayoti bo'g'uvchi bir qo'l,
Bu girdob ichida, siz bilan, do'stlar,
Afsuski cho'milib keldik barobar⁽³⁸⁾!

YETTINCHI BOB

Moskva, Rossiyaning sevikli qizi,
Qaydan topish mumkin mislingini sening?
Dmitriyev

Sevmasdan bo'lurmi ona Moskvani!
Baratniski

Moskvaga quvg'in bo'lish! Demak jahonni ko'rish!
Qayer yaxshiroq?
Biz bo'lmagan joy.
Griboyedov¹⁷¹

I

Chaqnagan bahorning nafasi bilan
Tevarak tog'larning sirtidan qorlar
Erib, loyqalanib oqadi birdan,
Suvga lim to'ladi dala-o'tzorlar.
Uyqudan ko'z ochib tabiat, yorqin –
Tabassum-la qarshi olar yil tongin.
Zangori tus bilan porlaydi samo,
O'rmonlar ko'karar po'rsillab go'yo,
Ranglari tovlanar toza va tiniq.
Dalaning bojini yig'ish-chun ari,
Mo'm hujradan uchar o'tloqlar sari.
Vodiylar sergiydi, tovlanar iliq.
Podalar ma'rashar va bulbul bunda
Sayraydi tunlarning jimjitligida.

II

Kelishing naqadar hasrat baxsh etar,
Bahor, oh bahor! Ey sevgi fasli!

Qanday intizorlik, hayajon, kadar
Ruhimga singadi, bilsayding, asli!
Men qanday og‘ir bir yupanish bilan
Zavqlarga botaman, bahorning esgan,
Yuzimni silagan nafasi ila,
Qishloq sukutining sof og‘ushida!
Zavqlarmi begona, yo menim uchun,
Har nakim baxsh etar hayot va surur,
Har nakim yashnatar, sochar ziyo-nur,
Allaqachon o‘lgan ruhimga so‘lg‘in
Uzilish, zerikish, horg‘inlik berar?
Har nima u uchun qora ko‘rinar?

III

Yoki kuz faslida to‘kilgan barglar
Yana qaytib kelsa, bo‘lmaymizmi shod,
O‘rmonlarning yangi qo‘shig‘in tinglar
Bo‘lsak kechmishlarni etmaymizmi yod?
Yoki qayta kelmas o‘tar umrimiz
Astagina so‘lib borishini biz,
Dard chekib o‘ylaymiz, jonli, yashnagan
Tabiat oldida tuyamiz ravshan?
Ehtimolki yodga tushadi tag‘in,
Shoirona ro‘yo ichida dildor,
O‘zgacha bir bahor, eski bir bahor,
Bu bahor uzoq bir diyoy va oydin
Ajoyib tun, sevgi xayoli shunda
Qo‘zg‘atmasmi to‘lqin yurak ichida...

IV

Mana qanday fasl: tanti yalqovlar,
Epikur¹⁷² muridi – hakimlar, yana
Beparvo, baxtiyor, beg‘am anqovlar,
Levshin maktabining qushchalari-la (39),

Siz ham, ey qishloqning o'tog'alari,
Sizlar ham, sersezgi xonimlar, qani,
Sizni chaqiradi qishloqqa bahor,
Iliqlik, gul va ish fasli ko'p dildor,
Ilhomlarga to'lib kezishlar payti,
Chaqiradi sirli, oydin kechalar,
Do'stlarim, dalaga! Tez chiqing, kechar.
Chiqing, og'ir yukli karetdami,
Pochtovoy yo oddiy aravalarda,
Shahar qopqasidan chiqingiz barcha.

V

Ha, siz-chi lutfkor o'quvchim, keling,
Chetdan xarid qilgan aravangizda,
G'ovur-g'uvur to'la shaharlardan keting,
Qish chog'i unda xo'b zavqlandingiz-da;
Boraylik bilarmon bu muzam bilan
Ismsiz u daryo bo'yida turgan
Qishloqqa, tinglaylik o'rmon gurlashin;
Bekorchi, noxushnud bir go'shanishin –
Mening Oneginim yaqin zamonda,
Xuddi shu yerlarda qishni kechirgan;
Xayolchan, suyukli Tatyana bilan
Yashagan butun qish bo'lib hamsoya.
Lekin, endi uning qorasi o'chgan,
Bu yerga u g'amli iz tashlab ko'chgan.

VI

Yarim bir doira shaklida yotgan
Tog'lar orasida kichik buloqqa
Boraylik, suv oqib yashil uvadan
Daraxtlar oralab yetar irmoqqa.
Bu yerda bahorning oshig'i bulbul
Butun kecha kuylar; va na'matak gul

Ochilgan; buloqning tovushi mayin;
Qartaygan qo‘sh archa soyasi sarin;
Bu yerda ko‘rinar bir qabr toshi,
Yozuvi so‘zlaydi o‘tgan kimsaga:
«Falon bir tarixda, falon sanada,
Botirlar o‘limi bilan yosh chog‘i
O‘lgan Vladimir bunda yotadir,
Qabringda orom ol, yosh yigit – shoir!»

VII

Keksaygan archaning butoq-shoxida,
Bir choqlar, sahargi shabboda sarin,
Xokisor mana shu qabr boshida,
Tebratardi sirli gultojni sekin.
Bir mahal, quyilgach kech g‘ira-shira,
Bu yerga kelishib ikki hamshira,
Qabr tepasida quchoqlasharoq,
Yig‘lashar edilar oydinda inoq.
Faqat, hozir esa... bu g‘amli haykal
Unutilgan butun. Unga borgan iz
O‘chgandir. Butoqlar endi gultojsiz,
Mo‘ysafid va yupun cho‘pon har mahal,
Bunda avvalgiday qo‘shiq aytadi,
Kambag‘al chorig‘in bunda yamaydi.

VIII. IX. X

Bechora Lenskiy! Biroz vaqt Olga
Ichidan ingradi, yig‘ladi piq-piq.
Hayhot! Yosh qalliqqlar o‘z qayg‘usiga
Bo‘la olmas ekan uzoq vaqt sodiq!
Boshqasi jalb etdi uning diqqatin,
Boshqasi bu qizning dard-u hasratin –
Sevgi xushomad-la yupatdi tamom
Bu harbiy odamdi, xullasi kalom,

Jalb etdi Olganing muhabbatini,
Mana qiz u bilan mehrob qoshida
Turardi jimgina, gultoj boshida,
Boshin quyi solib kutar baxtini.
Suzuk ko'zlarida o't yonar lim-lim,
Lablarida uning yengil tabassum.

XI

Bechora Lenskiy! O'lim bag'rida,
Soqov abadiyat quchog'ida u,
Qayg'uli kuychining yoniq ko'ksida,
Xiyonatning mash'um xabari tuyg'u –
G'azab to'ldirdimi? Yo uyquda kar,
Hushsiz va sezgisiz rohatda yotar?
Jahli chiqmadimi hech nimadan ham,
Uning uchun yopiq va gungmi olam?
Naq shunday! Parvosiz bir unutilish
Qabrga kirganda bizni kutadi.
Sevgililar, do'stlar, dushmanlar sasi
Nogahon kesilar. Merosxo'rlar tish
Qayrashib birgina mulk uchun, essiz,
Bir janjal boshlashar tezdin hayosiz.

XII

Tez kunda Olganing jarang ovozi
O'chdi Larinlarning xonadonidan.
Xizmati tufayli o'z Olgasini
Kuyov olib polkka jo'naydi rasman.
Kampir, qizi bilan vidolashgan chog',
Yoniq ko'zyoshlarin oqizdi buloq,
Joni naq bo'g'ziga tiqilgan kabi.
Yolg'iz bir Tatyana yig'layolmadi,
Faqat, uning shu on yuzlari mahzun,
Qoplendi o'limning o'chiq rangi-la;

Hamma ham eshikka chiqqan paytda
Kelin va kuyovning atrofin butun
Qurshab olib hamma vidolasharkan,
Tatyana ularni kuzatdi qalban.

XIII

Ularning qorasi o'chguncha bu qiz
Qaradi, go'yoki tuman ichidan...
Mana qoldi yolg'iz, Tatyana yolg'iz!
Hayhot! Shuncha yillar dugona bo'lgan,
Uning bu qumrisi, do'st-sevgilisi,
U bilan tug'ishgan aziz singlisi
Tole' yeli uni uchirdi yiroq,
Undan ayrilgandi abadiy shu choq
Soyadek tentirab yurar bekorga,
Xarob bog'chalarga ba'zan qaraydi...
Hech yer, hech narsadan orom olmaydi.
Bosib tindirilgan u ko'zyoshlarga
Na taskin topadi va na tasalli,
Yurak qoq yorilib ketguday hali.

XIV

Mudhish yolg'izlikda kuchliroq yonar
Tatyana ko'ksida sevgi otashi
Onegin uzoqda. Lekin zo'rayar
Qizning yuragida sog'inch, qo'msashi.
Endi hech ko'rmaydi uni Tatyana,
Va o'z qardoshining qotili yana
Qizning yuragida nafrat ham qo'zg'ar,
Shoir halok bo'ldi... Yodiga olar
Biron kishi yo'qdir. Mana birpasda
O'zgaga berildi yosh mahbusasi.
Moviy samodagi bir tutun kabi
Shoir xotirasi qolmadi esda.

Ehtimol, shoirga ikki qalb hanuz
Qayg'urar... Qayg'uda ne bor, aytingiz!

XV

Oqshom payti. Osmon qoraygan. Suvlar
Sekin oqar... Qo'ng'iz vizillab qolar.
Laparchilar tingan – tarqalgan ular,
Daryoning narigi bo'yida yonar
Baliqchilar o'ti. Tatyana shu choq
Sof dalada yolg'iz sayr etdi uzoq.
Xayollarigina chulg'agan uni,
Quyulardi sekin oy kumush nuri.
Yurdi, yurdi. Qirdan ko'rdi quyida:
Onegin qo'rasin ko'rdi nogahon,
Tepaning ostida qishloq va o'rmon,
Bir bog'cha tip-tiniq daryo bo'yida.
Boqarkan ularga Tatyana dili
Bir zumda tez urib, dukullab ketdi.

XVI

Uni sarosima qilar gumoni:
«Oldinga yuraymi, orqaga qaytay?..
U-ku bunda emas, bilmaslar meni...
Shu uyga, shu boqqa bir qarab o'tay...»
Bazo'r nafas olib Tatyana shu on
Tushadi tepadan, atrofga hayron
Yugurtar qarorsiz boqishlarin qiz...
So'ng kirar hovliga, hovli kimsasiz.
Kuchuklar uvullab unga yugurdi.
Qo'rquvdan bu qizning dod-faryodiga
Atrofdan chuvullab bir to'da bola
Bir zumda yig'ilib itlarni urdi,
Va quvdi har yoqqa ko'tarib suron,
Himoya qilishdi qizni shu zamon.

XVII

«Ko‘rishim mumkinmi barinning uyin?»
So‘radi Tatyana. Tezda bolalar,
Kalitini olib keltirish uchun,
Anisya qoshiga duv yugurdilar;
Darhol qiz yoniga kelar Anisya,
Eshik ochiladi qiz qarshisida.
Tatyana bo‘sh uyga kirar; bir zamon
Bu yerda yashagan bizning qahramon.
Tatyana ko‘radi: zalda qarovsiz
Bilyardning ustida tayoq dam olar,
G‘ijimlangan, yumshoq kursida yotar
Chavandoz qamchini. Uzoq boqar qiz;
Kampir unga dedi: «kamin mana bul,
O‘tirardi barin shu yerda nuqul».

XVIII

Bu yerda u bilan qilardi ovqat
Qo‘shnimiz Lenskiy marhum qish payti.
Ketimdan bu yoqqa qiling marhamat,
Mana bu janobning o‘z kabineti.
Bunda rohat qilib ichardi qahva.
Prikazchiklaridan tinglar ma’ruza,
Kitob ham o‘qirdi ertalab ba’zan...
Eski barin o‘zi shunda yashagan;
Shu yerda men bilan yakshanba kuni
Deraza oldida taqib ko‘zoynak,
Qarta ham o‘ynagan u keksa andak
Tangrim yorlaqagil qabrida uni,
Sovuq yer bag‘rida unga rahm qil,
Bir kaft suyagiga sen tinchlik bergil!»

XIX

Ixloskor bir boqish ila Tatyana
Hamma narsalarga qunt bilan qarar.
Bebaho ko'rinar unga har narsa;
Hammasi siniqqan ruhni jonlatar,
Bir azob aralash sevinch-la hardam:
Qandillari so'nib qolgan stol ham,
Qalangan kitoblar, gilam to'shalgan
Krovat va oyning xira aksidan
Derazalardagi go'zal manzara,
Shu yarim oydinlik, qoramtir bir nur,
Lord Bayron surati devorda mag'rur;
Qalpog'i ostida yovuz peshona,—
Qo'llari chalkashib siqilgan mahkam,
Cho'yandan ishlangan u qo'g'irchoq ham¹⁷³.

XX

Modali xonada Tatyana uzoq
Turadi, u maftun bo'lganday go'yo.
Kech bo'lib qolgandi. Sovuq yel uyg'oq,
Vodiylar qorong'i, tumanli daryo
Tepasida uxlar sokin daraxtzor,
Tog'ning orqasiga oy yashirinar.
Ziyoratchi qizga uyga jo'nash-chun
Ko'pdan vaqt yetgandir, bosdi qora tun.
Tatyana bildirmay o'z hayajonin,
Xo'rsinadi yolg'iz, mana u qayta
Kelgan yo'li bilan jo'naydi yana.
Lekin, Anisyadan so'raydi tag'in
Kimsasiz qasrni qilib ziyorat,
Shunda mutolaa uchun ijozat.

XXI

Darvozadan chiqib kalidchi xotin
Bilan xushlashdi u. Bir kun Tatyana
Erta bilan barvaqt kelgandi tag'in,
Tashlanib ketilgan bu oromgohga;
Shu jimjit kabinet ichida nolon,
Dunyoda barchani unutib bir on
Nihoyat, qolgandi endi bir o'zi,
Ancha vaqt qaynoq yosh quyadi ko'zi.
So'ngra, mashg'ul bo'ldi kitoblar ila.
Dastavval bularga yo'q edi mayli,
Lekin kitoblarda mavzu tufayli
Ularga qiziqdi. Mutolaaga
Berildi Tatyana, uning ko'p chanqoq
Ruhiga ochildi bir olam shu choq.

XXII

Garchi, bilar edik, ko'pdan Onegin
Ko'ngli qolgan edi mutolaadan,
Tashlangan kitoblar ichidan lekin
Bir necha asarni istisno qilgan:
Gyaur va Juanni⁷⁴ yozgan kuychini,
Yana romanlardan ikki-uchini;
Aks etgandir zamon bu asarlarda,
Asrdosh inson ham chinligi ila
Tasvir etilgandir. Uning xayollar
Ketidan poyonsiz ravishda quvgan
Axloqsiz, past, buzuq va qovjiragan
Xudbin ruhi tamom tasvir etilar,
Ko'rinar bo'sh amal ichida qaynoq,
Uning g'azablangan aqli yarqiroq.

XXIII

Bir ko'p sahifalar saqlab qolganlar
Tirnoqlarning keskin belgilarini.
Diqqatli bu qizning ko'zi tikilar
Tiyraklik bilan u chiziqlar sari.
Tatyana zir titrab ko'rar birma-bir
Qaysi qayd, tanbehlar va qaysi fikr
Oneginni faqat hayratga solgan,
Va qaysi fikrga u qoyil qolgan.
Kitoblar chetida uchratadi qiz
Uning qalamining chiziqlarini,
Har yerda Onegin ruhi, yuragi
Ifoda qiladi o'zini erksiz,
Goho qisqa bir so'z, goho bir chiziq,
Savol alomati bilan op-ochiq.

XXIV

Tushuna boshlaydi, Tangriga shukur,
Tatyana, Onegin kim ekanini,
Hukmron taqdir-la qiz boyaqish bir qur
U uchun yoqmadi o'z yuragini?
Kimdir u, eng xavfli dardkash savdoyi,
Do'zaxmi yaratgan, osmonmi yoki,
Malakmi, yoki u takabbur mal'un,
Nima u? Ajabo taqlidchi zabun,
Ko'zga ilinmagan sharpa misoli,
Yoki u Garoldning kiyib libosin,
Ta'bir etmak uchun o'zgalar aybin,
Butun lug'atini tanlab modal¹⁷⁵.
So'zlar-la to'ldirgan moskvalimi?
Yoki u maynavoz, nayrang ahlimi?

XXV

Ajabo, bu sirni qiz etdimi hal?
Ajabo, topildi kerakli bir so'z?
Soat yuguradi: qiz unutdi sal.
Uyda uni kutib turishar to'rt ko'z.
Hozir hovlisida qo'shnilar faqat
Tatyana ustida qilishar suhbat;
Kampir pixillaydi ololmay nafas:
– Na qilay? Tatyana yosh bola emas.
Unga qaraganda Olga-ku kichik;
Shu qizni uzatsam: ayni vaqti-ya,
Nima qilay endi qizi tushkurni, a?
Hammaga bir xilda javobi kesik:
Tegmayman! Ham o'zi hamisha ma'yus,
Tentirab yuradi o'rmonda yolg'iz.–

XXVI

«Sevgiga duchormi?» – Kimni sevar u?
Buyanov sovchilar yuborgandi: rad...
Ivan Petushkovga – javob xuddi shu.
Gusar Pixtin¹⁷⁶ qanday qildi xushomad!
Aylandi, o'rgildi... Bizga mehmondi,
Xuddi quv shaytonday yalindi-yondi,
Ha endi tegar deb o'ylagan edim;
Qayoqda! Sovruldi yana umidim.–
«Xo'sh, gapir, buvijon, na qoldi endi?
Moskva bor, qalliqlar yarmankasiga,
Uzatarsan unda birontasiga»
– Oh, jonim, o'rgulay! Kirim ozaydi.–
«Moskvada qishga puling yetsa, bas.
Bo'lmasa, qarz ham berarman, kuymas».

XXVII

Ma'qul va xayrli mana shu kengash,
Kampirga juda ham yoqib qoladi;
Ham shunda qish fasli Moskvaga jo'nash
Uchun kampir qat'iy qaror qiladi.
Yetdi Tatyana bu yangi xabar.
Talabkor va injiq muhitga eltar
Taqdim etmoq o'zin qishloqcha sodda,
Ochiq ruxsorning latofatin-da,
Vaqti o'tib ketgan ziynatlarini,
Nutqini, eskirgan uslubini ham;
Jalb etishi kerak u yerda har dam
Har xil oliftalar diqqatlarini!
Oh, dahshat! Yo'q, tiptin o'rmonda butkul
Qolmoqlik u uchun yaxshi ham ma'qul.

XXVIII

Tongning ilk nurlari bilan uyg'onib,
Dala sayriga qiz oshiqar shu tob.
Mehrli ko'zlar-la tomosha etib,
Tatyana ularga qiladi xitob:
«Alvido, ey tip-tinch, sokin vodiylar,
Siz ham, ey oshno tog'lar, cho'qqilar,
Sen ham, ey ko'p choqlar qadrdon o'rmon,
Alvido, sen ham, ey sho'x-shan tabiat:
Alishaman latif, jimjit dunyoni,
Yiltiroq hayotning shovqin-suroni
Badaliga... Kechir, ey erkim, faqat!
Qayga, nima uchun men intilaman?
Taqdirim ne va'da qiladi ekan?»

XXIX

U dalada kezib uzoq sayr etar,
Goho bir tepacha, goho bir chashma,
Ixtiyorsiz endi uni to'xtatar,
Jalb etar bir dam o'z latofati-la...
Qiz o'z chakalagi va maysalari
Bilan eng qarddon do'stlar singari,
Dardlashib qolishga oshiqar biroz,
Lekin hu deguncha o'tib ketar yoz,
Va yetib keladi oltin kuz mana.
Tabiat zir titroq va rangi so'ngan,
Qurbon bo'lar qizday ko'rkam kiyingan...
Mana shimol quvib bulutni yana
Hansirab uvladi – jodugar, botir
Ana qishning o'zi ham kelayotir.

XXX

Qish keldi-yu, cho'kdi; qor guli uchib
Daraxtlar shoxiga osilib qoldi;
Qirlar, adirlarni dalani quchib
Oq mavjli gilamday u yotib oldi.
Tosh qotgan daryoning qirg'oqlarin qish
Yumshoq, oq pardaga o'rab chirmamish.
Chaqnadi izg'irin. Xo'p sevinamiz
Suyukli bu qishning sho'xligiga biz.
Faqat qizning dili emasdi xursand.
Tatyana bu qishni qarshilab olmas,
Sovuq uchqunlar-la olib keng nafas,
Tomdan oqqan ilk qor suvlari bilan
Yuvmaydi kiptin-u, yuzini va ko'ksin:
Qish yo'li xatarlik Tatyana uchun.

XXXI

O'tib ketdi safar muhlati ana,
Eng so'nggi muddat ham o'tmoqda edi,
Tamom unutilgan arava yana
Ko'zdan kechirildi, tayyor etildi.
Uch soyabonlikdan iborat karvon;
Yuklandi ro'zg'orning lash-lushi: qozon,
Tovoq, qoshiq, kursi, quti – sandiqlar,
Bankalarda qiyom, va par yostiqlar,
To'shaklar; xo'rozlar o'z qafasida;
Xurma, xurmachalar, toslar va ro'zg'or
Qaqir-ququridan yana ko'pi bor.
Izbada, xizmatkor xalq orasida
Ko'tarildi shovqin, vido yig'isi,
Haydaldi otlardan o'n sakkiztasi.

XXXII

Ko'rkam aravaga qo'shilar otlar,
Oshpazlar nahorlik hozirlashadi,
Yukni ortadilar xuddi tog' qadar,
Kucherlar, ayollar xo'p qarg'ashadi.
Op-oriq, hurpaygan otga tezgina
Sersoqol forreyter¹⁷⁷ qo'nqaydi mana;
Darvoza oldiga xizmatkor ahli
Xo'jayinlar bilan xayrlashgali
Yig'ildi; sharafi bu aravaga
O'tirdi qiz, ona; yuradi karvon.
«Xayr endi, alvido go'zal, tinch makon!
Yaxshi qol safoli ey xilvatxona!
Qayta ko'rarmanmi?» – so'zlar ekan qiz,
Chashmaday ko'z yoshi oqar to'xtovsiz.

XXXIII

Xayrli urfonning chegaralarin
Yana ham birmuncha biz kengaytira,
O'z navbati bilan (falsafa taxmin
Jadvallari tuzgan hisobga ko'ra,
Besh yuz yildan keyin) yo'lni, shubhasiz,
Biz ham o'zgartirib olarmiz hadsiz:
Qayoqqa qarasang tosh yo'llar, bari
Kesib o'tar, qo'shar shu Rossiyani.
Daryolar ustidan tashlaydi qadam,
Cho'yan ko'priklar ham tashlaydi qadam,
Yoy kabi, daryolarni – kesib ustida,
Tog'larni suramiz, suvlar ostida
Quramiz haybatli peshtoqlarni ham,
Iso dinidagi shu mamlakatda.
Oshxona bo'lg'usi har bir bekatda.

XXXIV

Hozir esa bizning yo'llar ko'p yomon ⁽⁴⁰⁾,
Tashlandiq ko'priklar chirimoqdalar,
Ko'zlarga uyquni keltirmas bir on
Bekatlarda bo'lgan kana, burgalar;
Oshxona yo'q. Hujra muzlab qotadi,
Devorda qup-quruq ovqat ro'yxati –
Xo'ja ko'rsin uchun uni osishar,
Ishtahang uyg'otar, og'zing suv ochar;
Temirchilar – qishloq sikloplari¹⁷⁸
Vatan yerlarining o'nqir-cho'nqirin,
Past-balandin maqtab, bir zum tinmayin
Ishlaydi jim yongan o't ichra bari:
Rusiya bolg'asi bilan shifosin
Qilar Yevropaning nozik matoyin.

XXXV

Shunisi ham borki, sovuq qish fasli,
Yengil va huzurli bo'larmish safar,
Modali qo'shiqning ma'nosiz nazmi
Singari qish yo'li sip-silliq ketar.
Jasoratli bizning avtomedonlar ¹⁷⁹,
Bizning troykalar tolmasdan chopar.
Ko'zga tashlanadi tutashib qator,
Chaqirim ustunlari bamisli devor ⁽⁴¹⁾.
Qimmat yo'lkiradan qo'rqib Larina
Pochtovoy yollamas, baxtiga qarshi,
Sudradi uni o'z aravalari.
Yo'lning zahmatidan bizning Tatyana
To'yguncha qoniqdi, ayladi maza:
Yetti kun yo'l bosdi xonimlar rosa.

XXXVI

Mana yaqin qoldi. Moskva oq marmar,
Oltin butlar yongan qadimgi, ko'hna
Qubba-minoralar shavkati ila
Ularning ko'ziga birdan ko'rinar.
Tinglang, qardoshlarim! Menga daf'atan
Butxonalar va zang qullalar bilan
Bog'lar, saroylarning manzarasi jim
Ochilganda qanday sevingan edim!
Aynib shum toleim, benavo hijron
Ichinda yasharkan, alamlar ila
Seni o'ylagandim... Seni, Moskva!
Moskva... Bu sadoda qancha hayajon.
Qancha tuyg'u singgan rusning qalbiga!
Aks etmish xotira undan manguga!

XXXVII

Daraxtzorlar bilan tamom qurshalgan
Mana Pyotr qasri. O'shshayib turar,
Faxr etar yaqingi shuhrati bilan.
So'nggi toleidan mast va beqaror.
Napoleon zavqlanib kutdi behuda
Tiz cho'kib, zorlanib bunda dilida:
Moskva Kremli kalidin tutdi;
Yo'q, mening Moskvam boshini quyi
Solaroq bormadi Napoleonga.
Taqdim-chun to'y emas, in'omlar emas,
Moskva tayyorladi bir yong'in xolos ¹⁸⁰,
Sabru qarori yo'q bu qahramonga
Shu choqda Napoleon o'yga toladi,
Shiddatli yolqinlar sari boqadi.

XXXVIII

Alvido'ey o'chgan shuhrat guvohi
Bo'lgan Pyotr qasri! Tez yur, to'xtama.
Jo'nab qol! Qopqaning ana peshtoqi
Oqarib ko'rinar; Tverskoyda
Baland-pastliklardan arava chopar.
Yondan yalt-yult kechar budka, ayollar.
Bolalar, do'konlar, fonarlar, yana
Saroylar, bog'chalar, monastir, chana;
Buxorolilar¹⁸¹ ham ko'k polizlari,
Tujjorlar, dehqonlar, qancha dahmalar,
Bulvarlar, kazaklar va minoralar,
Apteklar, moda magazinlari,
Balkonlar, tosh sherlar darvozalarda,
Butlarga qo'nishgan galalab qarg'a.

XXXIX. XL

Bu tomosha kishin bezdirib juda
Cho'zildi ancha vaqt, arava keyin
Xariton oldida, kichik ko'chada
Bir uy darvozasi oldida sekin
To'xtadi. To'rt yildan beri bo'lib sil,
Kampir xola bunda turar muttasil,
Larinlar qo'ndilar bu xonadonga.
O'ralib eski va yirtiq kaftanga
Eshikni dong ochib qiladi qulluq,
Ko'zida oynagi, qo'lida paypoq,
Uyning xizmatkori, mo'ysafid qalmoq.
Knyagina qichqirar sevinchga to'liq.
Kampirlar quchishib ko'rishar darhol,
Yig'i-sig'idan so'ng so'rashar ahvol.

XLI

– Bekajon – «Pashenka!» – Alinajonim! –
«Kim o'ylay bilardi? Qancha vaqt o'tgan!
Uzoq turasizmi? Jonim! Egachim!
O'ltirgin, qanday bu ajib ish ekan!
Xudo haqi, go'yo romandan sahna...»
– Bu menim qizimdir, ismi Tatyana –
«Oh, jonim Tatyana! Menga kel, qani –
Men go'yo shu topda tush ko'rgan kabi...
Grandisonni sen yodlarsan, jonim?
Qaysi Grandison? Ha... Grandison!
Yodimda, qayda u yashar bu zamon?–
«Moskvada... Semyonda yashaydi doim?»¹⁸²
Menga kelib ketdi arafa kuni,
Uylantirdi u yaqinda o'g'lini,

XLII

Anovi... qo'y, keyin so'zlarmiz yana,
Durustmi? Ertayoq biz Tanyamizni
Tanitib qo'yamiz xesh-aqraboga.
Afsuski, zaiflik qaqshatdi tizni,
Oyoqni zo'r-bazo'r sudrab bosarman.
Qiynalib kelgansiz uzoq safardan;
Qani yuring, birga olaylik orom,
Voy, siynam charchagan... kuchim ham tamom.
Yolg'iz qayg'u emas... Men uchun hamon
Shodlik ham og'irdir endi, oppog'im...
Endi hech narsaga yo'q yaroqligim...
Hayot shunday xunuk qartaygan zamon...»
Shundayoq butunlay u charchab qoldi,
Ko'zyoshi aralash kampir yo'taldi.

XLIII

Bu kasal xolaning silab-siypashi
Tatyanaga ta'sir qiladi: ammo
Ko'ziga ko'rinar uyi dilkashi,
Yangi maskan unga yoqmaydi aslo.
Shoyi pardalar-la o'ralgan butun
Yotog'ida uyqu kelmaydi bir tun.
Ertalabki ishdan beradi xabar
Barvaqt jaranglovchi ko'p qo'ng'iroqlar,
Yotog'idan erta qo'zg'atar uni.
Deraza oldiga kelar Tatyana,
Zulmatlar yorishar, ammo u yana
Qo'msaydi o'zining dala, qirini;
Uning ko'z o'ngida qo'ra – begona:
Ko'rinar otxona, devor, oshxona.

XLIV

Mana, qarindoshlar ziyofatiga
Endi har kun qizni olib yurishar.
Bobo, buvilarga parishongina
Bu erinchak qizni taqdim qilishar.
Uzoq yerdan kelgan qizga marhamat,
Har yerda ochiq yuz, kutish va izzat,
Ofarinlar o'qish, mehmondorchilik.
«Qiz qanday o'sibdi! Mendim shekillik
Senga ism qo'ygan tug'ilgan kechang?
Men esa shunday bir qo'lga olgandim!
Men esa qulog'ing cho'za qolgandim!
Men senga shirinlik bergandim, bilsang!»
Bir og'izdan tasdiqlashar buvilar:
«Umrimiz qanday tez uchar-yugurar!»

XLV

Lekin, ularda yo'q o'zgarish, yana
Eski qolipdadir ular o'shandoq:
Mana, xola – knyaz xonim Yelena
Boshida hali ham u doka qalpoq;
Hali upa surar Lukerya L'vovna,
Hali ham lof urar Lyubov Petrovna,
Va Ivan Petrovich hali ham ahmoq,
Xasisdir Petrovich Semyon o'shandoq...
Palageya xonimga hali ham xushtor
Ayni o'sha ko'rgan Finmush afandi,
O'sha zotli kuchuk, eri ham ayni,
O'sha klubiga¹⁸³ haliga qadar
Chin a'zo; o'shanday mo'min va garang,
O'shanday yer, ichar, o'shanday barzang.

XLVI

Tatyanani quchar hamma qizlari...
Moskvada yashagan bu yosh parilar
Dastlab sukut qilib Tatyana sari
Boshdan oyoqqacha solishar nazar;
Tatyana ko'rinar bir navi ajib,
Qishloqiday sodda, nozli va latif;
Rangi ham qandaydir o'chiq, qotma-yu,
Shuning bilan birga chakki emas u;
So'ngra, qizlar xulqi ochilgan sayin –
U bilan do'stlashar va chaqirishar,
O'pishib, qo'llarin nozik siqishar.
Modaga muvofiq hurpaytib sochin,
Ko'ngil sirlarini, qizlar sirini,
Ochadilar unga juda samimiy.

XLVII

Aytishar birovlar, o'zlarining ham
Umid orzularin, sho'x xayollarin.
Yengil g'iybat, tuhmat aralash har dam
Ma'sum suhbatlari oqadi sokin,
So'ng, sayraganlari uchun qizchalar
Nazokat-la, qalban talab qilishar,
Uning chin ko'ngildan e'tirofini.
Go'yo tush ko'rgandek, ular gapini
Tatyana tinglaydi hissiz, beparvo;
Hech nima anglamas; lekin saqlar u,
Bir sukut ichida sevikli – mangu
Ko'ngil sirlarini; ular bebaho,–
Baxtning, ko'z yoshining xazinasidir,
Bularni hech kimga aytmaydi hech bir.

XLVIII

Suhbatni, umumiy mukolamani
Tatyana uqishga orzu qiladi,
Mehmonxonalarda lekin hammani
Tuturiqsiz, puch gap mashg'ul etadi;
Ularda har narsa loqayd va so'lg'in;
Hatto bo'htonlari rangsiz va yupun;
Puch, qovjiroq gaplar, surishtirishlar
G'iybatlar, jo'yishlar, har xil mish-mishlar
Butun kun cho'zilsin yalt etmas fikr,
Loaqal qo'qqisdan, loaqal birdan
Tolg'in fikr chiqmas bunda hech kimdan
Hazil-la yurakka etolsin ta'sir.
Kulgiga arzigur ahmoqlik hatto,
Senda uchratilmas, puch, kibor dunyo!

XLIX

Arxiv yigitlari¹⁸⁴ bo'lib bir gala
Tatyanaga boqar hech mensimasdan,
Bu qiz to'g'risida ta'nalar ila
Yoqimsiz gaplarni to'qirlar qasddan.
Qandaydir noma'lum bir ojiz qiziq,
Qizning kamolotin topar muvofiq,
Eshikka suyanib yozmoqda shu payt
Tatyana sha'nida oshiqona bayt.
Nash'asiz xolaning uyida bir choq
Qizga Vyazemskiy yo'liqib qoldi,
Yoniga o'tirib ko'nglini oldi.
Uning yaqinida qizni payqab, oq
Qalbaki sochlarin pardozlab bir chol
Qizni surishtirar, sekin, bermalol.

L

Lekin, Melpomena¹⁸⁵ cho'ziq nidosi
Yuksalgan yerlarda, hissiz alamon

Qarshisiga chiqib sun'iy ridosi
Bilan jilva qilgan yerlarda bir on,
Do'stlik olqishlarin tinglamay lekin,
Taliya¹⁸⁶ mudragan joylarda sokin,
Terpsixoraga, yolg'iz uning-chun
Har yosh tomoshabin bo'larkan maftun,
(Xuddi shunday bo'lar edi ilgari,
Sizlarning, bizlarning zamonimizda)
Ya'ni teatrda bu sodda qizga
Tushmas xonimlarning rashkli oynagi;
Mashhur bilimdonlar durbin qaratmas
Loja, kursilardan unga bir nafas.

LI

Majlisga ham qizni olib kelishar¹⁸⁷.
Tiqilinch, shoshqinlik, hayajon qizg'in,
Musiqqa gurlaydi, porlaydi shamlar,
Juft-juft bo'lib ildam uchishar yorqin;
Porlar jononlarning zeb-pardozlari;
Xalq bilan yashnagan balkonlar bari,
Qalliqalar keng yarim doira chizgan,
Barcha tuyg'ularni mot etar birdan.
Mashhur oliftalar bunda ko'rsatar
O'z surbetligini, o'z nimchasini,
Xotiri parishon durbinchasini...
Bu yerga, muvaqqat bo'shagan gusar –
Oshiqar, maqsadi – guvullash, quchish,
Yalt etib, dil uzib, yana pIRR uchish.

LII

Kechaning ko'p latif yulduzlari bor,
Jononlar Moskvada yashar behisob,
Ko'kdagi qizlardan yorqinroq porlar
Lojuvard havoda faqat bir mohtob.

Bu yerda edi u – ajoyib bir qiz,
Sozim-la qalbini yoqmadim yolg'iz.
Ugina xotinlar va barcha qizlar
Ichida yarqirab u oyga o'xshar.
U qanday ilohiy tamanno bilan,
Qanday hasham bilan yurar va yashnar!
Ko'kragida qanday sevgi, noz yonar!
Dillar titrar uning shahlo ko'zidan.
Bas yetar, bas yetar; sadong to'xtagay:
Sen-da majnunlikka boj berding talay.

LIII

Qiy-chuv, qahqahalar, ta'zim, salomlar,
Har xil raqs – mazurka, vals, aylanuv.
Hech kimga sezilmay Tatyana turar,–
Ikki xolasining o'rtasida u.
Tatyana qaraydi, olmaydi lazzat,
Kibor g'avg'osidan qiladi nafrat,
Unga bu yer bo'g'iq... U xayolida
Intiladi hozir qir hayotiga,
Qishloqqa, kambag'al dehqonlariga,
Qo'msaydi u hozir xolis go'shani,
Sharqirab qaynagan kumush chashmani;
Intilar gullari, romanlariga,
Intilar ko'lkador xiyobon sari,
Unda uchrashgandi dil olgan yori.

LIV

Qizning fikri shunday tentirar uzoq;
Jahonni unutdi, esdan chiqdi bal,
Holbuk, bu qizdan ko'z uzmas shu choq
Qandaydir sersavlat, mag'rur general.
Xolajonlar darhol ko'zni qisishdi,
Tatyanani tirsak bilan turtishdi,

Va har biri unga pichirlar shu choq:
– So‘l tomonga qara, tezgina bir boq!
«So‘l yoqqa? Qayerda? U yerda nima?»
– Mayli, na bo‘lmasin, qarayber axir...
Anovi to‘dada, ko‘rdingmi hozir...
Ana, ikki kishi hali mundirda...
Mana, nari ketdi... aylandi mana.
«Kimdi? Anov yo‘g‘on generalmi, a?»

LV

Bu yerda qutlaymiz g‘alabasi-la,
Mening bu sevikli Tanyamni bugun,
Yo‘limizni chetga buramiz picha
Kimni kuylashimni unutmashlik-chun...
Bu haqda bir-ikki og‘iz so‘z kerak:
Kuylayin yosh oshnam madhin qizg‘inrak
Va uning ko‘pgina ajib sifatini.
Davomli mehnatim sen qil duosin,
Sen ey, rivoyalar to‘quvchi ilhom,
Topshirgil eng sodiq bir aso qo‘lga,
Adashtirma meni egri bir yo‘lga.
Yetar. Yelkamdan yuk yo‘qolsin tamom!
Klassitsizmga berdim men salom:
Garchi kech esa-da bor muqaddimam ¹⁸⁰.

SAKKIZINCHI BOB

Fare thee well, and if for ever
Still for ever, fare thee well.

*Byron*¹⁸⁹

Litsey¹⁹⁰ bog'larida betashvish va tinch
Gullagan, yashnagan choqlarimda man,
Sitseronni¹⁹¹ aslo o'qimay, sevinch –
Shavq-la Apuleyni¹⁹² o'qib yurarkan,
U kunlar, sir to'la u vodiylarda
Oq qushlar qiyqirgan choqda, bahorda,
Porloq suv bo'yida va shu jimjit dam
Ko'rilish bermoqqa boshladi Muzam.
Mening talabalik hujram nogihon
Nurga to'lgan edi: bu yerda ilhom
Qurdi yosh sho'xliklar bazmini tamom,
Tarannum qildi u qadimgi zamon
Bizning shonimizni, go'daklik nozin,
Dilimdagi larzon tushlar parvozin.

II

Muhit kutib oldi tabassum ila;
Bizni ilk g'alaba qanotlantirdi;
Bizni chol Derjavin¹⁹³ ko'zga ildi-da,
Fotiha o'qigach qabrga kirdi.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....

III

O'zimga qoida singari tutib
Hirslarning qaynovchi bebosh parvozin,
Hisni alamon-la men baham ko'rib,
O'ynoqi sozimni keltirdim yaqin
Janjallar, bazmlar to'poloniga –
Soqchi-mirshablarning tegib joniga:
O'sha devonavor bazmlarga deb
Ilhomim sovg'alar keltirdi erib,
Sharob parisiday o'ynadi sernoz,
Qadah orqasidan mehmonlar uchun
Kuyлади; kechmishning yoshlari u kun
Ketidan qiziqib yugurishdi boz.
Men esa beqaror mahbubam ila
Bazm aro iftixor qilardim xiyla.

IV

Biroq, bu ulfatdan men uzoq zamon
Ayrilib qolgandim... va qochdim uzoq.
Orqamdan chopdi soz – Muzam mehribon,
Jimjit yo'lni menga yashnatdi ko'p choq
Sirli ertaklarni qilib rivoyat!
Kavkaz tog'larida u necha navbat
Oydin kechalarda Lenora kabi ¹⁹⁴,
Men bilan yurdi u, ot surdi daydi!
Qrim sohilida, tun qorasida
Ko'p daf'a biz yurdik: dengiz shovqini,
Suv parilarining shivirlashini,
Dunyolar otasi haqda qasida,
Tinimsiz to'lqinlar ashulasini,
Birga tinglab oldik biz – jumlasini.

V

Unutgandi uzoq poytaxtni ham,
Suronli bazmlar va dabdabani,
Dardli Moldaviya cho'lining pasqam
Yerlarida ko'chma har qabilani
Faqir chodirlarin qildi ziyorat,
Ular orasida avomlashdi bot.
Yodidan chiqardi Tangrilar nutqin,
Sehr etdi qalbini ajib va miskin
Tillar va yoqimli cho'l qo'shiqlari...
Nogahon o'zgarib ketdi hammayoq:
Ana mening bog'im ichida inoq
Ko'rindi qishloqi bir qiz singari,
Ko'zlarida, g'amli fikrlar shu tob,
Qo'lida fransuz tilida kitob.

VI

Men bugun Muzamni birinchi daf'a
Kibor yig'iniga olib boraman;
Va uning sahroyi latofatiga
Jur'atsiz rashk ila qarab qolaman.
Harbiy oliftalar, aslzodalar,
Diplomat va mag'rur xonimlar – qator,
Bular orasidan ohista o'tar;
Jimgina o'tirar, boqar, sayr etar,
Yoqtirib suronli duvurni, yana
Xonim ko'ylaklarin, so'zlar jumlasin,
Mehmonlarning sekin, vazmin jilvasin
Yosh beka oldida; qaraydi Muza:
Xonimlar atrofin erkaklar qurshar,
Bu – surat solingan ramkaga o'xshar.

VII

Kiborlar gapining tekis navbati
Mansab va yoshlarda bo'lgan qurama,
Sokin mag'rurlikning bu rasmiyati
Hammasi ham yoqar edi Muzaga.
Kiborlar guruhi ichida u kim,
Ko'zlari tumanli, turar so'zsiz, jim?
Hammaga begona tuyuladi u;
Ko'z o'ngidan shaxslar o'tadi duv-duv,
Bir qator dilozor xayol yoki jin;
Yuzidan dard yog'ar, xafaqon, unda
G'amli kibr bormi? Nechun u munda?
U kimdir? Ajabo, nahot, Onegin?
Chindan ham o'shami?.. Naq uning o'zi.
Ko'pdanmi bizlarga qo'shilmish ro'zi?

VIII

Hali ham o'shami? Yo shaxtdan tushgan?
Yo o'zin telbaga solarmi yana?
Aytingiz, qaytmish u ne sifat bilan?
Bu gal bizga nelar qilur iona?
Qanday ko'rinmoqchi? Melmotmi¹⁹⁵ magar,
Kosmopolitmi¹⁹⁶ u, yo vatanparvar?
Garoldmi, dinchimi yoki riyokor,
Yo o'zga bir niqob ila maqtanar?
Yo siz va men kabi, bor jahon kabi
Soddacha beozor, xushfe'ldir u?
Loaqal u uchun maslahatim shu:
Eski modalardan chekinmoq payti!
Muhitni ko'pgina aljitdi u zot...
– U sizga tanishmi? – ham tanish, ham yot.

IX

– Nimaga shunchalik qattiq va salbiy
Uning to‘g‘risida bergan fikringiz?
Shuning uchunmiki tinmay, asabiy
Har nima haqida jon koyitamiz:
Qizg‘in ruhlardagi ehtiyotsizlik
Xudbin pastkashlarning ko‘zida xunuk,
Haqorat va yoki kulgi sanalar,
Kenglikni sevgan aql yurakni siqar.
Har qanday gap-so‘zni juda ko‘p zamon
Chinakam amal – ish deya taniymiz,
Ahmoqlik, yomonlik erur qarorsiz,
Takabbur shaxslarga yarashar yolg‘on?
Biz uchun oddiylik ko‘p mos keladi,
Bu holat emasmi, ayting, g‘alati?

X

Xushbaxtdir, kim agar yoshdir – yoshlikdan,
Xushbaxtdir, yetilsa kimki vaqtida,
Hayot izg‘irinin bardoshlik bilan
Kimki o‘z umrida yengsa ohista;
Kim ajib tushlarga bo‘lmamish maftun,
Kim kibor avomdan tovlamas bo‘yin,
Kim yigirma yoshda frant, yo olg‘ir,
O‘ttizda manfaat ila uylanur;
Kim ellik yoshida qutulib olsa
Xususiy va o‘zga qarzi-qurzidan,
Kimki osoyishta, navbati bilan,
Shuhrat, aqcha, mansab qo‘lga tutolsa,–
U haqda bir asr deydilar bardam:
Falonchi judayam ajoyib odam.

XI

Lekin, yoshligimiz o'tdi behuda,
Xiyonat qildik biz yoshlikka har on,
Bizning qalbimizni aldadi u-da;
Bizdagi eng go'zal orzu va armon,
Va bizning top-toza xayollarimiz
Bir-birini quvib to'kildi yolg'iz
Kuz fasli chirigan xazon singari.
Ko'z oldingda hayot xunukliklari:
Har kuni ketma-ket ziyofat, taom,
Hayotga qarasang marosim kabi,
Mansabdor guruhning na tushunchasi
Va na hislariga qo'shilmay tamom,—
Uning orqasidan ergashib yurmak
Juda ham xunukdir o'ylasang andak.

XII

Qizg'in gap-so'zlarga bo'lib bir qurol,
Mo'min va axloqli odamlar ichra.
Sun'iy bir savdoyi, yo parishonhol,
Devona, yo mal'unsifat tasqara.
Hattoki, bu mening Demonim¹⁹⁷ kabi
Tanilish ko'p xunuk (siz ham deng bali),
Onegin (qaytaman unga yanadan)
Do'stini duelda o'ldirib, zotan
Beg'oya, bemehnat hayot kechirar;
Naq yigirma olti yoshiga qadar,
Tanbal, harakatsiz, dili ziq yurgan,
U ishsiz, xotinsiz, biron xizmitsiz,
Har qanday yumushga tamoman ojiz.

XIII

Qamrab olgan edi betinchlik uni,
Makon o'zgartishga uyg'ondi orzu
(Ba'zilarning g'oyat mushkul udumi –
Ko'ngilli ravishda tark dunyo qiluv).
Tashladi Onegin o'z qishlog'ini,
O'rmon, dalalarning tin quchog'ini,
Chunki bunda har kun qonli bir soya
Ketidan quvardi poyama-poya,
Endi bir tuyg'uga berilib faqat
Boshladi chetlarda daydib kezishni,
Zotan dunyodagi har narsa kabi,
Bu ham zeriktirdi uni nihoyat.
Onegin qaytdi, Chatskiy¹⁹⁸ kabi
Kemadan to'p-to'g'ri balga tushgandi.

XIV

Chayqalib ketadi birdan alamon,
Ivir-shivirlarga to'lib ketar zal...
Borar shu choq uyning bekasi tomon
Bir xonim, ketidan mag'rur general.
U xonim yengiltak emasdi, yana –
Sovuqqon emasdi va mahmadona.
Uning qarashlari emas hayosiz,
Zafar qozonishga u iddaosiz,
Ko'z va qoshlarining yo'q uchurmasi,
Yo'q edi soxta noz, sun'iy ifoda,
Turishi-yurishi sokin va sodda.
Du comme il faut ning¹⁹⁹ u chin nusxasi
Bo'lib ko'rinardi. Shishkov²⁰⁰, kechir san.
Tarjimasi qanday bo'lur, bilmayman.

XV

Xonimlar yaqinroq unga kelishdi;
Kampirlar qilishdi unga tabassum;
Erkaklar quyiroq boshni egishdi,
Boqishini har kim ilmoqchi bir zum.
Yonidan jimgina qizlar o'tardi;
Bu yerda hammadan juda yuqori
Tutardi uning-la bu zalga kirgan
General o'zini – u ko'p gerdaygan.
Hech kim u xonimni go'zal, deb balki
Ayta olmas; lekin butun siymoda
Hech kim topolmagay biron nishona,
Nishonaki, hokim modaning tili
Londonda, yuksak bir guruhda to'liq
Vulgar²⁰¹ deb ataydi. Tarjimasi yo'q...

XVI

Men o'zim sevaman bu so'zni juda,
Lekin, tarjimasin qila olmayman:
Hozircha bizlarda yangidir u-da,
Bu so'z bizda izzat qilinarmikan?
U balki ketadi hajviy nazmga...
Xo'sh, endi kelaylik xonimimizga,
Ulug'vor husni-la u dilbar edi,
Stolning yonida o'tirar edi
Nina Voronskaya bilan yonma-yon,
Bu go'zal – Nevaning Kleopatrasi:
Lekin u o'zining marmar chehrasi
Ila hamsoyasin bosolmas bir on,
Jamoli ko'zlarni qamashtirsa-da,
Unga yeta olmas edi, albatta.

XVII

«Mumkinmi?» – ichida o‘ylar Onegin:
«Ajabo o‘shami? Xuddi u... Emas...
Cho‘ldagi qishloqlar ichidan kelsin...»
Qo‘lidan qo‘ymaydi durbinni birpas,
Qaraydi u bilan har daqiqada
U xonimga; uning yuzi yodiga
Solar unutilgan chehrani birdan.
«Knyaz, boq, ayt menga, balki, bilarsan,
Qirmizi beretli xotin kimdir u,
Ispan elchisi-la gaplashib turgan?»
Oneginga knyaz tikilar birdan.
– Ehe! Ko‘pdan beri sen yo‘q eding-ku.
To‘xta, senga uni tanitish lozim. –
«Aysang-chi, kimdir u?» – Mening xotinim.–

XVIII

«Uylandingmi! Bilmas edim ilgari!
Ko‘p bo‘ldimi?» – Yaqin ikki yil.–
«Kimga?» – Larinaga. – «Tatyanagami!»
– Sen unga tanishmi? – «Bizlar qo‘shni, bil».
Bo‘lmasa, boraylik. – Xotini sari
Knyaz uni birga olib boradi –
Onegin do‘stidir, qarindoshdir ham.
Knyaginya unga qaraydi bir dam...
Qalbini ezmasin shu choq qancha his,
Qanchalik hayratga u chulg‘anmasin,
Shu choqda u qanday mahtal qolmasin,
Biroq ko‘rinmasdi unda o‘zgarish,
Unda saqlangandi ayni u siymo,
Burungiday asl ta‘zimi, hatto.

XIX

Tatyana seskanish, yoki to'satdan
Rang o'chish, qizarish nadir bilmadi.
Turardi labin ham tishlab olmasdan, –
Hattoki, qoshlari chimirilmadi.
O'tkir diqqat bilan unga boqsa-da,
Tatyananing eski izlarin yana
Seza olmagandi bizning Onegin.
Uning-la so'zlashish istadi, lekin
Gapira olmadi. So'rdi Tatyana:
Ko'pdanmi bunda u, qayerda edi,
Ehtimolki, ular yurtidan keldi?
So'ng, horg'in ko'zi-la eriga qiyo
Qaradi; chekilib ko'zdan yo'qoldi...
Onegin qaqqayib o'rnida qoldi.

XX

Bizning romanimiz boshlanishida
O'shami, u bilan yuzma-yuz turib
Eng olis, eng pasqam diyor ichida,
Axloqning xayrli o'tida kuyib,
Nasihatlarini bir vaqt tinglagan,
Rostdan ham, bu xonim Tatyanamikan?
Bunda saqlanadi uning bir xati,
Bu xat boshdan oyoq qalb hikoyati,
Hamma gap ayondir, butun sir zohir.
Bu o'sha qizchami... Yo bu bir ro'yo?
Benasib umrida bir vaqtlar aslo
Nazar solmagani u qizcha, hozir
Shu qadar beparvo, shu qadar jasur
Tutadi o'zini, juda ajibdir?

XXI

Tiqilinch yig'inni qoldiradi u,
Uyiga jo'naydi tolib fikrga;
Qochgan edi undan hattoki uyqu
Goh g'amli, goh latif bir xayol ila.
Uyg'ongan chog'ida xat tutishadi:
Knyaz N. o'tinch-la taklif qiladi
Ziyofatga. «Rabbim! Uning uyiga!..
Boraman, boraman!» – der. Darhol unga
Nazokatli javob yozib yuborar.
Nima bo'ldi! Qanday ajib ro'yoda!
Uning sovuq, tanbal ruhining qora
O'pqinida birdan ne porlar?
Hasratmi? Puch xayol? Yangidan yoki
Yoshlikning tashvishi – muhabbat, balki?

XXII

Onegin soatga qaraydi har on,
Kunni kech qilishga sabri yo'q yana.
Soat o'n uradi, chiqar shu zamon,
Otni surib ketar; mana ostona,
Knyaginya oldiga qaltirab birdan
Kirar, Tatyani yolg'iz ko'rarkan,
Birga o'tirishar birqancha minut.
Onegin so'zlamas, qiladi sukut.
Onegin siqilgan, g'am zo'r siynada.
Tatyana so'ziga javob qaytarar
Urinib, zo'r-bazo'r; boshidan uchar
O'jar fikrlari butun bir gala;
Onegin tikilib qaraydi: xotin
O'tirar qarshida bemalol, erkin.

XXIII

Eri kirib kelib, kesib qo'yadi
Mana bu noqulay suhbat zahmatin,
Onegin bilan u yodga oladi
Kechmish sho'xliklarni, hazillar paytin.
Ular kulishardi. Kirar mehmonlar.
O'z aro gaplar ham endi jonlanar
Kiborlarga maxsus achchig'lik bilan.
Beka huzurida yarqiraydi shan
Bema'ni yengil gap – benoz va ko'rkam,
Yana o'zga suhbat boshlanar, ammo
Mangu haqiqatlar yarqirar go'yo
Yuza mavzu'lardan ozod bir olam.
Erkin bir jonlilik ko'rsatib lekin
Cho'chitmadi bu gap hech kim qulog'in.

XXIV

Bu yerda to'plangan poytaxtning guli,
Moda nusxalari hamda ayonlar,
Har yerda yo'liqqan zotlar vujudi,
Umuman kerakli bo'lgan nodonlar;
Bor edi yoshlari ulug' xonimlar,
Qalpoqli, gul taqqan, yuzlari zahar,
Bu yerda bor edi allaqancha qiz,
Yuzlarida yo'qdir tabassumdan iz.
Bu yerda bor edi yana bir elchi,
Davlat ishlaridan faqat lof urar;
Bunda edi oppoq sochi muattar,
Burungicha hazil qilgan chol kishi:
Hazili ma'nodor va nozik g'oyat;
Bu kun-chun bir qadar kulgili faqat,

XXV

Kelgandi hajvparast va har narsaga
Diqqati oshuvchi bir tajang janob:
Bekaning ko'p shirin choyidan xafa,
Yengil ayollardan, erlardan xunob.
Sirli ish haqida g'avg'oga diqqat,
Opa-singil olgan savg'oga diqqat.
Jurnallar yolg'oni, urushdan xafa,
Qordan, xotinidan, turmushdan xafa.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

XXVI

Bu yerda hozirdi Prolasov degan,
Olchoq ruhi ila qozongan shuhrat,
Hamma albomlarda sening xitlangan
Qalamlaring uchrar, St.-Priest, albat²⁰²...
Eshikda o'zga bir bal diktatori –
Jurnalda bosilgan suratdek turi,
Bayram farishtasi kabi qip-qizil,
Qaqqaygan, indamas, harakatsiz – zil;
Bor edi qo'nimsiz sayohatchi ham,
Kraxmal yoqalik shilqim – bezori,
Zeb berib o'ziga, qaddi, siymosi –
Bilan mehmonlarni kuldirar har dam.
Ko'zlarning o'zaro imlashi jim-jim,
Uning uchun edi umumiy hukm.

XXVII

Mening Oneginim oqshom tamoman
Mashg'ul bo'lgan edi Tatyana ila,
Jasoratsiz, nochor ishqqa berilgan
Bir sodda qiz bilan emas, aksincha
Band edi shohona, og'ir, serhasham –
Nevaning daxlsiz ilohasi, ham
Beparvo, yosh suluv knyaginya bilan.
Insonlar! Barchangiz o'xshaysiz ekan
Birinchi onamiz Momo Havoga:
Sizga nima qismat bo'lsa jalb etmas;
Ilon chaqiradi sizni har nafas,
Imlar sirli daraxt, sirli mevaga.
Man' etilgan meva istaysiz faqat,
Usiz jannat sizga emasdir jannat.

XXVIII

Uh, qanday o'zgarib ketmish Tatyana!
Qanday pishiq kirgan o'z roliga ul!
Mushkul lavozimning butun qoida,
Yo'llarini qanday tez etmish qabul!
Zallarning parvosiz, ko'rkam, ulug'vor
Bu malikasini ko'rib, u dildor –
U nafis qizchani kim eslar qani?
Onegin yoqqandi bir choq qalbini!
Oneginni eslab qorong'i tunda
To uyqu kiprigin bosguncha, bir choq
Qizlarcha chekardi hasrat va firoq.
Xumor ko'zlarini suzib oydinda,
U xayol qilardi: Onegin bilan
Hayotning osoyish yo'lin kechaman!

XXIX

Sevgiga bo'ysunar hamma – yosh, qari.
Lekin, yosh va toza qalblarga, bahor
Yomg'iri qirlarni yashnatgan kabi,
Ishqning jo'shislari go'zal, xayrkor:
Sevgi yomg'irida bo'lib toptoza,
Qalblar yangilana, yetilar rosa,
Va qudratli hayot bag'ishlar ko'rkam,
Chiroyli gullar ham, shirin meva ham.
Yosh ulg'ayib, darmon ketganda lekin,
Bizning umrimizning burulishida,
O'lik ehtirosning izi fojia:
Sovuq kuz faslida bo'ron va yog'in
Ko'm-ko'k o'tloqlardan botqoq yasaydi,
Yashil o'rmonlarni yalang'ochlaydi.

XXX

Hayhot! Shak-shubha yo'q! Yevgeniy bola
Kabi Tatyana qo'yimish muhabbat;
Tun-u kun ruhida savdo-yu nola,
Sevgi dardlariga sho'ng'igan faqat.
Kuchli afsuslarni tinglamas zehn,
Uning bo'sag'asin, darcha, dahlizin
Ziyorat qilishdan to'yimas har kuni;
Ketidan soyadek quvlardi uni:
Tatyana kiftiga u ila bilsa
Yumshoq qunduzini – shoddir Onegin,
Yo issiq qo'liga tegsa u sekin,
Yo uning oldida xodim, xodima
Dastasini yorib yo'l ochar ekan,
Yoki ro'molchasin ko'tarsa yerdan.

XXXI

U qancha urunsin, qiynalib o'lsin,
Payqamagan bo'lar Tatyana uni,
Qabul qiladi u uyida erkin,
Ziyofatda ikki-uch so'z etgusi,
Ba'zan yolg'iz salom ila qarshilar,
Ba'zan u butunlay sezmagani bo'lar:
Ishva-noz yo'q edi unda zarracha,
Bunga toqat qilmas yuksak doira—
O'chmoqqa boshlaydi Onegin rangi:
Tatyana yo ko'rmas, yo etmas rahm.
Onegin qovjirab ketadi, balkim,
Silmikin mubtalo bo'lgan kasali.
Hamma unga deydi: doktorlarga bor!
Doktorlar: «shifobaxsh suvga bormoq darkor!»

XXXII

Lekin, u jo'namas; u, bobolarga
Tez kunda uchrashish haqida bir xat
Yozishga hozirdir; faqat Tatyana
Parvosiz (bu jinsda yo'qdir marhamat);
Chekilish istamas, Onegin qaysar,
Yana umidlanar, yana urinar;
Sog'dan jasurroqdir kasal esa-da,
Kuchsiz qo'li bilan u Tatyana
Bir noma yozadi hislari jo'shqin.
Garchi bu narsaning ozdir ma'nosi.
Tegarmikan deydi xatning foydasi.
Bilindiki, yurak dardi busbutun
Oneginga endi qilmish g'alaba,
Mana uning xati nuqta-banuqta.

Oneginning Tatyana ga
xati

Sezaman oldindan: tahqir etadi
Alamli sirlarning bayoni sizni.
Qanday mag'rurona nafrat-la bizni
Ko'zingiz hukm etib dog'lab ketadi!
Men nima istayman? Va qaysi g'oya
Bilan men ruhimni sizga ochaman?
Va qanday g'azabli sevinch, xandaga,
Ehtimolki, sabab beraman shundan!

Bir vaqtlar uchrashib men tasodifan,
Mehr uchqunlarin sizda tuyarkan.
Lekin ishonishga botinmagandim:
Yaxshi odatga bo'ysunmadim u kun,
Bezdirgan erkimni qo'limdan butun
Yo'qotib qo'yishni xohlamagandim.
Ayirdi bizlarni yana bir narsa...
Lenskiy mahv bo'ldi – tolesiz qurbon...
Jahonda qalbimga nima xush esa
Undan men qalbimni uzdim shu zamon;
Hammadan yotsinib, beqayd, beg'ovg'a
O'ylagan edimki, erkinlik, uzlat
Baxtning adashidir. Rabbim, na zillat!
Qanday adashganman, bu qanday jazo!

Siznigina ko'rish har minut sayin,
Har yerda soyangiz kabi ergashish,
Lablar tabassumin, ko'zlar chiroyin
Sevgiga tutilgan ko'zlar-la ilish,
Sizni uzoq tuyish va ko'ngil ila
Kamolotingizni anglash, so'ng albat
Oldingizda qotish, qiynoq ichinda
Siniqish va so'nish... mana shavq, lazzat!

Men bundan mahrumman: siz uchun faqat
Har yerda bosh urib surkalanaman,
Menga har kun qimmat, har soat qimmat:
Men esa ziqliqda isrof qilaman
Umrinning sanoqli kunlarin bekor,
Busiz ham ulardan yuragim bezor.
Bilaman: hayotim yo‘li o‘lchangan,
Lekin menim umrim davomi uchun,
Har tongda ishongan bo‘layki chindan
Siz-la ko‘rishaman kunduz – shu bugun...

Qo‘rqaman: yolvorish, ojiz nolamda
Qahrli ko‘zingiz ko‘rajak birdan
Chirkin bir hiyladan kirdikorgina,–
Kinli itobingiz ham eshitarman.
Bir on bilsaydingiz na qadar dahshat,
Ishqning chanqog‘ida horg‘in dard yutish,
O‘rtanish va aql bilan har soat
Qondagi isyonni bosish, tinchitish;
Yana tizingizni quchish armoni,
Sizning oyoqlarda ho‘ngrab yig‘lamoq,
E’tirof, nadomat, o‘tinch, nidoni,
Nima aytaolsam – barchasin demoq,
Holbuki, men vazmin, yasama bir tur
Berib so‘zimga ham, ko‘zlarimga ham,
Sokin suhbatlashish va sizga har dam
Shod bo‘lib qarashga bo‘lamen majbur!

Taqdirim shu ekan o‘z-o‘zimga man
Qarshi turish uchun yo‘q menda mador,
Gap tamom: men taslim, bizda ixtiyor,
Men endi beraman taqdirimga tan.

XXXIII

Javob yo‘q. Yozadi yangi nomalar:
Ikkinchi, uchinchi xatlariga ham –
Javob kelmaydi hech. Onegin borar
Bir kuni yig‘inga; qo‘yarkan qadam
Uchrashar Tatyana. Yuzda g‘azabi!
Unga og‘iz ochmas, ko‘rmagan kabi;
Uh! Qahraton qishning sovug‘i bilan
Tatyana shu choqda qandayin to‘lgan!
O‘shshaygan lablari g‘azablarini
Qanday tutib qolish ila ovora,
Onegin tikildi – bormi deb chora:
Parishonlik qani, dardkashlik qani?
Qani ko‘zyosh dog‘i?.. Ular yo‘q, hech yo‘q!
Uning yuzlarida g‘azab izi, do‘q...

XXXIV

Ehtimol, sirli ish qo‘rquvi bordir:
Sho‘xlik, tasodifiy zaiflik bilan
Onegin ma‘lum yana qancha sir,
Er yoki jamoat bilmasin degan...
Umid yo‘q! Onegin bundan jo‘naydi,
O‘z tentakligin endi qarg‘aydi –
Lekin yana chuqur botadi dardga,
Dunyodan yuzini o‘girur chetga.
Jimjit kabinetda o‘tirgan zamon
Xotirga kelgandi o‘tmish davr ilk:
U vaqtdagi zolim xafagazaklik
Qaynagan hayotdan haydab beomon,
Yoqasidan tutib bo‘g‘gandi mahkam,
Qorong‘i burchakka qamagandi ham.

XXXV

Yana o'qiy boshlar qo'lga na tushsa,
O'qib chiqdi Gibbon²⁰³ Russo, Manzoni,²⁰⁴
Gerderni,²⁰⁵ Shamforni,²⁰⁶ Bishani,²⁰⁷ yana.
Madame de Stayol²⁰⁸ bilan Tissoni,²⁰⁹
O'qib chiqqan edi u shakkok Belni²¹⁰
O'qib chiqqan edi u Fortenelni,²¹¹
Bizdan ham o'qidi ba'zi birlarin,
Hech bir narsani rad etmas Onegin:
O'qir almanaxlar, jurnallarni ham,
Bular yo'l-yo'riqlar uqtirishadi,
Bugun meni ular xo'p so'kishadi.²¹²
Ba'zan uchratardim o'z haqimda ham,
Afandilar, shunday madhiyalarni:
E sempre bene²¹³ o'taylik, mayli.

XXXVI

Nima chiqdi? Yolg'iz o'qidi ko'zi,
Lekin fikrlari uchardi uzoq;
Uning xayollari, orzu, qayg'usi
Ruhiga, ko'ngliga berardi qiynoq.
Bosma satrlarning oralaridan
O'qirdi ma'naviy ko'zlari bilan
Boshqa satrlarni. Bular tamoman
Onegin dilini qilgan edi band.
Bular esa qalbga yoqimli, faqat, –
O'tmishdan fusunkor hikoyalardi,
Beparvo va erkin tush-soyalardi,
Tahdidlar, ta'birlar, fol va karomat,
Yo ertakning po'chak hangomalari
Yoki bir yosh qizning ishqnomalari.

XXXVII

Hislar ham, o'ylar ham ohistagina
Madorsizlanardi, mudrardi yengil.
Uning ko'z oldida xayol bir lahza
Manzarasin yoyib tashlardi xil-xil.
Goh ko'rar: erigan qorda cho'zilib,
Qimir etmay yotar bir yigit tinib,
Tosh qotib uxlaydi, eshitar yo'ldan:
Bir tovush chiqadi: Xo'sh, nima? O'lgan!
Goh ko'rinar eski dushmanlar bir on,
Bo'htonchilar ila razil qo'rzoqlar,
Bir gala bevafo jononlar o'tar,
Va chirkin o'rtoqlar – bir guruh yomon!
Goh bir qishloqcha uy – deraza yonida
O'tiradi bir qiz... u har vaqt unda!

XXXVIII

Parishonlikka u shunday o'rgandi,
Ketayozgan edi aql, hushidan,
Yo shoir bo'lishga yetib qolgandi.
E'tirof qilaylik: bu edi monand!
To'g'risi: magnetik bir quvvat ila²¹⁴
Ruscha she'rlarning tuzilishiga
Tutinayozgandi u zamon kam-kam
Menim bu fahmsiz nodon talabam.
Shoirlarga u o'xshar edi naqadar,
Burchakka qisilgan chog'ida yakka,
Oldida kaminda yongach alanga,
«Ilohiy parimsan» yoki «Ey dilbar»
Deya ming'irlab u, tuffisin, goho
Jurnalni pechkada kuydirar bejo.

XXXIX

Kunlar g'iz-g'iz uchar; havo musaffo,
Qish ham tushib borar o'zin taftidan;
Shoir bo'lmadi Onegin aslo,
Na o'ldi u va na ozdi aqldan.
Ko'klam jon kirgizar unga: ilk daf'a
Onegin tashlaydi tonggi pallada
Har vaqt yopiq turgan o'z maskanini,
Bunda qishlagandi ko'r sichqon kabi,
Qo'shaloq darchani, pechni tark qilar,
Neva bo'ylab endi chopar chanada.
Ko'kimtir va kesik muz parchalarda
Quyosh ham o'ynaydi. Yumshab qolgan qor
Ko'chalarda pilch-pilch eriydi sekin,
Bulardan yo'l bosib qayga Onegin –

XL

Zo'r berib chopadi? Siz oldindanoq,
Topdingiz qayerga; xuddi shunday ham:
Tatyana uyiga keladi shu choq,
Xulqi tuzalmagan u eski telbam.
Uyga tomon yurdi, o'xshar murdaga,
Dahlizda ko'rinmas edi kimsa-da.
Zalga kiradi u; yuriydi nari:
Hech kim yo'q. Eshikni ochadi. Qalbi
Nimaga bu qadar hayratda titrar?
Knyaginya edi qarshida yolg'iz.
Hali kiyinmagan, chehrasi rangsiz,
Qandaydir maktubni o'qib o'ltirar,
Qo'li chekkasida, egilgan boshi,
Ko'zidan oqardi daryodek yoshi.

XLI

Oh, uning bu tilsiz dard, iztirobin
Kim naq shu lahzada fahmlamaydi!
Hozir knyaginaxonim siymosin –
Eski Tatyana kim tanimaydi!
Telba achinishlar hasrati ila
Yiqildi Yevgeniy uning tiziga;
Tatyana seskandi; sukut qiladi;
Oneginga shu on ko'zni tikadi,
Lekin yuzlarida na hayrat, na kin...
Oneginning xasta, so'nik nigohi,
Yolvorgan holati, tilsiz itobi,
Hammasi ma'lumdi. Sodda qiz tag'in
Kechmish kunlar qalbi, xayoli ila
Hozir Tatyana qilgandi jilva.

XLII

Oneginni yerdan ko'tarmas Tanya
Va undan ko'zlarin ayirmaydi ham
O'zining sezgisiz qo'llarin yana –
U chanqoq lablardan uzmaydi bir dam...
Hozir u nimani xayol suradi?..
Uzoq vaqt sukutda jimib turadi,
Nihoyat, Tatyana der sekingina:
«Bas, yetar, turingiz, men endi sizga
Dardim ochiq bayon etishim lozim.
Onegin, u soat esingizdami?
Bog'da, xiyobonda u zamon bizni
Taqdir uchrashtirdi; ojizona, jim
Tingladim, siz menga berdingiz saboq?
Endi menga navbat kelmishdir bu choq.

XLIII

«Onegin, u chog'lar yosh edim ancha,
Go'zalroq ham edim shekilli u choq.
Men sizni sevardim; qani natija?
Qalbingizdan nima topdim men biroq?
Qanday javob oldim? Faqatgina qahr
Yuvosh, sodda qizning sevgisi axir
Siz uchun yangilik emasdi lekin?
Qonimni qoplaydi – yohu!– izg'irin
Yolg'iz esga tushsa u sovuq boqish,
Va'zingiz... Lekin men sizga albatta,
Biron ayb taqmayman: mudhish soatda
Qalbingiz ko'p oliyjanoblik qilmish,
Siz haqli edingiz menga nisbatan.
Tashakkur qilaman butun qalbidan...

XLIV

«U choqlar, ma'nosiz shov-shuvdan uzoq
Bir chetda yoqmagan edim sizga man,
Bu to'g'ri emasmi?.. Bugun siz biroq
Ketimdan yurasiz, bilmadim nedan?
Nechun men bir nishon bo'ldim siz uchun?
Sababi: men yuksak olamda bugun
Ko'rinish beraman, men endi kibor?
Men endi davlatmand va erim dongdor,
Janglarda gavdasi bo'lgan yarador,
Buning uchun bizni erkalar saroy?²¹⁵
Shuning-chun xohlaysiz sharmanda bo'lay,
Hammaning oldida bo'lib sharmisor?
Yana jamiyatda keltirsin bu gap
Siz uchun maqtov-u va yorqin sharaf?

XLV

«Yig'layman... Agar siz Tatyangizni
Unutmabsiz ekan shu choqqa qadar,
Eslarsiz u sovuq so'zlargizni,
Qilgandingiz ta'na va haqoratlar...
Ammo men u mahal bu xat, bu ishqni
Barchasidan a'lo ko'rardim, koshki
Qo'limdan kelsaydi mening bu narsa,
Mening yosh xayolim uchun agarda
Sezgan bo'lsangizdi u vaqt bir shafqat,
Yoki qilsangizdi yoshga ehtirom...
Bugun-chi! – Sizni ne keltirdi tamom
Oyog'im ostiga? Bu qanday zillat?
Shunday qalb, aqlga ega bir odam
Mayda hislarga qul bo'lar shuncha ham?

XLVI

«Men uchun, Onegin, ushbu dabdaba –
Bir sovuq hayotning yiltiroq to'ni,
Kibor olamida ko'rgan g'alaba
Dang'illagan uyim, ziyofat, to'yi, –
Nima bor bularda? Men esa hozir,
Jon deb alishardim butun shu zohir
Ziynatni qiy-chuvni, bo'g'iq havoni
Bir necha kitobga, jo'n boqqa, ya'ni
Bizning faqirona eski xonaga,
U maskanlargaki, sizni, Onegin,
Ko'rgandim birinchi daf'a... Va sokin
U qabristongakim, unda bechora
Mening enagamning ustida hozir
Bir but va daraxtlar soyasi bordir...

XLVII

«Baxtga ochilgandi ajoyib imkon,
U shuncha yaqin-di... Taqdirim ammo
Endi hal bo'lgandir. Balki u zamon
Harakat qilganman o'ylamay aslo:
Ko'z yoshlarin to'kib, yolvorib ona
So'zladi bechora bu Tatyana;
Barcha ko'rguliklar menga bir edi...
Erga tegdim. Endi tinch qo'ying meni,
Tamom unutingiz, so'zim qat'iy chin;
Qalbingizda bordir – bu menga ayon –
Ham g'urur, ham asl quvvatli vijdon,
Men sizni sevaman (ayyorlik nechun?)
Lekin men o'zganing yoriman ortiq;
Men unga abadiy qolurman sodiq».

XLVIII

Tatyana nariga ketgandi. Chaqmoq
Boshidan urgandek Onegin turar,
U qanday sezgilar bo'roniga naq
Butun qalbi bilan duch kelgan, titrar
Lekin, jarangladi shpor nogahon,
Tatyananing yeri ko'rindi shu on.
O'quvchi, shu yerda qahramonimni
Qoldiraylik endi uzoq, abadiy,
Unga ko'p alamli bir daqiqada..
U bilan bir yo'ldan kezib barobar,
Jahonda ancha vaqt yurdik darbadar.
Endi sog'-salomat yetib sohilga
Bir-birimizni qutlaymiz. Urra!
Zotan, fursat ko'pdan kelgandiku-ya!

XLIX

Ey, mening o'quvchim, kim bo'lma, mayli,
Do'stmi, do'st emasmi, bugun men sendan
Ayrilmoq istayman bir oshno kabi.
Kechirgil. Bu yerda mendan keyin san
Nima qidirmagil bu qit'alarda,
Mayli, bir isyonkor, qizg'in xotira,
Mehnat – mashaqqatdan orommi goho,
Jonli lavhalarimi, o'tkir so'zmi yo,
Grammatik jihatdan ba'zi xatolar,
O'quvchim, qidirib shu kitobchada,
Ermak, o'yin, xayol, yurak uchun-da
Va jurnal g'avg'osi uchun san agar
Tariqcha topolsang – Tangriga shukur
Shu bilan ayrilib qolamiz, kechir.

L

Alvido, e mening ajib hamrohim,
Senga ham, ey sodiq g'oyaiy-amal,
Senga ham alvido jonli va doim
Birga bo'lgan mehnat. Siz-la, bildim bemalol
Shoir havas qilgan ne bor, hammasin:
Dunyo bo'ronida hayot g'avg'osin –
Unutish, do'stlar-la lazzatli suhbat...
Yosh Tatyana bilan Onegin shu vaqt
Olis hamda xira tushda-ro'yoda
Birinchi martaba ko'ringan ondan,
Bu erkin romanning poyonini man
Hali oyinayi jahonnamoda
Ravshan ajratmagan choqlardan buyon
Ko'p kunlar uchdilar, o'tdi ko'p zamon.

LI

Men ilk parchalarni ulfatda inoq
O'qirkan, tinglagan yoronlar qani...
Ba'zilar endi yo'q, o'zgalar yiroq,²¹⁶
Bir zamonlar Sa'diy²¹⁷ degani kabi,
Onegin tasviri bitdi ularsiz.
U qani, qani u oliyjanob qiz –
Tatyananing go'zal, dilbar xayoli...
Oh, falak ko'plarni, ko'plarni oldi!
May to'la qadahni tagigacha shan
Sipqormay, hayotning bazmini erta –
Tark etib ketganlar va oxirgacha
Hayot romanini o'qimay, undan,
Men Oneginimdan ayrilgan kabi,
Birdan ayrilganlar, albatta, baxtli.

«YEVGENIY ONEGIN» GA PUSHKINNING IZOHLARI

(¹) Bessarabiyada yozilgan.

(²) Dandy – olifta, frant.

(³) a'la Bolivar deyilgan shlapa.

(⁴) Chayld Garoldga sazovor bo'lgan sovigan his belgisi. Didloning baletlari jonli, favqulodda nafosat bilan to'ladir. Bizning romantik yozuvchilarimizdan biri ularda butun fransuz adabiyotidan ko'proq poeziya ko'rgan edi.

(⁵) Tout le monde sut qu'il mettait du blans; et moi, quin'en croyais rien, je commensai de le croire, non seulement par l'embellissement de son teint, et pour avoir trouve des tasses de blanc sur sa toilette, mais sur ce qu'entrant un matin dans sa chambre, je le trouvoi brossant ses onglesaves une petite vergette faite expres, ouvrage qu'il continua fierement devant moi. Je jugeai qu'un homme qui passe deux heures tous les matins a brosser ses ongles peut b en passer quelques instants a remplir de blanc les creux de sa peau. (*Confessions de J.J. Rousseau*).¹ Grim o'z asridan oldin ketgan: butun madaniy Yevropada tirnoqni maxsus kichkina cho'tka bilan tozalaydilar.

(⁶) Butun shu kinoyali strofa (band) bizning go'zal vatandosh xonim qizlarimizga nozik madhdan boshqa narsa emas. Masalan, itob pardasi ostida Bualo, Lyudovik XIV ni maqtaidi. Bizning xonimlarimiz

---

¹ Tarjimasi – uning oq moy bo'yoq ishlatishini hamma bilar edi; men dastlab bu narsaga ishonmadim, lekin keyincha ishona boshladim. Ishonchimga sabab – uning yuzlarining rangi yaxshilanganidan emas, pardo stolida oq moy bo'yoq bankachalari borligidan emas, bir kun ertalab men uning uyiga kirgach, uni o'z tirnoqlarini maxsus tirnoq cho'tka bilan silliqlab-tozalab turgan holda ham ko'rdim va mening huzurimda ham u viqor bilan o'z mashg'ulotini davom ettirdi. Men muhokama qildimki, har kun ertalab tirnoqlarini tozalash uchun ikki soat vaqt sarf etgan kishi, terisidagi g'adir-budurlarini oq moy bo'yoq bilan to'ldirish uchun bir qancha minutni ayamasligi mumkin. (*Jan Jak Russo*.)

lutfikorlik ila, axloqiy tozalikni Stal xonimni shu qadar maftun etgan shu sharq nafasati bilan birlashtiradilar. (*Dix ans d'exil.*)

(7) Gnedich idilliyasidagi Peterburg kechasining go'zal tavsifini o'quvchilar xotirlaydilar.

«Mana kecha; lekin bulutlarning oltin qatlamlari so'nmaydi.
Uzoqliklar porlaydi – na-oy bor, va na yulduz.
Uzoqdan ko'rinadi moviy samoda suzgan kabi
Kemalarning kumush chodirlari ham.
Kecha samosi tiniq shu'lalar bilan porlar.
Quyosh botarkan, uning shu'lalari sharqning oltiniga qo'shilar;
Go'yoki sahar o'z ketidan olib chiqadi
Gulgun tongni. Oltin bir yil edi, kechaning
Hokimligin yoz kunlari qanday bosadi.
Chetdan kelgan kishilarni qanday asir qiladi,
Sihrlil ko'lkalar ila totli nurlar porlashi.
Hechvaqt kunduz samosi bunday bezangan emas;
Bu tiniqlik o'xshaydi shimol qizi husniga,
Bir qizki ko'zlari moviy, yuzlari qizil,
Jim tovlanadi oltin kokillar mavji.
U vaqt Neva, hashamatli Petropol ustida
Ko'radilar ko'lkasiz tunlarni, tez uchgan kechalarni.
U chog' Filomel yarim kecha qo'shiqlarin bitirar ekan,
Bosh ko'targan kunduzni olqishlab kuy boshlaydi.
Lekin, vaqt kechdi; Neva bo'ylarida toza salqinlik;
Shabnam tushdi...
Mana qoq yarim kecha: oqshom minglab eshkaklar-la qaynagan
Neva tebranmaydi; shaharli mehmonlar tarqaldi.
Sohilda na bir sas, na to'lqin, hammayoq jimjit,
Yolg'iz ko'priklardan gumburlagan un
Suv ustidan uchib o'tadi.
Yolg'iz cho'ziq hayqiriq uzoq qishloqdan eshitaladi,
Unda posbonlar kechaga hayqirar.
Harnarsa uxlaydi .....

(She'ning mazmuni berildi. *Tarjimon*).

- (8) Lutfikor ilohani chinakam
Ko'radi hayajonli shoir,
Granit – toshlarga suyanib
Uyqusiz kechani o'tkazadir,

(*Muravyev. Neva ilohasi*)

(She'ning mazmuni berildi. *Tarjimon*).

(9) Odessada yozilgan.

(10) «Yevgeniy Onegin»ning birinchi nashriga qaralsin.

(11) «Dnepr rusalkasi»ning birinchi qismidan.

(12) Shirin sadoli yunon ismlari, masalan: Agofon, Filat, Fedor, Feklo va hokazo, bizda faqat oddiy xalq orasida qo'llaniladi.

(13) Grandison ham Lovlas – ikki yaxshi romanning qahramonlari.

(14) Agar menda baxtga ishonish telbaligi bo'lsa edi, men uni odatda qidirar edim. (*Shatobrian*.)

(15) Bechora Iorik! Qiziqchining bosh suyagiga qarab Gamletning qilgan xitobi.

(16) Ilgarigi bosmasida *uyga uchadir*, o'rniga xato o'laroq *qishda uchadilar*, deb bosilgan ediki, bu narsaning hech qanday ma'nosi yo'qdir. Buni tanqidchilar tushunolmay, so'nggi strofalarda anaxronizm ko'rganlar. Romanimizda zamon kalendar bo'yicha hisoblangan deb ishontiramiz.

(17) Yuliya Volmar – Yangi Eloiza, Malek-Adel, M-me Kottin romanining qahramoni. Gustav-de-Linar, baronessa Kryudner yozgan go'zal romanning qahramoni.

(18) Vampir, Lord Bayronga yanglish nisbat berilgan qissa, Melmot, Matyurining dohiyona asari. Je an Sbogeg – Karl Nodyening mashhur romani.

(19) Bu yerga kiruvchilar, har qanday umidni tashlangiz. – Dantening «Ilohiy komediyasidan» Tavozi'li muharrir go'zal she'ning faqat yarmisinigina tarjima qilgan.

(20) Bir zamonlar marhum A. Izmaylov tomonidan ancha tartibsiz ravishda nashr etilgan jurnal, Noshirning o'zi ham bir vaqt, bayramda o'ynab qolibman, deb matbuotda xalqdan uzr so'ragan.

(21) E. A. Baratinskiy.

(22) Aslzoda oyim qizlarni qizchalar deb aytilgan ekan, qanday qilib cho'rilarni (dehqon qizlarni) qiz deyish mumkin, deb jurnallarda ajablanganlar.

(²³) Tanqidchilarimizdan biri: «bu narsa bolalar konkida o‘ynaydilar, demakdir» dedi. Haqli.

(²⁴)   Go‘zal choqlarimda menim,
                  Shoirona Ai
                  Sho‘x ko‘piklari ila,
                  Yoqar edi u menga,
                  Xuddi muhabbat kabi,
                  Yo telba yoshlik singari.

(*L. P. ga noma*)

(²⁵) Avgust Lafonten – bir ko‘p oilaviy romanlarning muallifidir.

(²⁶) Knyaz Vyazemskiyning *Birinchi qor* degan she‘riga qarang.

(²⁷) Baratinskiy she‘ridagi Finlyandiya kishisining tasviriga qarang.

(²⁸)   Erkak mushuk urg‘ochisini
                  Pechkada uxlashga chaqiradi.

Bu, to‘ydan xabar beradi. Birinchi qo‘shiq esa o‘limdan darak beradi.

(²⁹) Shunday qilib bo‘lajak kuyovning ismini biladilar.

(³⁰) *Xlop, molv, top* degan so‘zlarni kelishmagan yangilik deb jurnallarda mazammot qilgandilar. Bu so‘zlar nuqul, chinakam ruscha so‘zlardir.

(³¹) Tanqidchilarimizdan biri bu she‘rlarda bizga anglashilmaydigan bir hayosizlik ko‘rganga o‘xshaydi.

(³²) Fol kitoblari bizda Martin Zadek firmasi ostida nashr etiladi; V. N. Fedorovning aytishicha, bu muhtaram zot hech vaqt fol kitoblari yozmagan.

(³³) Lomonosovning mashhur misralariga parodiya:

Shafaq gulgun qo‘li bilan
tonggi sokin suvlardan
Quyosh ila ergashtirib chiqadi, va hokazo.

(³⁴) Buyanov, mening qo‘shnim,

.....

Kecha yonimga keldi, mo'ylovlari qirilmagan,
Sochlari paxmoq, parga ag'nagan, vahimali shapka kiygan...

(Xavfli qo'shni)

(³⁵) Latif jinsning sodiq muxlisleri bo'lgan bizning tanqidchilarimiz
bu she'rning axloqqa yo'yilmaganligini qattiq tanqid qildilar.

(³⁶) Parij restoranchisi.

(³⁷) Griboyedov she'ri.

(³⁸) Birinchi bosmada oltinchi bob tubandagicha tamomlangan edi:

Sen esa, sen ham yoshgina ilhom,
Mening xayolimni to'lqinlat mudom.
Sust-mudroq qalbimni sen jonlantirgil,
Maskanimga tez-tez sen uchib kelgil,
Shoir ruhi uchun aslo qo'yma yo'l
Sovushga, qurishga, yovvoyilanishga,
Eng so'ngra tosh kabi qotib qolishga,
Kibor hayotning o'ldiradigan
Zavq-safosi ichra ruhsiz takabbur,
Yaltiroq-hashamatli ahmoqlar ichra.

(³⁹) Levshin, xo'jalikka oid bir ko'p asarlarning muallifidir.

(⁴⁰) Bizning yo'llarimiz – ko'zlarga bog'cha:
Daraxtlar, chimlangan do'mboqlar, zovurlar,
Yumush ko'p, shon-shuhrat ham ko'p.
Afsuski ba'zida o'tishga yo'l yo'q.
Posbon kabi turgan daraxtlarning
O'tkinchilarga kamdir foydasi;
Yo'lni juda yaxshi deysan,—
Bir she'r eslaysan: *qatnovchilar uchun*;
Rus yo'li erkindir faqat ikki holda:
Bizning Odam Ato, yo Momo Havo –
Qish g'azabidan charsillab,
Qahr bilan yurish qilganda,
Yo'lni muz cho'yan ila qoplab,
Yumshoq par bilan o'rab

Izin bekitsa ilk qor.
Yoki dalalarni qizg'in quruqchilik
Bosarki, u vaqtda halqobdan
Pashsha ham ko'zini qisib o'ta oladi.

(Stans, Knyaz Vyazemskiy.)

(Bu she'rning faqat mazmuni berildi.)

(⁴¹) Bu o'xshatish, o'zining o'ynoqi xayoli bilan mashhur bo'lgan K.dan olingan. K. bir vaqt Potyomkindan imperiatritsaga chopar bo'lib yuborilganda, u shunday tez borganki, aravadan osilib qolgan qilichi har bir chaqirim masofada qoqilgan ustunlarga shaqildoq bo'lib urilgan.

IZOHLAR

¹ Epigrafning tarjiması:

«U maqtanchoqlik bilan sug'orilib, bundan tashqari, alohida mag'rurlikka ham ega ediki, bu narsa bir turli beparvolik bilan xoh yaxshi, xoh yomon fe'l-harakatni, balki bir xayoliy ravishda bo'lgan afzallik tuyg'usini e'tirof qilishga majbur etadi».

(*Xususiy maktubdan*).

² Bu muqaddima (kirish) shoir tomonidan Pletnyovga bag'ishlangan. Pyotr Aleksandrovich Pletnyov (1792–1865) bir muncha vaqt Peterburg universitetining rektori bo'lib turgan. Bu kishi adib, shoir, tanqidchi bo'lib, Pushkinning yigirma yillik yaqin do'stidir. Pushkin surgunda yurgan zamonlarda Pletnyov uning adabiyotga oid topshirmalarini bajarib turardi. Pushkin she'rlarining nashriga tegishli ishlarini olib borardi. Pushkin o'z xatlarining birida Pletnyov menga «ham qarindosh, ham do'st, ham noshir, ham kassir» deydi va shuning uchun unga bag'ishlangan kirishda, do'stlik iltifotini qayd etib o'tadi.

³ Vyazemskiy (1792–1878) – shoir, tanqidchi; Pushkinning do'sti, Pushkinning bir ko'p she'rlari Vyazemskiy bilan aloqador. «Yevgeniy Onegin» da ham u bir qancha martaba xotirlanadi.

⁴ *Zevs irodasi bilan* – Ollohning irodasi bilan demakdir (Zevs – qadimgi yunonlarning e'tiqodicha, Xudolar orasida eng qudratlisidir).

⁵ Lyudmila va Ruslan – Pushkinning «Ruslan va Lyudmila» nomli poemasi bor, shuni o'quvchining xotiriga solinadi.

⁶ *Lekin zararlidir shimol men uchun* – Pushkin siyosiy she'rlari uchun Peterburgdan janubga surgun qilingan edi. «Yevgeniy Onegin»ning birinchi bobi 1823-yilda janubda yozilgan. Bu misrada shoir o'zining surgun qilinganligiga ishorat qiladi. Rim raqamlari bilan Pushkinning uqtirishlari ko'rsatilgan.

⁷ *Bal* – eski vaqtda yuqori tabaqa orasida juda rasm bo'lgan va umumiy raqslar, musiqa, ziyofat bilan o'tkaziladigan o'ltirish – bazm.

⁸ Madamte (fransuzcha) – bu yerda fransuz xotin, murabbiya ma'nosidadir.

⁹ *Monsiuer* (fransuzcha) – bu yerda murabbiy, muallim ma’nosidadir. XVIII asrning oxiri, XIX asrning boshlarida Rossiyada dvoryan oilalari ajnabiylarni, shu jumladan ko’pincha fransuzlarni o’z bolalariga murabbiy, muallim qilib belgilar edilar.

¹⁰ *Dandy* (inglizcha) – olifta; yuksak dvoryan jamoatiga mansub odamlarning butun axloq va muomala qoidalariga muvofiq tarbiyalangan odam.

¹¹ *Mazurka* – Yevropacha raqslardan biri.

¹² *Pedant* – quruq, ong-fikri chegaralari tor, mayda-chuydaga moyil, kasb etgan axloq va odatlarga qattiq rioya qiluvchi odam.

¹³ *Lotin tili* – o’rta asrda, qisman yangi zamonda yevropada adabiy, ilmiy bir til sifatida hukm surgan (qadimgi rimliklar tili).

¹⁴ *VaIe* (lotincha) – xayr, salom, salomat bo’l demakdir.

¹⁵ *Luvinal, Detsi oni luvinal* (42–122) mashhur rim satirigi – hajv yozuvchisi; bu kishi o’z davrida aqcha egasi bo’lgan aslzodalarning ochko’zligi, sotqinligi, zolim va axloqsizligini asarlarda qattiq tanqid qilgan. Pushkin bu yozuvchini juda sevar edi. Uning hajviy asarlarini tarjima qilishga ham bir vaqt kirishgan edi.

¹⁶ *Eneida* – o’n ikki qo’shiqdan iborat bo’lgan va rumo shoiri Virgili tomonidan yozilgan lotin poemasi nomi. Eneida – rumo adabiyotining eng atoqli asarlaridan biri. Bu asar maktablarda o’qitilib tekshirtiriladi.

¹⁷ *Romul* – Rim shahrini ta’sis etgan afsonaviy shaxs. Romulning tug’ilishi va hayoti afsonalarda xayoliy, mavhum tafsilotlar bilan bezatilgan.

¹⁸ Xorey, yamb – rus poemasi ikki asosiy she’r vazni.

¹⁹ Gomer – bizning tarixdan taxminan 1000 yil ilgari yashagan qadim yunon shoiri. «Odisseya» hamda «Iliada» nomli ikki buyuk she’riy asarni shu shoirga nisbat beradilar. Bu asarlarda qadim yunonlarning Troya urushi haqidagi xalq ertaklari badiiy aks etgan. Feokrit – bizning tarixdan III asr ilgari o’tgan qadim yunon shoiri va faylasufi, juda uzoq o’tmishda cho’ponlarning baxtli va g’amsiz turmushini tasvirlagan cho’pon she’r oqimining namoyandasi.

²⁰ *Adam Smit* (1722–1790) – ingliz iqtisodchi olimlaridan, siyosiy iqtisodda «Klassik maktab»ni quruvchilardan biri. Smit o’zining mashhur asari «Xalqlarning boyligi» da tashqi va ichki savdoning sarbast bo’lishligini, xo’jalik faoliyatini to’sib turgan har xil to’siqlarning yo’qotilishi kerakligini ilgari suradi. Bu yerda Pushkin

Adam Smit ta'limotini ko'rsatadi. Uning ta'limoticha, mamlakatning boyligi aqchada emas, balki mehnatda, ishlab chiqarilgan tovarlar, iste'mol buyumlarining ko'pligidadir.

²¹ *Nazon* – qadimgi rim shoiri; ishqiy she'rlar, poemalar yozgan. Ishqiy she'rlari uchun imperator Avgust tomonidan Rimdan Qora dengiz qirg'og'iga haydalgan va shu surgunda o'lgan. Pushkin bu shoirni juda sevar edi. Janubda yashagan vaqtda Nazonning tarjimai holi va ijodini o'rganishga tirishgan.

²² *Foblas* – shu ismda bo'lgan romanning qahramoni. Bu roman fransuz yozuvchisi De-Kuvre (XVIII asr) tomonidan yozilgan. Foblas mojaro, sarguzasht qidiruvchi buzuqi odam tipi.

²³ *Bolivar* – silindr formal, chetlari keng shlapaning nomi (Janubiy Amerika siyosiy xodimi Bulivarning ismiga nisbatan berilgan).

²⁴ *Kaverin* – yosh Pushkinning do'sti, ofitser. Poytaxt dvoryan muhitida bu kishi o'zining beboshvoq, jo'shqin hayoti bilan tanilgan.

²⁵ *Roast-beef* (inglizcha) go'shtdan maxsus ravishda qovurilib pishiriladigan ovqat.

²⁶ *Fedra* – fransuz dramaturgi Rasin (1639–1699) pyesasining qahramoni. *Kleopatra* – qadimgi zamonda Misrda podshohlik qilgan go'zal xotin. Bir ko'p pyesalarning qahramoni. Bu yerda Pushkin mashhur fransuz adibi Volter (1694–1778) ning asarini ko'zda tutadi. *Moina* – tanilgan yozuvchi Ozerovning «Fignal» nomli tragediyasining qahramoni. Pushkin davrida bu rolni Kolosova degan aktrisa yaxshi o'ynardi.

²⁷ *Fonvizin D. I.* (1745–1792) – mashhur rus dramaturgi. «Brigadir» va «Nedorosl» nomli mashhur komediyalarni yozgan. Bu asarlarda Fonvizin viloyatlardagi aslzodalarning johilligi, qo'polligi, yoshlarni tarbiya qilishdagi ahmoqlikni va ezilgan dehqonlarga yirtqichlarcha munosabatni tanqid qiladi. «Erk do'sti» deyishning sababi shundaki, Fonvizin ba'zi asarlarida liberal siyosiy qarashlarni ilgari suradi.

²⁸ *Knyajin* (1742–1791) – yozuvchi, dramaturg; bir necha tragediyalar va dramalar yozgan. G'arbiy Yevropa dramaturgiya namunalariga ergashib, ularning sujetini taqlid qilib yozgani uchun Pushkin uni taqlidchi degan sifat bilan ataydi.

²⁹ *Ozerov V. A.* (1770–1816) – dramaturg, bir qator tragediyalar («Dmitriy Donskoy», «Fignal» va boshqalar) yozgan. Bular shakl jihatdan soxta klassik, mazmun jihatidan vatanparvar asarlar bo'lgan. Uning asarlari o'sha vaqtda katta muvaffaqiyat qozongan. Chunki

Napoleon urushlari munosabati bilan dvoryanlarning vatanparvarlik hislarini qo'zg'atar edi.

³⁰ *Semyonova E. S.* (1780–1849)– o'sha vaqtda mashhur rus aktrisasi. Tragediyalarda o'ynar edi. O'z o'yini bilan xalqqa kuchli ta'sir qilardi. Bir vaqtlarda Pushkinda shu aktrisasi qiziqish boshlangandi.

³¹ *Kornel* (1606–1684) – fransuz klassik tragediyasining quruvchilaridan biri. Kornelning tragediyalarida voqealarning harakati qahramonlik xarakteriga ega. Dialoglar keskin va otashin bo'lib, ishtirok qiluvchi shaxslarning temperamenti ham jo'shqin bo'lar edi.

³² *Katenin P. A.* (1792–1853) – Pushkin davrida shoir, tanqidchi va dramaturg, bu kishi fransuz dramaturglaridan Kornel va Rasinning asarlarini ruschaga tarjima qilib shuhrat topgan.

³³ *Shaxovskiy A. A.* (1777–1846) – Pushkin davrining dramaturglaridan. Juda ko'p komediya va dramalar yozgan, ularning ko'p qismini ajnabiy yozuvchilarning asarlarini tarjima va o'zgartma tashkil qilgan. Imperator teatrlarining repertuar bo'limiga boshliq bo'lgani uchun unga shu asarlarini sahnaga qo'yish oson bo'lgan. Shu asarlarni qo'yib, ayrim yozuvchilarga, (Karamzin, Jukovskiy va boshqalar) qarshi fitna qo'zg'agan. Pushkinning «suronli gala», «dag'al Shaxovskiy» degan so'zlari shunga ishorat qiladi.

³⁴ *Didlo* – XVIII asr oxiri va XIX asr boshlarida atoqli baletmeyster, eski baletni isloh qilgan (qo'yish va kastum jihatidan). Didlo postanovkalari favqulodda muvaffaqiyat qozonardi.

³⁵ *Terpsixora* – qadim greklarning e'tiqodicha, raqsning ilohiy himoyachisi.

³⁶ *Lornet* – dastakli va ochilib-yopiladigan maxsus durbin.

³⁷ *Istomina A. A.* (1799–1846) – Pushkin davrida Peterburgning mashhur balet aktrisasi.

³⁸ *Eol* – qadim grek e'tiqodicha shamol Xudosi.

³⁹ *Russo Jan-Jak* (1712–1778) – XVIII asrning eng buyuk adib va mutafakkirlaridan. Russoning ta'limoti insonning «tabiiy» huquqlarini tasdiq etishdan iboratdir. Russo madaniyat va ma'lumot – tahsil orqasida buzilgan hislarning erkin o'suvi kerakligini, «tabiat tovushiga» quloq solish lozimligini gapirdi.

⁴⁰ «*Grim Fridrix Melxiar* (1723–1807) – fransuz yozuvchisi va Russoning do'stidir.

⁴¹ *Chaadayev P. Ya.* (1796–1856) – rus adibi, filosof, Pushkinning yaqin do'sti. Pushkin bunga bir qancha she'rlar bag'ishlagan edi.

Chaadayev yoshlikda ofitser bo'lib, dekabristlarga mansub edi. Dekabristlar qo'zg'olonidan so'ng reaksiya davrida mashhur «Falsafiy maktub»ni yozadi, bunda butun rus madaniyatiga keskin hukm chiqaradi. Rus davlat qurilishini tanqid qilgani uchun bu maktubni bosgan jurnal podshoh buyrug'i bilan yopilgan, muharriri surgun etilgan va Chaadayev jinni deb e'lon qilingan. Chaadayev yuksak dvoryan muhitida bekam-u ko'st kiyinadigan, zohiriga juda ko'p diqqat qiladigan kishi sifatida ham mashhur edi.

⁴² *Venera* – qadim rimliklar e'tiqodicha ishq va go'zallik Xudosi.

⁴³ Anjumanni donish – akademiya – 1806–1821-yillarda fanlar akademiyasi tomonidan rus tili lug'ati tuzilib nashr etilgan.

⁴⁴ *Kareta* – maxsus usti berk arava.

⁴⁵ *Suvori zobit* – o'tliq armiya ofitseri.

⁴⁶ *Diana* – qadim grek e'tiqodicha oy, o'rmon va ovchilik Xudosi.

⁴⁷ *Flora* – qadim rumolilarda bahor va gullar ilohasi.

⁴⁸ *Elvina* – bu yerda shartli ism.

⁴⁹ *Kamin* – maxsus pechka.

⁵⁰ *Chayld Garold* – mashhur ingliz shoiri Bayronning shu nomli poemasining qahramoni. Yuqori aslzodalar muhitida yetishgan, pari-shonhol, bo'sh – bekorchi, hayotning noz-ne'matidan ortiq to'ygan, bezgan, har yerda (qayg'u chekadigan, har yerda har nimadan zerikadigan yosh aristokrat yigit obrazi.

⁵¹ *Boston* – karta o'yini.

⁵² *Sey, Bentam* – Sey – fransuz iqtisodchisi (1767–1832). Bentam – ingliz filosofi va siyosiy muharrirlaridan (1748–1832).

⁵³ *Millionnaya* – Peterburgda bir ko'chaning nomi.

⁵⁴ *Torkvatto Tasso* – mashhur italyan shoiri. 8 misradan iborat she'rlar – oktavalar bilan «Qutqazilgan Quddus» asarini yozgan. Bu asarni Pushkin juda yaxshi ko'rardi.

⁵⁵ *Brenta* – Adriyatik dengiziga quyuluvchi Italiyada bir nahr.

⁵⁶ *Petrarka* – XIV asr italyan shoiri. Bu shoir ishqiy she'rlari bilan shuhrat topgan. Uning she'rlari shakl va til jihatidan kamolga yetgan namunalardir. Albion – Angliya; Apollon nabiralari – shoirlar demakdir.

⁵⁷ Pushkin surgunda yurganda azob chekib, bir vaqt chet ellarga qochmoqchi ham bo'lgan. Bu yerda shunga ishorat qiladi.

⁵⁸ *Bayron Jorj Noel Gardon* (1788–1824) – mashhur ingliz shoiri, kambag'allashgan aristokrat oilada tug'ilgan. Bayron asarlarining

qahramonlari uchun xarakterli narsa – atrofni o‘ragan jamiyatga nafrat qilish, undan norozi bo‘lish, jamiyat qonunlari, odatlaridan jirkanish, turmushdan bezish, muhitdan yuqori turadigan «kuchli shaxsiyat»ga topinishdir. Faqat, Bayron umrining oxirida Gretsiyaning milliy ozodlik olish uchun kurashida ishtirok etgan choqda uning ijodida hayot shodligi ko‘rina boshlaydi. Bayron butun Yevropada ta‘sir ko‘rsatgan katta adabiy harakatning boshlovchisidir.

⁵⁹ *Muza* – poeziya, shoirning ilhomi (muza grek so‘zi; san‘atning ilohiy himoyachilari muza atalar edi).

⁶⁰ *Salgir* – Qrimda bir nahr.

⁶¹ *Senzura* – matbuot ustidan hukumat nazorati. Pushkin davrida senzura juda qattiq edi, hukumatning o‘zboshimchaligiga, zulmiga qarshi qaratilgan har qanday fikrni, hatto eng oqil imoni ham bo‘g‘ar edi. Senzura dastidan Pushkin ham ancha qiynalgan edi.

⁶² Pushkin bunda tovush jihatidan o‘xshaydigan so‘zlardan foydalanib «so‘z o‘yini» yasaydi: O rus – (lotincha) ey qishloqi! demakdir. O Rus! – ey rus! – demakdir.

⁶³ *Driadalar* – qadim grek afsonasida o‘rmon parilari.

⁶⁴ *Barshchina* – krepostnoy pravo davrida pomeschik xo‘jaligida dehqonlar gardaniga tushgan majburiy mehnat (pomeschik foydasiga).

⁶⁵ *Obrok* – pomeschiklarning dehqonlardan oqcha yoki hosilot shaklida oladigan mablag‘lari.

⁶⁶ *Qul* – bu yerda dehqon.

⁶⁷ *Farmazon* – (frank-mason)ning buzilgani. Bu yerda hurfikrli, bid‘atchi ma‘nosida.

⁶⁸ Ya‘ni, qishloq aholisi Oneginni adabsizlik, nazokatsizlikda ayblaydi.

⁶⁹ *Kant* – nemis idealist faylasufi (1724–1804).

⁷⁰ Biz hammamiz o‘zimiz uchungina muvaffaqiyat va shuhrat qidiramiz, demakdir. (Napoleon – 1769–1824 – noma‘lum bir ofitser bo‘lib, keyinchalik fransuzlarning imperatori darajasiga ko‘tarilgan mashhur qo‘mondondir).

⁷¹ *Shimol dostonlari* – go‘yo qadim zamonda yashagan afsonaviy Shotlandiya shoiri Ossiangaga taqlidan yozilgan qo‘shiqlar nazarda tutiladi. Ruscha qilingan tarjimasida katta muvaffaqiyatga ega bo‘lgan.

⁷² «*Shop Mo‘ylov*» – askarlar, harbiylar demakdir. Podshoh hukumati – birinchi Nikolay davrida, harbiylar uchun soqolni qirib, faqat mo‘ylov qo‘yishni buyurilgan edi.

⁷³ Jamiyatining yuqori qismida «Tatyana» ismi u vaqtlarda oz qo‘llanilardi. Romanlarda esa ishtirok etuvchi shaxslarning yuqori, tanlangan tabaqaga mansub bo‘lishi qoida edi.

⁷⁴ *Richardson* (1689–1761) – ingliz yozuvchisi. Sentimental xarakterdagi «oilaviy» romanlar janrining otasi. Bir necha romanlari bor: «Pomello», «Klorisa garlov», «Grandison». Qahramonlari g‘ayri-tabiiy bir fazilatga, axloqqa ega bo‘lgan bu romanlar bir vaqt Rossiyada ko‘p tarqalgan edi.

⁷⁵ *Grandison, Lovlas* – Richardson romanlarining qahramonlari, Grandison – XVIII asr yuqori tabaqa axloqining timsoli bo‘lgan fazilatkor qahramon. Lovlas – axloqsiz, fahshga botgan odam obrazi.

⁷⁶ *Armiya serjanti* – harbiy unvon, unter ofitser.

⁷⁷ *Pomeshchiklar o‘z qo‘l ostlarida bo‘lgan dehqonlarni askarlikka jo‘natish huquqiga ega edilar. Askarlikka beriladigan yigitlarning sochlarini qirqar edilar. Soch qirg‘ish* – askarlikka jo‘natish demakdir.

⁷⁸ *Bema‘ni, suyuq, lekin hissiy tizmalar yozish, bu yerda istehzoli ma‘no bor. Albom* – har xil she‘rlar, xotiralar, qiziq iboralar yoziladigan daftar, eski vaqtda Rossiyada juda rasm bo‘lib ketgan edi.

⁷⁹ *Praskovya* – aslzodalar tushunchasiga «oddiy», «qora avom» ismi. Shuning uchun bu ism yaxshiroq deb bilingan «Polina» ismi ila almashtiriladi.

⁸⁰ *Korset* – xotinlarning belini ingichka qilib ko‘rsatadigan maxsus kiyim.

⁸¹ *Maslennitsa* – ruslarning diniy bayrami.

⁸² U vaqtlarda dvoryan oilalarida mehmonlarga ovqat mansab tartibi bilan tortilar edi.

⁸³ *Brigadir* – eski vaqtlarda polkovnik bilan general mansabi orasida bo‘lgan harbiy mansab.

⁸⁴ *Poor Iorick* (inglizcha) – bechora Iorik! demakdir. Bu ifoda ingliz dramaturgi Shekspirning (1564–1616) «Gamlet» nomli pyesasidan.

⁸⁵ *Ochakov medali* – 1787–1791-yillarda bo‘lgan rus-turk urushi vaqtida Ochakov degan turk qal‘asi olinganda berilgan medal.

⁸⁶ «*U qiz edi, u sevgan edi*» – fransuz shoiri Molfilatr.

⁸⁷ *Ekloga* – qishloq hayotiga doir eski she‘rlar.

⁸⁸ *Fillida* – qadim grek eklogalaridagi qahramon qiz ismi (bu yerda qishloq go‘zali ma‘nosida).

⁸⁹ *Svetlana* – mashhur rus shoiri va tarjimoni Jukovskiyning (1783–1852) shu nomdagi she‘rining qahramoni. Svetlana hassos xayolchi, romantik ruhli qiz obrazi.

⁹⁰ *Vondeka Madonnasiday* – Gollandiya rassomi Vondeka (1599–1611) yasagan Mar'yamning (italyanchasi Madonna) surati.

⁹⁰ *Malek-Adel* – XVIII asr fransuz adibasi Kottenning mojarosarguzasht romanining qahramoni.

⁹¹ *De-Linar* – Baronessa Kryudner tomonidan yozilgan «Valeriya» nomli romanning qahramoni. Bu asarda bir yosh yigitning erli kibor xotinga bo'lgan ishq tarixi tasvir etiladi.

⁹² *Verter* – Gyotening «Yosh Verterning iztiroblari» degan romanining qahramoni. Bu asarda baxtsiz sevgi orqasida o'zini o'ldirgan yosh yigitning dramatik kechinmalari tasvir etiladi, roman o'sha zamonda o'quvchilarga katta ta'sir ko'rsatgan, o'z-o'zini o'ldirish (intihor) larni ko'paytgan.

⁹³ *Klarisa* – Klarissa Gorlov – Richardson romanining qahramoni.

⁹⁴ *Yuliya* – Yuliya Volmar ko'zda tutiladi (yuqoriga qarang).

⁹⁵ *Delfina* – fransuz adibasi D. Stalning (1766–1817) shu nomdagi romanining qahramoni.

⁹⁷ Iltifot qo'rqmoqda romanda ham shar – «shar» yomonlik demakdir. Bu yerda Pushkin XVIII asrdagi «axloqiy» romanlar o'rnini olgan yangi tipdagi romanlarni xarakterlaydi.

⁹⁸ *Vampir* – ingliz yozuvchisi D. Poledorning shu nomdagi romanining qahramoni.

⁹⁹ *Melnot* – ingliz yozuvchisi Matyurin (1782–1824) ning «Melnot sayoq» degan asarining qahramoni.

¹⁰⁰ *Abadiy juhud* – o'rta asr ertaklarining qahramoni.

¹⁰¹ *Korsar* – Bayronning shu nomdagi poemasi qahramoni. (Korsar – dengiz qaroqchisi demakdir).

¹⁰² *Sbogar* – fransuz yozuvchisi Node (1780–1844) ning «Jan sbogar» nomli romanining qahramoni.

¹⁰³ Bu ifoda italyan shoiri Dante (1236–1321) ning «Ilohiy komeidiya» nomli asaridan olingan (Pushkinning uqtirishlariga qarang). Bu asarda Dante jannat va do'zax manzaralarini tasvirlaydi.

¹⁰⁴ *Sarig' ro'mol o'ragan seminarist* – diniy maktabda o'qiydigan talaba seminarist ataladi, seminariya atalgan bu maktablarga tarbiya diniy taassub bilan sug'orilgan bo'lar edi. Bu misrada soxta, o'zini olim ko'rsatadigan xotinlar masxara qilinadi.

¹⁰⁵ Bunda ham olimnamo xotin masxara qilinadi.

¹⁰⁶ *Galitsizmlar* – fransuz tilidan olingan so'zlar, ifodalar.

¹⁰⁷ *Bogdanovich E. F.* (1743–1803) – rus shoiri, «Dushenka» nomli poemasi bor.

¹⁰⁸ *Parni* (1753–1814) fransuz shoiri, ishqiy sheʼrlar muallifi. Buning sheʼrlari oʻynoqi, nafis edi. Shoir zavq-safoni tarannum qilardi.

¹⁰⁹ *Freyshits* – nemis kompozitori Verdining (1786–1826) operasi.

¹¹⁰ «Axloq narsalarning tabiatidadir» Neker.

¹¹¹ I. II. III. IV. V. VI. – bu strofalar va bundan boshqa yana bir koʻp strofalar baʼzi sabablarga koʻra Pushkin tomonidan tushirilib qoldirilgan.

¹¹² XVIII asrda dvoryanlar orasida pariklar – sunʼiy sochlar qoʻyish erkaklarga ham, xotinlarga ham rasm edi.

¹¹³ *Vist* – Qarta oʻyini.

¹¹⁴ *Gimenez* – qadim grek afsonasida nikoh-uylanish Xudosi.

¹¹⁵ *Shatobrian F. R.* (1768–1848) – fransuz yozuvchisi, romantik. Oʻz asarlarida teskarichi diniy ideologiyani oʻtkazgan. Shatobrianning «Tabiat manzaralari» degan sheʼrlari yuksak badiiy mumtoziyatga molik boʻlib, tabiatni juda aniq va toʻgʻri tasvirlaydi. Pushkin bu yerda axloqi-taʼlimiy romanlarni masxara qiladi.

¹¹⁶ «Piyoda» va «rux» – shaxmat oʻyinida figuralar.

¹¹⁷ *Kiprida* – qadim grek ishq Xudosining nomi.

¹¹⁸ Fransuzcha iboraning tarjimasini: Bu varaqlarga siz nima yozasiz.

¹¹⁹ *T. a. u. Annette* (Fransuzcha) – sizga ixlosmand Annetta.

¹²⁰ Albomga chizilgan lavhalar. Mashʼal – u vaqtlarda yolqinli muhabbat belgisi hisoblanardi.

¹²¹ *Nozim* – tizmachi. Bu yerda bemaʼni sheʼr toʻquvchidan kulinadi.

¹²² Yazikov N. M. (1803–1841) – mashhur shoir, Pushkinning arsdoshi va yaqin doʻsti.

¹²³ Tragediya, komediya, satira kabi adabiy navlarning shartli oʻlaroq koʻrsatilishi.

¹²⁴ *Qasida* – «Oda», rus adabiyotida XVIII asrda paydo boʻldi. Qasida podshohlarga, zafarlarga, saroy hayotiga doir, yoki qanday boʻlmasin diniy-falsafiy mavzularda «yuqori» tantanali uslub bilan yoziladigan sheʼr. Oda – qasida XVIII asr aristokrat adabiyoti uchun xarakterlidir. Lekin XVIII asr oxirida oz tumtaroqli boʻlgan sheʼr formalari (elegiya) bilan almashina boshlaydi. XIX asr boshlarida qasida tarafdorlari bilan «eskilik» tarafdorlari – qasidachilar orasida tortishuvlar boshlandi. Pushkin mana shu tortishuvlarga katta qiziqish koʻrsatgan; shu strofada va bundan keyingida Pushkin shunga ishorat qiladi.

¹²⁵ *Satirik* – hajviy-satirik asarlar yozuvchi. Bu yerda Ye. Ye. Dmitrov degan yozuvchi haqida so‘z boradi. Bu yozuvchi XIX asr boshida juda ko‘p hajviy asarlar, masallar, ertaklar yozgan. «Begona ma‘no» degan satirasida mukofot olmoq uchun a‘yon, takabburlarni maqtaydigan qasidachilarni Dmitrov masxara qiladi.

¹²⁶ Ya‘ni XVIII (qasida hukm surgan davr) va XIX asr (yangi adabiy oqimlar) orasidagi kurash.

¹²⁷ *Qari enaga* – Pushkinning enagasi Arina Radionovna. Pushkinni xalq tili, xalq ijodi – ertaklar bilan tanishtirishda katta rol o‘ynagan. Pushkin Mixaylovskiyda surgunda yurganda enagasining og‘zidan ko‘p ertaklarni yozib olib, keyincha ulardan foydalangan. Pushkin ko‘p she‘rlarida o‘z enagasini xotirlaydi.

¹²⁸ *Gulnor shoiri* – Bayron. (Gulnar – Bayron asarlaridan birining qahramoni).

¹²⁹ Gellespont? bo‘g‘ozini bir vaqt Bayron suzib o‘tgan edi (bu yerda hazil: Onegin cho‘miladigan anhorni Dardanel deb kuladi).

¹³⁰ Predt (1759–1837) – fransuz siyosiy xodimi va adibi.

¹³¹ V. Scott – Valter Skott (1771–1831) ingliz yozuvchisi. O‘rta asr feodalizm turmushidan olinib yozgan tarixiy romanlari bor.

¹³² *Shampanskiy vinolarning markalari* (firmalarning nomlari).

¹³³ *Epokrena* – shoirona ilhom (epokrena qadim yunonlarning afsonasiga ko‘ra qanotli ot – Pegasning tuyog‘i zarbidan ochilgan buloq bo‘lib, ajoyib bir xossaga ega bo‘lgan emish; bu buloqdan kimki ichsa, u she‘r bilan so‘zlar emish. Bu buloq Apollonga bag‘ishlangan).

¹³⁴ *Bordo* – fransuz qizil vinosi.

¹³⁵ Ai – fransuz shampanskiy vinosining bir navi.

¹³⁶ Ism qo‘yilgan kunni xotirlab ziyofat berish.

¹³⁷ *Jukovskiy* – rus shoiri va tarjimoni. (Ilgari izohat berilgan.).

¹³⁸ *Oddiy tabiatni bular aks etar* – bu yerda Pushkin II strofani ko‘zda tutadi. Bunda dvoryan adabiyoti uchun g‘alati, oddiy bo‘lib ko‘ringan figuralar; tasvirlar kiritilgan: chetan aravada dehqonning ketishi, uning oriq oti, chana tortib yurgan oddiy dehqon bolasi va hokazo. Eski dvoryan adabiyoti nuqtayi nazaridan bunday narsalar oddiy, «past tabiat» edi. Bunday tasvirlarda nafosat ko‘rmas edilar. Pushkin go‘zallikni shunday tor anglovchilarga piching qiladi. So‘ngra Pushkin Vyazemskiyning «Birinchi qor» nomli bezakli, «nozik» she‘riga ham ishorat qiladi.

¹³⁹ Bu yerda turli fol ochish va ayrim krim haqida so‘z boradi.

¹⁴⁰ Bu strofada ham fol ochish tasvir etiladi. Ilgari qizlar bayram arafasida kechasi oyga oyna tutib qarab, o'tkinchining otini so'rab, o'z baxtlarini sinashga, kelajakda kuyovlarining ismlarini bilmoqqa tirishar edilar.

¹⁴¹ Tonggi shafaq. (Qadim grek e'tiqodicha, shafaq – tong Xudosi).

¹⁴² *Seneka* – (milodning I asrida) Rim filosofi va adibi.

¹⁴³ *Xonimlarning moda jurnali* – Shalikov tomonidan 1823-yildan 1833-yilga qadar chiqarilgan «Xonim jurnali» dir.

¹⁴⁴ *Xaldey donishmandlar ahlining piri* – qadim bobillilarda folchilarning, yulduzlar harakatiga suyanib, kelajakni tayin qilishga intilganlarning boshlig'i.

¹⁴⁵ *Malvina* – fransuz adibasi Kattenning romani.

¹⁴⁶ *Pyotr noma* – Petryada – A. N. Gruzinsevning Petr birinchi haqidagi poemasi.

¹⁴⁷ *Marmontel* (1723–1791) – fransuz yozuvchisi.

¹⁴⁸ *Buyanov* – Pushkinning amakisi tomonidan yozilgan «Xavfli qo'shni» nomli hajviy asarning qahramonidir. Qovoqxonada yurib bor-yo'g'ini sovurgan shalaq pomeschik tipidir.

¹⁴⁹ Fransuzcha jumlaning tarjimasi: uyg'oning, uxlab yotgan jonon.

¹⁵⁰ *Belle Nina* – go'zal Nina demak.

¹⁵¹ *Belle Tatjana* – go'zal Tatyana.

¹⁵² *Blan-Manje* – shirin demak.

¹⁵³ *Simlyanskiy* – qizil sharob.

¹⁵⁴ *Zizi* – Pushkin surgun qilingan Mixaylovskiyga yaqin Trigoriskiy qishlog'ida yashovchi pomeschik xotin Osipovaning qizi Yevpraksiya Vulf nazarga olinadi. Vulf Pushkinga ko'ngil qo'ygan edi. Pushkin unga o'zining ikki she'rini bag'ishlagan.

¹⁵⁵ Karta o'yini uchun maxsus stollar.

¹⁵⁶ *Boston, lomber* – karta o'yinlari.

¹⁵⁷ Qadim grek shoiri (yuqorida izoh berilgan) Buning «Iliada» va «Odissiya»sida ziyofatlar mufassal tasvir qilinadi.

¹⁵⁸ Paris – qadim yunon afsonalariga ko'ra juda kelishgan, chiroyli qahramondir. Troya podshohining xotinini olib qochgan: Mana shundan Troya urushlari boshlangan emish: Parisning ismi erkak go'zalligini timsol qiladi.

¹⁵⁹ *Alban* – mashhur Italiya rassomi:

¹⁶⁰ *Vals* – yevropacha raqslardan biri.

¹⁶¹ Kunlari tumanli va qisqa bo'lgan joyda bir nasl tug'iladiki, uning uchun o'lish og'ir, iztirobli emish (Petrarka).

¹⁶² Zaretskiy – Pushkin Zaretskiy obrazida «Amerikali» deb atalgan Fedor Tolstoy ko'rsatgan bo'lsa kerak, deydilar. F.Ye.Tolstoy (1782–1846) yoshligida gvardiya ofitseri bo'lib, o'sha vaqtning ko'p yozuchilari bilan, shu jumladan Pushkin bilan ham yaqin tanish edi. Bu kishi beboshvoq, janjalchi, duelchi, g'irrom, kartaboz bo'lib, Aliut orollarida va Kamchatkada («Amerikali» laqabi shundan) xayolga sig'mas sarguzashtlari bilan shuhratlangan edi.

¹⁶³ *Regul* – qadim Rumoda siyosiy xodim va qo'mondon. Rivoyatga ko'ra, rumo manfaatiga xiyonat qilishdan halok bo'lishni afzal ko'rgan.

¹⁶⁴ *Duel* – g'arbda feodal-dvoryan jamiyatida paydo bo'lib, u yerdan Rossiyaga ham o'tgan bir odat. Kishini tahqir etgan, izzat-nafsigaga tekkan kimsa duelga chaqiriladi, qo'lda qurol ushlagan holda har ikki tomon bir-biriga otishadi. Duelda ma'lum shartlar va rasmiyatlarga rioya qilinadi. Eski zamonlarda duel dvoryan muhitida juda keng tarqalgan odat bo'lib, «nomus» haqida dvoryan tushunchasi ila bog'langandir.

¹⁶⁵ *Klavikord* – musiqa asbobi.

¹⁶⁶ *Delvig A. A.* (1798–1831) – shoir va Pushkinning do'sti.

¹⁶⁷ *Ideal* – intilish nuqtasi, g'oya yoki namuna bo'ladigan shaklda tasavvur qilingan yuksak mukammallik demakdir. Romantik shoirlar tili uchun xarakterli bir so'z.

¹⁶⁸ *Sekundant* – duelda hozir bo'lib turuvchi guvoh (har ikki tomonning sekundanti bo'ladi).

¹⁶⁹ *Shartnoma* – sekundantlar birgalashib oldindan duel qoidalarini, shartlarini belgilab oladilar, ikki dushman orasidagi masofa qancha va necha marta otishlari kerak va hokazo to'g'risida.

¹⁷⁰ Qadim xalqlarda Xudoga qurbon qilinadigan hayvonlarni shu mehrobda – maxsus tosh ustida yondirar, yo so'yar edilar. Mehrobda har vaqt olov yonib turar edi. Bu yerda esa shoir o'ldi, yolqinli ilhomi so'ndi ma'nosida.

¹⁷¹ Griboyedov A. S. – «Aqllilik balosi» nomli mashhur asarning muallifi.

¹⁷² Epikur – butun shaxsiy orzularni ta'minlashga asoslangan ruhiy tinchlik, zavqlanish katta ne'matdir, degan grek faylasufi.

¹⁷³ Napoleonning cho'yandan ishlangan byusti.

¹⁷⁴ *Gyaur, Juan* – Bayron asarlarining qahramonlari.

¹⁷⁵ Bayron qahramoni Chayld Garoldga (yuqorida izoh berilgan) taqlid qilgan ma'nosida.

¹⁷⁶ *Gusar* – podshoh qo‘shinida maxsus qism.

¹⁷⁷ Aravaga ko‘proq ot qo‘shganda oldindagi otlarni boshqarib yuruvchi kucher.

¹⁷⁸ *Qishloq sikloplari* – qishloq temirchilari demakdir (sikloplar – qadim yunon afsonasiga ko‘ra – temirchi Xudo Gefestning yordamchilari – bir ko‘zli dev maxluqlar).

¹⁷⁹ Avtomedonlar – mohir kucherlar (avtomedon – Gomer poemasi «Iliada» qahramoni bo‘lgan Axillesning do‘sti va kucheridir).

¹⁸⁰ *Moskva tayyorladi bir yong‘in...* – 1812-yil urushida Moskvada bo‘lgan yong‘inni aytmoqchi.

¹⁸¹ *Buxorolilar* – Moskvaga ipak mollar va boshqa sharq buyumlarini olib kelib sotadigan – umuman sharq savdogarlarini buxorolilar deb atalar edi.

¹⁸² Semyon ko‘chasida, degan ma‘noda.

¹⁸³ Moskvadagi ingliz klubi. Boy va eski dvoryan tabaqasining namoyandalari bu klubga a‘zo bo‘lar edilar.

¹⁸⁴ Arxiv yigitlari – tashqi ishlar ministrligining arxivida xizmat qiladigan yuqori tabaqa yoshlari nazarda tutiladi.

¹⁸⁵ Melpomena – qadim grek afsonasiga ko‘ra tragediya va teatrning ilohiy himoyachisi.

¹⁸⁶ Taliya – qadim yunon afsonasida komediya va teatrning ilohiy himoyachisi.

¹⁸⁷ Dvoryan majlisi; (ballar) maskaradlar bo‘ladigan joy.

¹⁸⁸ Bu yerda Pushkin klassik jarayon (XVIII asr) shoirlarini masxara qiladi, ular o‘z poemalarini yaknasaq, sovuq, sun‘iy, tumtaroqli muqaddima bilan boshlar edilar. Klassitsizmga salom berdim: kinoya, istehzo.

¹⁸⁹ «Baxtli bo‘! Agar biz abadiy ayrilajak esak, abadiy alvido!» – Bayron.

¹⁹⁰ Litsey – dvoryan bolalari uchun maxsus o‘quv yurti. Bu yerda Pushkin 1811-yildan 1817-yilgacha o‘qigan Sarskoye Selodagi litsey nazarda tutiladi.

¹⁹¹ Sitseron – mashhur rim notiqi, siyosiy xodimi va adibi.

¹⁹² Apuley – Rim adibi (miloddan ikki asr avval); turli mojarolar, sarguzashtlar va ishqi tasvirlarni o‘z ichiga olgan «Oltin eshak» nomli asarning muallifi.

¹⁹³ *Derjavin G. R.* (1742–1816) – mashhur rus shoiri. XIX asr boshida rus she‘rining ulug‘ namoyandasi bo‘lib shuhrat qozongan.

Pushkin 1815-yilda litseyda bo'lgan imtihon vaqtida Derjavin huzurida o'z she'rini o'qib bergan va bu she'r Derjavinga ta'sir qilgan, shoir bu yerda Derjavin tomonidan taqdir etilganligini ishorat qiladi.

¹⁹⁴ *Lenora* – Jukovskiy tarjima etgan ballada qahramoni.

¹⁹⁵ *Melmot* – «Melmot – sayoq» haqida yuqorida izoh berildi.

¹⁹⁶ *Kosmopolit* – butun dunyoni o'z vatani deb bilgan, ma'lum bir millatga o'zini mansub hisoblamagan odam.

¹⁹⁷ «*Mening Demonim*» – Pushkinning she'ri.

¹⁹⁸ *Chatskiy* – Griboyedovning «Aqlilik balosi» nomli satirik komediyasining qahramoni. Chatskiy uch yil chet ellarda kezib, Moskvaga kelgan kuniyoq bal ustidan chiqqan.

¹⁹⁹ *Du Cotte il fout* (fransuzcha) yuksak jamiyatda qabul etilgan odob, nazokat namunasi.

²⁰⁰ *Shishkov* – rus tiliga ajnabiy so'zlarning kirishiga dushman bo'lgan adib.

²⁰¹ *Vulgar* – (inglizcha) – avomga maxsus, qo'pol, dag'al demakdir.

²⁰² *St – Priest* – Sep Piri – o'sha vaqtning mashhur karikaturchisi.

²⁰³ *Gibbon* – (1737–1794) – ingliz tarixchisi.

²⁰⁴ Manzoni A. (1764–1873) – italyan shoiri.

²⁰⁵ Gerder L. (1744–1803) – nemis faylasufi va shoiri, xalq ijodiga oid asarlarni to'plagan.

²⁰⁶ Shamfor (1744–1794) – fransuz siyosiy muharriri. XVIII asr fransuz revolyutsiyasi arafasida va revolyutsiya yillarida Fransiya hayotini, maishatini aks ettirgan maqolalari va aforizmlari bilan mashhurdir.

²⁰⁷ Bish M. (1771–1802) – fransuz doktori, Inson anatomiyasi (tashrix)ga oid kitobi bor.

²⁰⁸ *Madame de Staël* – bu yozuvchi haqida izoh yuqorida berilgan.

²⁰⁹ *Tisso S.* – fransuz doktori, meditsinaga oid tushunarli – yengil asarlar muharriri.

²¹⁰ *Bel P.* (1747–1806) – fransuz adibi va mutafakkiri. Katolik butxonasi dushmani bo'lib, butxona xurofotlariga qarshi kurashgan. Dunyoni anglash metodi sifatida hayotga shubha-shak bilan qarash kerakligini ilgari surgan.

²¹¹ *Fontenel* – XVIII asr fransuz faylasufi va adibi. Diniy shubhachilikni tashviq etgan.

²¹² Bir ko'p jurnallar va almanaxlarda Pushkin ijodini qattiq tanqid etgan maqolalar chiqqan edi. Shoir shunga ishorat qiladi.

²¹³ *E sempre Bene* – (italyancha) nima bo'lar edi, ko'p a'lo, demakdir.

²¹⁴ *Magnetizm* – bu yerda ta’sir va talqin kuchi yoki gipnotizm ma’nosidadir.

²¹⁵ *Saroy* – bu yerda podshohning yaqinlari, yuksak aristokrat guruh ma’nosida.

²¹⁶ Pushkin o‘z romanining «ilk qit’alarini» o‘qib bergan do‘stlaridan ko‘pi, roman tamom bo‘lgan vaqtda, Sibirda surgunda edilar. Dekabristlar qo‘zg‘olonida ishtirok qilib, surgunga ketgan do‘stlarini Pushkin bu yerda xotirlaydi.

²¹⁷ XIII asrda o‘tgan mashhur Eron shoiri Shayx Sa’diydir.

MUNDARIJA

Birinchi bob	4
Ikkinchi bob	31
Uchinchi bob.....	51
To'rtinchi bob.....	75
Beshinchi bob.....	97
Oltinchi bob	118
Yettinchi bob	140
Sakkizinchi bob.....	166

Adabiy-badiiy nashr

ADABIYOT XRESTOMATIYASI

A. S. PUSHKIN

YEVGENIY ONEGIN

She'riy roman

43-jild

G'oya muallifi va loyiha rahbari *Laziz Tangriyev*

Muharrir *Sanjar Tursunov*
Badiiy muharrir *Shuhrat Mirfayozov*
Texnik muharrir *Xosiyat Xasanova*
Musahhah *Zulfiya Tadjiyeva*
Kompyuterda sahifalovchi *Bobur Tuxtarov*

Nashriyot litsenziya raqami AI № 290. 04.11.2016.
2018-yil 6-sentabrda ruxsat etildi.

Bichimi 84x108 $\frac{1}{32}$. Times New Roman garniturasida.

Ofset bosma. 11,34 shartli bosma toboq.

8,67 nashr tobog'i. Adadi 3000 nusxa. 512 raqamli buyurtma.

Bahosi shartnoma asosida.

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining G'afur Gulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyida chop etildi.

100128. Toshkent.Labzak ko'chasi, 86.

Telefonlar: (371) 241-25-24, 241-48-62, 241-83-29

Faks: (371) 241-82-69

www.gglit.uz

info@gglit.uz

KITOB – AQL CHIROG'I!

G'AFUR G'ULOM

nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Siz aziz o'quvchilar uchun **44** ta kitobdan
iborat

ADABIYOT

XRESTOMATIYASI

seriyasini taqdim etadi.

Endi Siz ushbu seriya ostida nashr
etilgan kitoblar orqali 5–9-sinf darsliklariga
kiritilgan barcha adiblarning asarlarini to'liq
shaklda o'qishingiz mumkin.

ISBN 978-9943-5211-4-8

9 789943 521148